

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
FILOZOFICKÁ FAKULTA
HISTORICKÝ ÚSTAV

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

ROKYCANŠTÍ MĚŠŤANÉ V ZRCADLE TESTAMENTŮ NA
POČÁTKU PŘEDBĚLOHORSKÉ DOBY (1517 – 1550)

Vedoucí bakalářské práce: Prof. PhDr. Václav Bůžek, CSc.

Autorka práce: Václava Kalousová

Obor: Historie

Ročník: 3.

2009

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci Rokycanští měšťané v zrcadle testamentů na počátku předbělohorské doby (1517-1550) jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., v platném znění, souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách.

Holoubkov, 27. 7. 2009

Poděkování

V první řadě bych chtěla poděkovat svojí rodině a přátelům, kteří mě podporovali a měli se mnou trpělivost v době, kdy jsem práci psala.

Vedoucímu práce panu prof. PhDr. Václavu Bůžkovi, CSc., bych chtěla poděkovat za rady a nové podněty, bez kterých by práce nemohla vzniknout.

Velký dík patří také pracovnícím Státního okresního archivu v Rokycanech za jejich ochotu a vstřícnost.

ANOTACE

Bakalářská práce Rokycanští měšťané v zrcadle testamentů na počátku předbělohorské doby (1517-1550) se zabývá testamenty, které se dochovaly ve Státním okresním archivu Rokycany. Úvodní část se zaměřuje na formální podobu testamentu a rokycanskou kšaftovní praxi. V další kapitole je ukázáno, jaké bylo složení testátorů, jaký byl jejich rodinný stav a jakému se věnovali povolání. Pohlíží na to, jak testamenty vypovídají o raně novověké rodinné struktuře a o okolních vztazích testátora mimo rodinu. Následně jsou nastíněny představy a vnímání smrti v raném novověku a odkazy církevním institucím a to, jaký byl jejich účel. Předposlední kapitola je věnována hmotné kultuře rokycanských měšťanů. Součástí bakalářské práce je výběrová edice rokycanských kšaftů.

ABSTRACT

Theme of the Bachelor Thesis The Burgesses of Rokycany in the Mirror of Testaments at the Beginning of the Period before the Bílá hora Battle (1517-1550) are the testaments stored in the State District Archives in Rokycany. The first part is aimed at the formal looks of testaments and at the testamentary practice of Rokycany. In the next chapter there is illustrated what the structure of the testators was like, what their family state was and what their occupations were like. It gives us picture of the facts that the testaments tell us about the Early New Age family structure and about other relations of the testator suggested his family. Subsequently the ideas are suggested about the perceiving of death in the Early New Age, about the legacies to the Church Institutions and the purpose of pious legacies. The last but one chapter is dedicated to the material culture of the burgesses of Rokycany. A component part of the Bachelor Thesis is a selected edition of the testaments of Rokycany.

OBSAH

1. Úvod	8
1.1. Rokycany v 16. století	12
1.1.1. Literatura k dějinám města	12
1.1.2. Město v první polovině 16. století	13
2. Rokycanská testamentární praxe – formální podoba testamentu	16
2.1. Testament ústní a testament písemný	23
2.1.1. Testamentum nuncupativum	24
2.1.2. Testamentum scriptum	25
2.2. Osoby v kšaftech	25
2.2.1. Kdo mohl kšaftovat	25
2.2.2. Dědici	27
2.2.3. Svědci	30
2.2.4. Poručníci	32
2.3. Platnost a odpory kšaftů	34
3. Kšaft a rodinná struktura a sociální okolí testátora	36
3.1. Osoba testátora – pohlaví, jméno a rodinný stav	36
3.2. Povolání testátorů	41
3.3. Obraz rodiny v testamentu	44
3.3.1. Odkazy v rámci nukleární rodiny – děti a manželka	45
3.3.2. Odkazy mimo nukleární rodinu – příbuzní	50
3.4. Okolí testátora – nepříbuzenské vztahy	54
4. Kšaft jako pramen k představám a vnímání smrti v raném novověku	58
4.1. Účel zbožných odkazů	62
4.2. Odkazy špitálům a na chudé	67
5. Svět hmotné kultury rokycanských měšťanů	70
5.1. Odkazy hotových peněz	71
5.2. Nemovitý majetek	73
5.3. Movitý majetek	77
6. Závěr	87
Příloha – Výběrová edice	91
7. Výběrová edice	92
7.1. Ediční poznámka	93

7.2. Vlastní edice	94
8. Seznam použitých pramenů a literatury	105
9. Seznam zkratk	109

1. Úvod

Studium měšťanských testamentů nepatří v současném českém dějepisectví mezi okrajovou oblast bádání, které se zabývá každodenností raně novověkých měšťanů.¹ Dějiny každodennosti, ať měšťanské nebo šlechtické, se v české historické vědě těší pozornosti historiků již několik let. Jedním z pramenů vhodných pro výzkum všedního života jsou písemnosti osobní povahy, neboť ukazují pohled tehdejšího člověka na svět. Avšak v měšťanském prostředí se příliš osobních pramenů, které by se pro badání daly využít, nedochovalo. Proto se při studiu všedního světa měšťanů vychází z pramenů hromadné soukromoprávní povahy, jako jsou svatební smlouvy, pozůstalostní inventáře nebo kšafy.

Závěti nebyly objeveny v nedávné době. Pozornost tomuto prameni byla věnována již na přelomu 19. a 20. století v dílech kulturního historika Zikmunda Wintra, který je využil pro popis českého měšťanského prostředí.² Od do osmdesátých let 20. století využili někteří historikové testamenty ve svých pracích. Ve dvacátých a třicátých letech věnovali pozornost Josef Šimek a Emanuel Leminger kutnohorským testamentům.³ V roce 1940 publikoval Cyril Merhaut edici posledních pořízení známých malostranských osobností.⁴ Jaroslav Kubák provedl na základě výzkumu českobudějovických testamentů z druhé poloviny 16. století rozbor majetkových poměrů obyvatel města.⁵ Peněžními hotovostmi kutnohorských obyvatel se zabývala Helena Štroblová.⁶ Jarmila Hásková využila litomyšlské kšafy pro posouzení sociální

¹ Kromě označení testament, které je latinského původu, jsou v této práci používány ještě výrazy kšaft, který byl do češtiny převzat z němčiny, dále poslední rozkázání nebo pořízení, s kterými se často setkáváme v pramenech, a poslední vůle a závěť. Uvedené výrazy jsou brány jako synonyma.

² Z. Winter, Kulturní obraz českých měst, život veřejný v XV. a XVI. věku, I-II, Praha 1890-1892; Týž, Z rodiny a domácnosti staročeské, ze života XVI. století, řada první a druhá, Praha 1911-1912; Týž, Řemeslnictvo a živnost XVI. věku v Čechách (1526-1620), Praha 1909.

³ E. Leminger, Co vypravují staré testamenty, Kutnohorské příspěvky k dějinám vzdělanosti české 6, 1932, s.5-13; J. Šimek, Ze kšaftů kutnohorských (1544-1577), Český lid 25, 1925, s.191-195.

⁴ C. Merhaut, Z malostranských kšaftů, ČSPS 48, 1940, s. 200-203.

⁵ J. Kubák, Závěti budějovických měšťanů v druhé polovině 16. století, JSH 34, 1965, s. 96-103.

⁶ H. Štroblová, Úloha peněžních hotovostí v odkazech kutnohorských měšťanů na přelomu 15. a 16. století, Zprávy Krajského muzea východních Čech 7, Praha 1980, s. 21-29.

struktury města a peněžních hotovostí měšťanů.⁷ Roku 1982 vyšla studie Jiřího Peška, která rozebírá pražské testamety z formálního i obsahového hlediska.⁸ Česky psanými kšafy uloženými ve Státním archivu v Drážďanech se zabývali Karel Bednařík a Věra Havelková.⁹

V devadesátých letech se zájem o studium každodenní kultury měšťanů přenesl na jednotlivé univerzity. Testamety jsou spolu s pozůstalostními inventáři využívány jako prameny hromadné povahy a pomocí nich se historikové snaží postihnout vnímání Boha a smrti, sociální stratifikaci měšťanů, dějiny rodinných struktur, hmotnou kulturu měšťanských domácností a postavení ženy ve společnosti. Mezi nejvýznamnější centra výzkumů patří Praha,¹⁰ Ústí nad Labem,¹¹ Olomouc¹² a České Budějovice.¹³

⁷ J. Hásková, Sociální struktura Litomyšle a peněžní hotovosti jejích obyvatel na přelomu 15. a 16. století, SNM, řada A, 36/1, 1982, s. 1-44. Blíže k problematice využití testamentů M. Hrubá, Nedávej statku žádnému, dokud duše v těle. Pozůstalostní praxe a agenda královských měst severozápadních Čech v předbělohorské době, Ústí nad Labem 2002, s. 30-43; táž, Města severozápadních Čech v raném novověku, AUP, Philosophica et Historica IV., Ústí nad Labem 2000, s. 12-24. M. Hrubá zde uvádí kompletní přehled prací, které využily testamentů, od konce 19. století do současnosti.

⁸ J. Pešek, Pražské knihy kšaftů a inventářů. Příspěvek k jejich struktuře a vývoji v době předbělohorské, PSH 15, 1982, s. 63-92.

⁹ K. Bednařík, V. Havelková, Česky psané závěti z fondů Státního archivu v Drážďanech, SAP 34/2, 1984, s. 439-511.

¹⁰ J. Pešek, Pozůstalostní inventáře jako pramen k poznání kultury každodenního života, OH 1, 1992, s. 30-42; P. Rak, Kadaňské knihy trhů a testamentů z let 1465-1603 a testamentární praxe v Kadani do počátku 17. století, SAP 48, 1998/2, s.3-106; J. Ratajová, Pražské testamety (1600-1620) jako pramen k dějinám rodinných struktur, PSH 30, 1998, s. 90-125.

¹¹ P. Hoffmannová, Rodina v 16. století z pohledu testamentů královského města Louny, in: M. Hrubá (ed.), Města severozápadních Čech, s. 107-122; M. Hrubá, Nedávej statku žádnému; táž, (ed.), Města severozápadních Čech; V. Smetanová, Ústečtí měšťané v Liber testamentorum z let 1509-1585, in: M. Hrubá (ed.), Města severozápadních Čech, s. 123-131; M. Štajnerová, Testamety litoměřických měšťanů z let 1527-1576 jako pramen k dějinám rodinných struktur, in: tamtéž, s. 87-106.

¹² J. Holinková, Měšťanská kultura v předbělohorské Olomouci, OH 1, 1990, s. 165-177; L. Spáčilová, Testamety olomouckých měšťanů, in Hlobil-Perůtka (edd), Od gotiky k renesanci, III., Olomouc 1999, s. 110-118.

¹³ J. Stejskalová, Kšaft jako pramen pro studium úrovně měšťanské domácnosti, OH 1, 1992. s.74-80; Z. Flašková, Měšťané 17. a 18. století ve světle jejich testamentů, České Budějovice 1996 (diplomová práce); M. Polanská, Každodenní život obyvatel královského města Tábora ve světle testamentů, České Budějovice 2004 (diplomová práce); B. Sládková, Pražské měšťanské vdovy na přelomu 16. a 17. století v síti rodinných a sociálních vztahů, České Budějovice 2005(diplomová práce); A. Štěpková, Svět soběslavských měšťanů ve světle jejich testamentů 1549-1651, České Budějovice 2005 (diplomová

Na Jihočeské univerzitě nevznikly jen práce, které by se zabývaly měšťanskými kšafy. V četných studiích zaměřil svoji pozornost Pavel Král na testamentsy ze šlechtického raně novověkého prostředí.¹⁴

Většina výzkumů, které využily testamentsy, se zaměřila převážně na období raného novověku, neboť pro tuto dobu je lépe dochovaná pramenná základna. Tato skutečnost souvisí s rozvojem městských kancelářích na počátku novověku a potřebou jednotlivých měst vést písemnou agendu o majetkových převodech svých obyvatel. Kvůli přehlednosti došlo k stratifikaci městských knih a byly zakládány nové. Středověké testamentsy nezůstaly českou historickou vědou opomenuty. Dosavadní výzkumy, které vycházely ze studia středověkých kšaftů, shrnula konference pořádaná roku 2005 Archivem hlavního města Prahy a Historickým ústavem Akademie věd České republiky. Referáty, které byly na konferenci předneseny, uspořádaly Kateřina Jíšová a Eva Doležalová do sborníku.¹⁵ V rámci kolokvia zazněly příspěvky zabývající se metodikou výzkumu měšťanských testamentsů a testamentární praxí v jednotlivých českých a moravských městech. Významným počinem bylo nastínění možností výzkumů středověkých testamentsů české šlechty a duchovenstva.¹⁶

Tato bakalářská práce se pokusí nahlédnout do měšťanské každodennosti Rokycan v první polovině 16. století. Jako pramenná základna byly využity testamentsy, které se dochovaly ve Státním okresním archivu v Rokycanech z let 1517-1550.¹⁷ Rokycanská kniha kšaftů je pramenem, který zatím zůstal badateli nepovšimnut. Výzkumy, které vycházejí ze studia rokycanských raně novověkých pramenů, se zaměřily spíše až na druhou polovinu 16. století.¹⁸ Snad je to tím, že pro toto období je

práce); M. Menoušková, "Leže v kázni boha všemohúcího, dobrého jsa rozumu..." K výpovědní hodnotě kutnohorských kšaftů předbělohorské doby, České Budějovice 2006 (diplomová práce).

¹⁴ Např. P. Král, *Mezi životem a smrtí. Testamentsy české šlechty v letech 1550–1650*, České Budějovice, 2002; týž, *Smrt a pohřby české šlechty na počátku novověku*, České Budějovice 2004; týž, *Kult předků. Paměť a smrt v myšlení české šlechty na počátku novověku*, in: Václav Bůžek - Pavel Král (edd.), *Paměť urozenosti*, Praha 2007, s. 173-187.

¹⁵ K. Jíšová, E. Doležalová (edd.), *Pozdně středověké testamentsy v českých městech: prameny, metodologie a formy využití*, Praha 2006.

¹⁶ *Tamtéž*, s. 9.

¹⁷ SOkA Rokycany, Archiv města Rokycany, AMRO II, *Kniha kšaftů 1517-1828*, inv. č. 84.

¹⁸ P. Zahradník, *Knihovna kláštera augustiniánů řeholních kanovníků v Rokycanech*, Praha 1976 (diplomová práce FF UK); K. Maýrová, *Hudební prameny literátského bratrstva v Rokycanech za XVI. a začátku XVII.století*, Praha 1980 (diplomová práce); H. Hrachová, *Kriminalita na Rokycansku v letech*

uceleněji zachovaná pramenná základna. Z důvodu nedochování pozůstalostních inventářů nemohlo být bádání doplněno o tento pramen, který by vypověděl více o vybavení měšťanských domácností. V testamentech lze najít osobní výpověď kšaftujícího, která odhaluje jeho myšlenkový svět – vnímání smrti a Boha, pohled na rodinu, svět hmotné kultury. Svoji formální soukromoprávní podobou kšaft ukazuje kšaftovní praxi, které si město během let osvojilo. Je možné sledovat zda se testamentární praxe liší od právních kodifikací běžných ve zkoumané době.¹⁹

Předkládaná práce je rozčleněna do čtyř kapitol. V první kapitole bude krátce nastíněn vývoj města v 16. století. Dále je kapitola zaměřena na formální podobu testamentu a rokycanskou kšaftovní praxi. Také bude zaměřena na to, kdo mohl kšaftovat a dědit, kolik bylo potřeba svědků a na roli poručníků. Druhá kapitola se věnuje složení testátorů, jejich povolání, rodinným i nepříbuzenským vztahům. Ve třetí kapitole je nahlédnuto do myšlenkového světa umírajícího. Zabývá se představami a vnímáním smrti. Ukazuje, jaký účel měly zbožné odkazy. Pokouší se postihnout odkazy chudým a do špitálů. Čtvrtá kapitola se snaží podat obraz hmotné kultury rokycanských měšťanů, jejich movitého i nemovitého majetku. Závěry, ke kterým tato práce dospěje, budou srovnávány s bádáními provedenými v jiných městech. Součástí práce je také výběrová edice, která byla zařazena jako šestá kapitola. Zjištěná fakta mohla být zasazena do širších souvislostí díky odborné literatuře.²⁰

Protože pro předkládanou práci je důležitá obsahová stránka a nikoliv jazyková, pokud je citováno z nevydaných pramenů, jsou citace transkribovány podle moderních edičních zásad, které ve své edici navrhl Pavel Král.²¹ Byla logicky doplněna interpunkce, velká písmena ve vlastních jménech a na začátku vět. Psaní i/í a y/ý bylo

1590 – 1595, Praha 1997 (diplomová práce); táž, Městská správa v Rokycanech a její představitelé v letech 1573 – 1699, Praha 2007 (disertační práce); J. Auer, Příspěvek ke komunikaci měst v rudolfínské době na příkladu korespondence z Rokycan do Plzně (1589-1592), Ústí nad Labem 2005, (diplomová práce).

¹⁹ J. a H. Jireček (edd.), M. Brikcího z Licka Práva městská, Praha 1880; J. Jireček (ed.), Pavel Kristián z Koldína, Práva městská království českého a markrabství moravského spolu s krátkou jich sumou, Praha 1876.

²⁰ Srov. P. Ariès, Dějiny smrti I-II. Praha 2000; P. Hoffmanová, Rodina; M. Hrubá, Nedávej statku; P. Král, Mezi životem; týž, Smrt a pohřby; M. Menoušková, „Leže v kázni boha;“ J. Pešek, Pražské knihy; M. Polanská, Každodenní život; P. Rak, Kadaňské knihy; J. Ratajová, Pražské testamenty; V. Smetanová, Ústečtí měšťané; M. Štajnerová, Testamenty; A. Štěpková, Svět soběslavských měšťanů.

²¹ P. Král, Mezi životem, s. 106-111.

přizpůsobeno, tak aby se shodovalo s dnešní normou českého jazyka. Použití koncovky „ej“ bylo ponecháno, stejně jako rozkolísaný zápis sem/jsem. Podle soudobého užívání byla spřežka rz nahrazena ř (mateř namísto materz). Psaní diftongů bylo přizpůsobeno dnešnímu úzu. Užití ie bylo změněno podle významu na í nebo ě (chodící za chodící, dědina místo diedina), ia bylo přepsáno na á (žádný namísto žiadný). Četnost samohlásek byla upravena podle současného pravopisu ee nahradilo é (mé za mee), uo bylo změněno na ů (svůj místo suoj), ss bylo přepsáno jako dnešní š (šaty namísto ssaty). Dvojhlaska au byla opravena na dnešní ou (soukeník za „saukeník). Užití s/z v předložkách a předponách bylo upraveno, aby odpovídalo dnešnímu užívání (z dítkami nahrazeno s dítkami). Podle soudobého úzu bylo w změněno v (povolav za powolaw). Tam, kde bylo třeba, byly doplněny háčky a čárky (užívaje namísto uzivaje). Psaní slova purgmistr bylo nahrazeno moderním purkmistr. V hranatých závorkách je rozepisován text, který byl zkrácen (míše[ňských], am[en], it[em]). Stejně závorky byly použity pro doplnění chybějících písmen (p[ro]sím, své[mu]). Do složených závorek { } byly psány vsuvky a vpisky na okraji textu. Kulaté závorky () byly součástí originálního textu. Ve špičatých závorkách <> byly uváděny zápisy, jež byly v originále škrtnuty. Použití <###> označuje text, který byl nečitelný.

1.1. Rokycany v 16. století

Úkolem této bakalářské práce není podat vyčerpávající popis historie města. Tato podkapitola se zaměřila na shrnutí literatury k dějinám města v 16. století. Také zde byl nastíněn stručný pohled na město Rokycany v první polovině 16. století.

1.1.1. Literatura k dějinám města v 16. století

Hned na začátku je třeba konstatovat, že k dějinám města ještě nevznikla ucelená monografie. Práce, které shrnuly dějiny města, se objevily na konci 19. století.²² Doba 16. století je v nich zmíněna hlavně v souvislosti s událostmi roku 1546, kdy Rokycanští půjčili králi Ferdinandovi I. 500 kop grošů českých na vedení šmalkaldské války, za což získali privilegium na výběr cla a mýta. Zmiňováno je také polepšení městského znaku roku 1562, vykoupení majetku kláštera v roce 1575 a povýšení mezi královská města

²² A. Tytl, Rokycany, královské svobodné město. Místopisné vypsání se stručným podáním historickým, Plzeň 1890, s.9-42; A. Srb, Královské město Rokycany, Popis města a okolí, Praha 1896; Kolektiv, Politický a školní okres Rokycanský, Rokycany 1898, s. 289-294.

roku 1584. Mladší práce Václava Horkého a Karla Jindřicha nepřinesly nic nového, jen shrnuly předchozí autory. Jako hlavní nedostatek těchto prací se ukázalo poněkud volné nakládání s fakty. Kromě těchto přehledů dějin města vznikla řada dílčích studií, které vyšly většinou časopisecky. Tyto studie se zaměřily na určité krátké časové úseky.²³ Na počátku devadesátých let 20. století vyšel další příspěvek k dějinám města od Karla Hofmana.²⁴ Pozornost historii Rokycan v 16. století věnoval archivář Petros Cironis ve svých četných pracích.²⁵ Ten je také autorem dosud jediné monografie o historii města od nejstarších dob do konce třicetileté války.²⁶ Za nedostatek Cironisových prací je možné považovat nepříliš rozvinutý poznámkový aparát. Některá zjištění nejsou dostatečně podložena faktograficky, kvůli čemuž vyznívají poněkud nekriticky. Z pramenů k 16. století, uložených ve Státním okresním archivu v Rokycanech, vyšly četné diplomové práce. Dějinami knihovny rokycanských augustiniánů se zabýval Pavel Zahradník.²⁷ Hudební prameny rokycanského literárního bratrstva zpracovala v diplomové práci Kateřina Maýrová.²⁸ Kriminalitě na Rokycansku v devadesátých letech 16. století věnovala pozornost Hana Hrachová.²⁹ V poslední době vznikla diplomová práce Jana Auera, která podchytila korespondenci Rokycan a Plzně v letech 1589 – 1592.³⁰ Na městskou správu a její představitele v druhé polovině 16. století a v 17. století se zaměřila disertační práce Hany Hrachové.³¹

1.1.2. Město v první polovině 16. století

²³ V. Stránský, Z minulosti města v 16. století, Plzeňsko 9, 1927, č. 4, s. 69-77; J. Šára, O přejetí Rokycan do třetího stavu roku 1584, in: XXXIII. Výroční zpráva státního reálného gymnázia za školní rok 1930-1931, Rokycany 1931, s. 5-10; týž, Rokycany v minulosti a přítomnosti. Procházka městem a vzpomínky. Historické a kulturní skizzy, in: Výroční zpráva městské spořitelny v Rokycanech, Rokycany 1934, s. 17-34.

²⁴ K. Hofman, Rokycany 1110-1986, 25 nových pohledů do historie města, Rokycany 1991.

²⁵ P. Cironis, Stručný přehled nejdůležitějších historických událostí Rokycan a okresu od nejstarších dob do roku 1848, Rokycany 1974 s. 3-10; týž, Rokycany na cestě od vesnice k městu, 890 let od první písemné zprávy a 710 let městem, Rokycany 2000; týž, Popis nejstaršího vyobrazení Rokycan z roku 1536, in: Minulostí Rokycanska 15, 2002, s. 25-41.

²⁶ Týž, Historie města Rokycan 1. díl, Rokycany od 10. století do třicetileté války, Rokycany 1993.

²⁷ P. Zahradník, Knihovna kláštera.

²⁸ K. Maýrová, Hudební prameny.

²⁹ H. Hrachová, Kriminalita na Rokycansku.

³⁰ J. Auer, Příspěvek.

³¹ H. Hrachová, Městská správa.

Od svého připojení ke královské komoře, ke kterému došlo roku 1498, zaznamenaly Rokycany hospodářský rozkvět. O tom svědčí i to, že v první polovině 16. století zakoupily řadu vesnic – roku 1532 Levče a Chylice, roku 1533 Nynice a roku 1544 koupily půl vsi Čížkova a Přešina. Kromě těchto nově zakoupených vesnic patřily městu ještě Nadryby, Litohlavy a Újezd.³² Do 16. století vstoupily Rokycany jako město, které mělo právo vařit pivo, vlastnilo dva pivovary a konalo své výroční jarmarky. Od 15. století se v pramenech objevují záznamy o městských lázních³³ a od roku 1534 o huti, která ležela v blízkosti městských hradeb při řece Klabavce.³⁴ K řemeslné a cechovní skladbě města nejsou pro první polovinu 16. století dochované prameny. Podle rokycanských testamentů z let 1517-1550 se dá usuzovat, že ve městě v té době byl cech soukeníků, sladovníků, řezníků, mlynářů, krejčích a kovářů.³⁵

Rokycany patřily mezi města malá. Podle první zprávy o počtu domů z roku 1567 měly Rokycany 196 domů, velkých i malých, ve městě i na obou předměstích zvaných Kamení³⁶ a Pátek.³⁷ Počet obyvatel se tak mohl pohybovat mezi 1500 – 1800.³⁸ Podle seznamů pro účely berně z roku 1562 je známo, že ve městě žilo 228 rodin a k městu patřilo pět osídlených mlýnů.³⁹ Oba záznamy pocházely z druhé poloviny 16. století, pro první polovinu 16. století mohl být předpokládán počet domů i obyvatel o něco nižší. Do města se dalo vstoupit dvěma branami – Pražskou branou a Plzeňskou branou, později také branou Saskou nebo Volovou.⁴⁰ V centru města stál kostel Matky Boží,⁴¹ který byl ambitem spojen s kaplí svaté Anny. Poblíž kostela se nacházel klášter svatého Augusta, jehož postavení od husitských válek upadalo. Katolických bylo jen několik rodin a hlavní kostel Matky Boží spadal pod správu pod obojí, takže se katolíci museli spokojit s kaplí svatého Petra a Pavla, která stála za městskými hradbami na předměstí Pátek.

³² Dnes Kamenný Újezd.

³³ K tomu blíže K. Hofman, Rokycany 1110-1986, s. 14-15.

³⁴ V. Horký, Město Rokycany a okres, s. 26-27.

³⁵ Blíže k profesní stratifikaci testátorů kapitola 3.2. Povolání testátorů.

³⁶ Dnes Pražské předměstí.

³⁷ Dnes Plzeňské předměstí.

³⁸ P. Cironis, Popis, s. 28.

³⁹ H. Hrachová, Městská správa, s. 37.

⁴⁰ Blíže k městským hradbám a opevnění města: K. Hofman, Rokycany 1110-1986, s.17-20.

⁴¹ Též Panny Marie Sněžné.

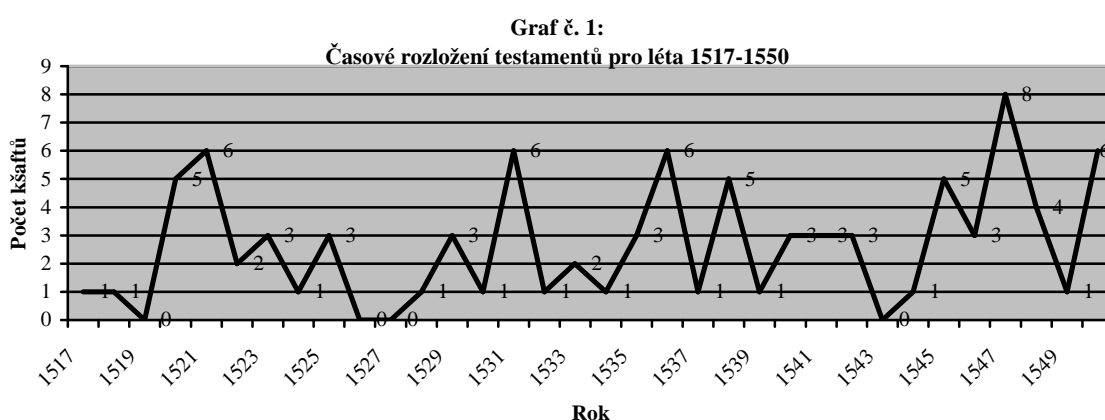
Město spravovala městská rada složená z dvanácti konšelů, kteří se po čtyřech týdnech střídali ve funkci purkmistra.⁴² Purkmistr řídil zasedání městské rady, dohlížel na městské hospodaření a měl i určité soudní pravomoci. V čele městské rady stál primas, který jako první zastával funkci purkmistra a byl povinný dohlížet na ostatní konšele v této funkci. Městská rada řídila vnitřní záležitosti města, spravovala obecní majetek a nemovité statky, které městu patřily. Přebírala, pokud v kšaftu nebylo určeno jinak, správu nad jměním sirotků a správu nad nimi samotnými.⁴³

⁴² Doklady o dvanácti členné městské radě v Rokycanech poskytuje i samotná Kniha kšaftů z let 1517-1828. Hned v prvním latinském zápisu je uvedeno 12 konšelů, taktéž v ústním kšaftu Václava kováře je vypsáno všech 12 konšelů: SOKA Rokycany, AMRO II, Kniha kšaftů 1517-1828, fol. 2. a fol. 8.

⁴³ J. Auer, Příspěvek.

2. Rokycanská testamentární praxe – formální podoba testamentu

Rokycanská kniha kšaftů vznikla 13.11.1517, jak dokládá hned první zápis v latině⁴⁴ pro potřeby městské kanceláře. Kšafy do ní byly vkládány nejspíše až po jejich přijetí a potvrzení městskou radou. Jaká doba uplynula mezi sepsáním, přijetím, potvrzením a zaknihováním, nebylo možné zjistit, neboť v zápisech je uvedeno pouze datum sepsání poslední vůle. Testamenty z let 1517 - 1550, které byly využity v této práci, jsou psány českým jazykem. Počet testamentů, s kterými se pracuje ve sledovaném období, je 92, z čehož 14 závětí není dopsaných do konce. Jeden kšaft je zapsán dvakrát a pokaždé je nedokončen.⁴⁵ Počet testamentů pro daný rok znázorňuje následující graf.

Závěti zkoumaného období se rovněž odlišují svojí délkou. Nejkratší zápisy dokončených posledních pořízení zabírají pouze několik řádek.⁴⁶ Nejdelší jsou potom dvoustránkové.⁴⁷ Obvyklá délka kšaftů pro studovaný časový úsek se pohybuje mezi 15 a 30 řádky. Z obsahového hlediska jde o stručné záznamy, které se omezují především

⁴⁴ SOKA Rokycany, AMRO II, Kniha kšaftů 1517-1828, fol. 2. Tento zápis však není dochován celý, přestože je restaurován, některé části chybí. Do češtiny volně přeloženo: Léta Páně 1517 na den svatého Brikcího je učiněna svornost mezi pány konšely města Rokycan v té době vykonávajících úřad Řehořem Růžičkou, Jakubem řezníkem, Václavem Křimnickým, Václavem Kovátkem, Janem Markonisem, Jakubem Klivcem, Ondřejem Bohušem, Janem krejčím, Havlem soukeníkem, Václavem Kapsou, Mikulášem Holovousem, Havlem Buškem a <###> porotci Janem Ježkem, Šimonem Čebářem, Václavem <###>, Jiřím strýcem Jana Miloty, <###> Vlaškem, Matějem řezníkem, Jakubem <###> strýcem Blažeje krejčého, Ondřejem Klikou. A všechny tyto testamenty musí být zapsány v této knize pro budoucí časy podle městského práva království.

⁴⁵ Tamtéž, fol. 23 a 24, „Testamentu Katherine Chvojkový.“

⁴⁶ Nejkratší úplný testament měl pouze 7 řádků. Tamtéž, fol. 20, „Kšaft Jana z Radnic Hrabalova syna.“

⁴⁷ Nejdelší úplný testament měl 61 řádků. Tamtéž, fol. 10, „Testamentu Johannis dicti Kohout.“

na záznam položek, které jsou testátorovi dlužny nebo je sám dlužní, dědické odkazy a odkazy církvi. Ve většině případů chybí zamyšlení nad vlastním životem a světem, také reflexe duše a těla, která se objevuje v posledních vůlích z přelomu 16. a 17. století.⁴⁸

Z formálního hlediska je kšaft posuzován jako listina,⁴⁹ lze u něj najít také její základní rysy, a to i v případě, že se závěti dochovaly jako knižní vklady, jak je tomu v Rokycanech.⁵⁰ Jelikož některé zápisy jsou pouze několikařádkové, nemůže být zcela dodržena struktura listiny. Zápisy ve většině zkoumaných případů začínají formulací ve třetí osobě jednotného čísla a v dispozici pokračují v první osobě jednotného čísla: „... Jan Dubský, leže na smrtelné posteli, užívaje pravého rozumu a s dobrou pamětí, povolav k sobě... Nejprve odkazují Dorotě, manželce své... Prosím a žádám panův purkmistra a rady...“⁵¹

Každý zápis byl uveden nadpisem, ze kterého bylo možné poznat, o čí kšaft jde. Obsahoval jméno pořizovatele, případně jeho povolání, odkud pocházel a v některých případech také identifikaci podle nejbližších rodinných příslušníků. Ve většině případů byl nadpis psán latinsky: „Testamentum Laurenti filii Johannis seratoris“⁵² nebo „Testamentum Anne uoris Johannis Ferrei.“⁵³ Pouze ve dvou případech byla poslední vůle nadepsána česky.⁵⁴ Uvedení zápisu nadpisem doložila také Markéta Menoušková pro Kutnou Horu v letech 1590 – 1610. I v případě Kutné Hory nadpisy prozrazovaly povolání testátorů nebo ztotožnění prostřednictvím členů rodiny. Z některých zápisů se daly zjistit i další důležité údaje: „Kšaft Bartoloměje Šrotýře dodán na rathauz skrze pana Václava Kunše s tím oznámením, že dožádal, aby jej k sobě přijali a kde náleží ku právu dodali,...“⁵⁵ Jako zcela výjimečný nadpis uvedla autorka kšaft Jiřka staršího

⁴⁸ M. Menoušková, „Leže v kázni boha“, s. 44.

⁴⁹ Blíže k náležitostem listiny I. Hlaváček, J. Kašpar, R. Nový, *Vademecum pomocných věd historických*, Praha 1994, s. 206-209.

⁵⁰ Následují rozbor testamentu jako listiny lze srovnat např. s M. Hrubá, *Nedávej statku*, s.118-173; M. Menoušková, „Leže v kázni boha“, s. 43-54; A. Štěpková, *Svět soběslavských měšťanů*, s. 17-21.

⁵¹ SOKA Rokycany, AMRO II, *Kniha kšaftů 1517-1828*, fol. 21, „Testamentum Joannis Dubský.“

⁵² Tamtéž, fol. 12.

⁵³ Tamtéž, fol. 14.

⁵⁴ Tamtéž, fol. 5, „Kšaft Anny schovanice Matěje Železného, kteráž jest sloužila u Tornusa v Blovicích“ a fol. 20, „Kšaft Jana z Radnic Hrabalova syna, kterýž jse učil řemeslu hrnčířskému u Martina Špičky.“ V obou případech se jedná pouze o několika řádkové zápisy, kdy pořizovatelé závěti nepatřili mezi rokycanské měšťany.

⁵⁵ M. Menoušková, „Leže v kázni boha“, s. 45.

z Řasně, ve které jsou uvedeny i latinské formule. Nadpis celkově vyzněl, jakoby se Jiřík starší z Řasně snažil odlišit od „obyčejných“ měšťanů.⁵⁶ Pro rokycanské nadpisy nebyl žádný takový neobvyklý nadpis shledán.

Nadpis byl následován datací, která byla u naprosté většiny rokycanských kšaftů uvedena hned na začátku zápisu. Datace je převážně uváděna česky: „Léta Božího 1523 v úterý po svatým Pavlu.“⁵⁷ Jen v devíti zápisech (10 %) byla datace zapsána na konci pořízení. Užívalo se datování podle církevních svátků nebo průběžných dní v měsíci.⁵⁸ V některých případech se objevilo i latinské označení dnů: „Léta Božího 1531[ho] fffiii“⁵⁹ před svatým Bartolomějem.⁶⁰ Michaela Hrubá pro královská města severozápadních Čech naznačila, že datovací formule se zpravidla nacházela na samém konci pořízení.⁶¹ Stejně závěry uvedla i Alena Štěpková pro předbělohorskou Soběslav a Markéta Menoušková pro Kutnou Horu.⁶² Na otázku, proč se zrovna v rokycanské kšaftovní praxi zapisovaly datace na začátek, nejde najít jednoznačnou odpověď. Pravděpodobně záleželo na zaběhnuté praxi a stylu písaře, který zápisy vedl.

Invokace, která měla zajistit platnost daného posledního pořízení i před tváří Boha, byla prokázána pouze v 16 zápisech (17 %). Nelze říci, že by její zápis převažoval v určitých časových úsecích studované doby, protože se objevovala roztržitě po celý sledovaný časový úsek. Invokace byly velmi stručné: „Ve jméno Boží, Am[en]“⁶³ nebo „Ve jméno svaté a nerozdílné Trojice, Am[en].“⁶⁴ V tomto ohledu mohou být Rokycany považovány za výjimku, neboť v kšaftovních agendách jiných měst se invokace vyskytuje téměř ve všech záznamech.⁶⁵ Michaela Hrubá ve své knize shrnula nejběžněji používané invokace. Mezi nejjednodušší patřilo podobně jako v Rokycanech: „Ve jméno Boží Amen“ a „Ve jméno svaté a nerozdílné Trojice,

⁵⁶ Tamtéž.

⁵⁷ Tamtéž, fol. 7, „Testamentum Anna svícnice Hynamachovic,“

⁵⁸ Pro určení datací rokycanských testamentů byla použita kniha M. Bláhová, *Historická chronologie*, Praha 2001.

⁵⁹ Feria tertia tj. středa.

⁶⁰ SOkA Rokycany, AMRO II, *Kniha kšaftů 1517-1828*, fol. 14, „Testamentum Thome Vlašek.“

⁶¹ M. Hrubá, *Nedávej statku žádnému*, s. 172.

⁶² M. Menoušková, „Leže v kázni boha,“ s. 53; A. Štěpková, *Svět soběslavských měšťanů*, s. 21.

⁶³ Tamtéž, fol. 17, „Testamentum nobilis d[omi]ne Dorothe Štampachové de Skuhrov.“

⁶⁴ Tamtéž, fol. 10, „Testamentu Johannis dicti Kohout.“

⁶⁵ Srov. M. Hrubá, *Nedávej statku*, s. 119-120; M. Menoušková, „Leže v kázni boha,“ s. 48; A. Štěpková, *Svět soběslavských měšťanů*, s. 18.

Amen.⁶⁶ Narozdíl od rokycanských zápisů se v severozápadních Čechách objevily i rozsáhlejší zápisy: „Ve jméno Svaté a nerozdílné Trojice, Boha otce, Boha syna a Boha Ducha svatého, Amen.“⁶⁷ Invokace mohly být ještě obširnější: „Ve jméno Otce, syna jeho milého i Ducha svatého v trojici jednoho Pána Boha od věkův požehnaného, Amen.“⁶⁸ Markéta Menoušková pro Kutnou Horu zjistila, že na počátku 16. století se invokace objevovala spíše výjimečně; na sklonku 16. století nebyla opomenuta ani v jednom zápise.⁶⁹

Po invokaci obyčejně následovala intitulace, kterou musel mít každý kšaft, neboť se v ní identifikoval pořizovatel poslední vůle. Kromě jména zůstavitele bývá uvedena i profese a místo stálého pobytu: „Matěj Žák soukeník na Pátku.“⁷⁰ To však není pravidlem. Ženy se často ztotožňují pomocí některého mužské příbuzného: „Anna Petra Kandelovic vlastní dcera.“⁷¹ Ovšem nemusí tomu tak být vždy: „Dorota Mařalová, měštka v městě Rokycanech“⁷² V žádné ze studovaných posledních vůlí nebyla nalezena zmínka o odkazu na vykonávaný úřad, který by zvýšil pořizovatelovu prestiž.

Na intitulaci navazovala arenga, ve které pořizovatel poslední vůle vysvětloval, jaké okolnosti ho vedly k sepsání závěti. Jako důvody bývají uváděny nemoc, stáří, nestálost světa, pocit blížící se smrti a také vůle Boha, která mohla zasáhnout kdykoliv. Šlo většinou o ustálené formulace jako: „hodinu své smrti neznaje“ nebo „vida krátkost života svého.“ Tuto motivaci nemusely obsahovat všechny testamety. V Rokycanech se vyskytla u 11 zápisů. Při porovnání četnosti areng s jinými výzkumy vyplyne, že bylo běžné, aby testátor uvedl, co ho přimělo k kšaftování.⁷³ Šlo většinou o ustálené varianty, které chápaly pozemský život jako pomíjivé přiblížování se k jisté smrti, která

⁶⁶ M. Hrubá, *Nedávej statku*, s. 119.

⁶⁷ Tamtéž.

⁶⁸ Tamtéž.

⁶⁹ M. Menoušková, „Leže v kázni boha,“ s. 46.

⁷⁰ SOkA Rokycany, AMRO II, *Kniha kšaftů 1517-1828*, fol. 18, Testamentu[m] Mathie Žák pamnifias de Paték.“

⁷¹ Tamtéž, fol. 12, „Testamentu[m] Anne filie Petra Kandelí“

⁷² Tamtéž, fol. 20, „Testamentum Dorothee Mařalové.“

⁷³ Srov. M. Hrubá, *Nedávej statku*, s. 124-127; M. Menoušková, „Leže v kázni boha,“ s. 48; A. Štěpková, *Svět soběslavských měšťanů*, s. 19.

může člověka překvapit kdykoliv. Nejčastěji používaná arenda pro žatecké testamentsy po roce 1599 uvedla ve své knize Michaela Hrubá.⁷⁴

Co ale obsahoval každý kšaft, byla formulace Sana Mente, tedy ujištění o zdravém rozumu, přičetnosti a plném vědomí: „... jsa nemocen, s dobrou pamětí, užívaje pravého rozumu“⁷⁵ nebo „... ležící na smrtelné posteli, užívaje pravého rozumu.“⁷⁶ Bez tohoto prohlášení by kšaft nemohl být brán jako právní dokument, neboť tato formulace byla zakotvena v městských právech.⁷⁷ Nezbytnost formule Sana Mente doložily i jiné výzkumy, které se zabývaly testamentární praxí předbělohorských měst.⁷⁸ Petr Rak pro Kadaň shledal, že od roku 1465 mohl s různými obměnami sledovat vyjádření: „Mit guter vernunft und gewissen.“⁷⁹ Za výjimku mohou být považovány Louny. Do roku 1550 se zde dochovalo dvacet osm závětí, z nichž ani jedna neobsahuje formuli Sana Mente. První dochovaný testament, který toto vyjádření obsahuje, je z roku 1555.⁸⁰

Narace byla další částí, jež se připojovala za arengu. Pořizovatel kšaftu v ní dále rozváděl důvody, které vedly ke vzniku kšaftu. Její přítomnost nebyla podmínkou pořízení a v rokycanské knize kšaftů se vyskytuje u jedné třetiny zkoumaných zápisů. Nejčastější pohnutkou pro sepsání kšaftu byly obavy, že po smrti testátora dojde v rodině k rozporům mezi dědici. Forma narace je ustálená, případně se poněkud pozměňuje: „Nechtěje, aby po mé smrti o to, což mi milý Pán Bůh z své svaté milosti

⁷⁴ Srov. M. Hrubá, *Nedávej statku*, s. 124-127: „... znamená a znaje dobře, že co se narodilo umřítí musí.“

„... Já a žádný člověk věděti nemohu, kdyby mne Pán Bůh všemohoucí prostředkem smrti z tohoto bídného světa vzítí ráčil.“

„... poznáváje, že člověk jak bublinka na vodě mizí.“

„... poznáváje, že v tomto plačtivém údolí světa tohoto nic stálého a trvanlivějšího není a jednomu každému člověku nic jistějšího jako smrt a nic nejistějšího jako hodina smrti.“

⁷⁵ SOKA Rokycany, AMRO II, *Knih kšaftů 1517-1828*, fol. 19, „Testamentu[m] Joannis markonis civis Rokycanen.“

⁷⁶ Tamtéž, fol. 13, „Testamentum Katherine Kotvínové de Pátek.“

⁷⁷ J. a H. Jireček (edd.), *M. Brikcího z Licka Práva*, s. 314; J. Jireček (ed.), *Pavel Kristián z Koldína, Práva*, s. 130.

⁷⁸ Srov. M. Hrubá, *Nedávej statku*, s. 123-124; M. Menoušková, „Leže v kázni boha,“ s. 48; A. Štěpková, *Svět soběslavských měšťanů*, s. 19.

⁷⁹ P. Rak, *Kadaňské knihy*, s. 67.

⁸⁰ M. Hrubá, *Nedávej statku*, s. 124.

popřítí ráčil, jaké různice a nesnáze vzniknouti měly.“⁸¹ Michaela Hrubá ve svých výzkumech zjistila, že dvě třetiny zkoumaných testamentů obsahovaly vyjádření, která se snažila předejít svárům a nevolím. Apolena Kosařka zdůvodnila sepsání testamentu: „... poněvadž nestálost a nebezpečnost lidského života taková jest, že po smrti poctivých lidí bez pořízení z tohoto světa scházejících častokráte o statečky jich mezi přáteli veliké nevole a soudy, pročež pořízení o statečku svém činím...“⁸² Markéta Menoušková uvedla, že kromě obav z neshod mezi dědici, mohla narace obsahovat zamyšlení se nad životem a světem s odvoláním se na Boha, který byl hlavním strůjcem veškerého dění.⁸³

Jádrem celého kšaftu byla dispozice, která je nejdůležitějším pramenem poznání pro předkládanou práci a jistě i jiné výzkumy, které se zabývají měšťanskou každodenností. Podle zaměření by se dala rozdělit na tři části – výpis dluhů, odkazy církvi nebo na charitu a samotné rozdělení majetku mezi dědice. Kšaftující nejprve chtěl vyřídit své dluhy, ať již byl dlužen on, nebo bylo dluženo jemu. Také upozorňoval dědice na to, aby nezapomněli dluhy vyplatit nebo naopak vyupomínat. Často se stávalo, že na smrtelné posteli svým dlužníkům odpustil.⁸⁴ Většina testátorů pamatovala na odkaz církvi, na chudé nebo do špitálu.⁸⁵ Přerozdělení majetku bylo jen na pořizovateli závěti, některým stačil krátký zápis ve znění: „Což mám málo neb mnoho, to odkazuji Regině manželce své s dětmi mými a jejími.“⁸⁶ Jiní důsledně rozepisovali, komu má co připadnout. Záviselo na tom, kolika lidem bylo dědictví odkazováno a na výši jmění. Často byla určena posloupnost mezi dědici: „Jestliže by Pán Bůh dítek neuchoval, tehdy všechno spadni na manželku mou.“⁸⁷ Poté následovalo ustanovení poručníků.⁸⁸ Michaela Hrubá shledala, že hned na začátku dispozice je odkazována lidská duše – tedy to nejcennější – zpět do rukou Božích. Tyto božské

⁸¹ SOKA Rokycany, AMRO II, Kniha kšaftů 1517-1828, fol. 21, „Testamentum Blasii Mařal civis Rokycanen.“

⁸² M. Hrubá, *Nedávej statku*, s. 135.

⁸³ M. Menoušková, „Leže v kázni boha,“ s. 49.

⁸⁴ Např. SOKA Rokycany, AMRO II, Kniha kšaftů 1517-1828, fol. 17, „Testamentum Galli pannifilis civis Rokycanen.“

⁸⁵ O těchto odkazech pojednává blíže 3. kapitola předkládané práce.

⁸⁶ SOKA Rokycany, AMRO II, Kniha kšaftů 1517-1828, fol. 7, „Testamentu[m] Paulis sartor cognomine Čába.“

⁸⁷ Tamtéž, fol. 27, „Testamentum do[mi]ni Petri Bohuchval“

⁸⁸ K poručníkům blíže v další části textu.

odkazy měly ustálenou podobu, která pravděpodobně vycházela z předloh: „... předně duši svou milou milostivému Pánu Bohu svému stvořiteli, vykupiteli a obživiteli důvěrně a pokorně poroučím.“⁸⁹ Tyto odkazy duše k Bohu byly doloženy z druhé poloviny 16. a počátku 17. století, tedy z doby, kdy došlo k rozvětvení testamentárních zápisů. Markéta Menoušková zjistila, že poručení duše Bohu se v kutnohorských testamentech začalo objevovat kolem roku 1590.⁹⁰ U testamentů z královských měst severozápadních Čech sepsaných před rokem 1550 nebyly prokázány, což souvisí s jednoduchostí a strohostí pořízení z této doby.⁹¹ Tato skutečnost se dá doložit i na rokycanských kšaftech z let 1517 – 1550, které odkazy duše do rukou Božích neobsahovaly.

V některých závětech bylo možné najít jakousi sankci. Většinou jde spíše o žádost, aby městští úředníci drželi ochrannou ruku nad vdovou. Pokud se poručnicí stala manželka, tak její manžel v kšaftu většinou uváděl, aby jí v tom nebylo bráněno a aby jí byli konšelé nápomocni: „A jí mocnou poručnicí činím. Aby jí v tom přátelé a strejci moji žádné překážky nečinili, neb jsou oni mě více dlužni, nežli já jim.“⁹² Také se mohlo stát, že sankce směřovala na samotnou manželku: „Pakli by se táhla na smlouvu svatební, aby těch 20 kop ani ta kráva s teletem dána nebyla.“⁹³ Používání sankcí v posledních pořízeních prokázala Markéta Menoušková pro Kutnou Horu: „Jestli by je opatrovala a mateřsky se k nim chovala, pakli by se tak nestalo...“ nebo „pakli by se zbýti nemohli, tehdy tomu chci...“⁹⁴ V poslední třetině 16. století se nedílnou součástí kolínských testamentů stala žádost, která pojišťovala hladký průběh naplnění závěti: „Za pana purkmistra i pánův prosím, aby nad touto mou poslední vůlí ruku svou ochranou držeti ráčili.“⁹⁵

Po dispozici a případné sankci následovala koroborace, tedy čím je kšaft ověřen. Rokycanští kšaftující se ve všech případech spoléhali na ověření městskou pečeti: „Prosím moudrých a opatrných pánův purkmistra a rady, aby toto mé rozkázání po mé

⁸⁹ M. Hrubá, *Nedávej statku*, s. 138.

⁹⁰ M. Menoušková, „Leže v kázni boha,“ s. 50.

⁹¹ M. Hrubá, *Nedávej statku*, s. 139.

⁹² SOkA Rokycany, AMRO II, *Knihy kšaftů 1517-1828*, fol. 27, „Testamentum do[mi]ni Petri Bohuchval“

⁹³ Tamtéž, fol. 8, „Testamentu[m] Mathei molendinatoris.“

⁹⁴ M. Menoušková, „Leže v kázni boha,“ s. 51.

⁹⁵ M. Hrubá, *Nedávej statku*, s. 166.

smrti městskou pečeti podle města práva potvrditi ráčili.“⁹⁶ Nebo se v zápisech často objevuje: „Prosím a žádám, aby toto mé rozkázání městskou pečeti stvrzeno bylo.“⁹⁷ Použití vlastní pečeti nebylo v Rokycanech doloženo. Markéta Menoušková uvedla, že v Kutné Hoře v letech 1590 – 1610 se v deseti kšaftech objevila zmínka o přiložení vlastní pečeti: „Na potvrzení a že v tom ve všem má dokonalá vůle jest, tímto můj kšaft vlastním sekrytem jsem zapečetil.“⁹⁸ Jak shledala Michaela Hrubá pro severozápadní Čechy, často bylo vyžádáno zapůjčení sekrytu od hodnověrných sousedů, protože vlastní pečeť měla jen určitá vrstva měšťanů: „Pro lepší důvěrnost dožádal jsem se spolususeda XY, že tento kšaft svým sekrytem zapečetil, avšak jemu a dědicům jeho beze škody.“⁹⁹ Pečeť nebyla jedinou možností k ověření testamentu. Pokud šlo o listinnou formu kšaftu mohla být opatřena vlastním podpisem. Používání podpisu se však stalo běžným od 17. století. Buď bezprostředně před nebo po koroboraci následoval soupis svědků kšaftu – subskripce.¹⁰⁰ Svědci byli také ve většině případů uvedeni na začátku testamentu hned po intitulaci a arenze. Závěrečná modlitba – aprekace – nebyla prokázána ani u jednoho posledního pořízení. Také v jiných českých městech jsou doloženy stejné závěry.¹⁰¹

Jak bylo řečeno dříve, ne vždy mohla být struktura listiny dodržena. Jednotlivé části listiny nemusely jít bezprostředně za sebou tak, jak bylo výše uvedeno. Pro rokycanské kšafy nebylo možno vyslovit závěr, že čím byla zaknihovaná pořízení mladší, tím byl zápis obsáhlejší, jako to uvádějí výzkumy Michaely Hrubé nebo Markéty Menouškové.¹⁰²

2.1. Testament ústní a testament písemný

Pořízení testamentu bylo soukromou záležitostí každého jednotlivce. „Kšaft jest poslední vůle lidské spravedlivé uložení a nařízení. Aneb jest jistý konečný a jako poslední úmysl v tom, což by aneb jak by kdo chtěl co po smrti své míti, aby to tak a

⁹⁶ SOkA Rokycany, AMRO II, Kniha kšaftů 1517-1828, fol. 6, „Testamentu[m] sororis domini Hochce.“

⁹⁷ Tamtéž, fol. 19, „Testamentu[m] Marthe Kuželové.“

⁹⁸ M. Menoušková, „Leže v kázni boha,“ s. 5

⁹⁹ M. Hrubá, Nedávej statku, s. 167.

¹⁰⁰ K svědkům blíže v další části textu.

¹⁰¹ Srov. M. Menoušková, „Leže v kázni boha,“ s. 53, J. Pešek, Pražské knihy, s. 63-92, P. Rak, Kadaňské knihy, s.3-106.

¹⁰² M. Hrubá, Nedávej statku, s.118-173; M. Menoušková, „Leže v kázni boha“, s. 54.

nejinak zachováno bylo...“¹⁰³ Pohnutky k sepsání mohly být různé. Od strachu z toho, aby mezi dědici nevznikly třenice, po snahu zbavit se svého pozemského statku a vstoupit na nebeskou pouť nezátížen tímto břemenem nebo zbožnými odkazy prokázat sounáležitost s Boží obcí.¹⁰⁴ Jiří Pešek ve své studii uvádí, že většina lidí kšaftovala ústně nebo písemně, ale o většině těchto závětí nebyla vedena žádná evidence. Převod majetku u nich pravděpodobně probíhal bez problému nebo to pořizovatelé alespoň očekávali, a tak nebyla potřeba je evidovat městskou radou.¹⁰⁵ Do rukou dnešních badatelů se dostávají pouze testaments, které jsou právně podloženy. Bylo na každém člověku, kolikrát se rozhodl za svůj život kšaftovat. Práva Brikcího nijak neomezovala možnost opakovaného sepsání testamentu. Stejně tomu bylo i v zákoníku Kristiána Koldína. Nový kšaft vždy rušil platnost předchozího. Pokud se po smrti u jedné osoby našlo více posledních rozkázání, mělo platnost to, které bylo datováno nejbližší k smrti testátora. Tuto zásadu povolují Práva Brikcího: „...dnes takto poroučí, a zítra nebo potom totéž odvolaje, jinak poroučí: poslední poručení má a ne první.“¹⁰⁶ Obdobně uvádějí Práva Koldínova: „...protož jednomu každému té se svobody propůjčuje, aby před smrtí svou tolikrát, kolikrát by koli se mu líbilo a zdálo, vůli svou poslední změnit mohl;...“¹⁰⁷ Měšťan, který se rozhodl ustanovit své poslední pořizování, měl podle právních kodifikací dané doby dvě možnosti – sepsat svůj kšaft (testamentum scriptum), nebo poříditi své rozkázání ústně (testamentum nuncupativum).

2.1.1. Testamentum nuncupativum

„Oznámí-li kdo před lidmi vuoli svou o statku svém a potom toho nezmění, to má za kšaft státi.“¹⁰⁸ Také Kristián Koldín s touto možností počítal ve svých Právech.¹⁰⁹ Pokud měšťan kšaftoval ústně, měl dvě možnosti. Mohl buď předstoupit před městskou radu a říci zde své poslední rozkázání, které bylo zaneseno do knihy kšaftů. K tomuto

¹⁰³ J. Jireček (ed.), Pavel Kristián z Koldína, Práva, s. 129-130.

¹⁰⁴ P. Ariès, Dějiny smrti I, s. 237-244.

¹⁰⁵ J. Pešek, Pražské knihy, s. 63-92.

¹⁰⁶ J. a H. Jireček (edd.), M. Brikcího z Licka Práva, s. 323.

¹⁰⁷ J. Jireček (ed.), Pavel Kristián z Koldína, Práva, s. 135.

¹⁰⁸ J. a H. Jireček (edd.), M. Brikcího z Licka Práva, s. 322.

¹⁰⁹ J. Jireček (ed.), Pavel Kristián z Koldína, Práva, s. 132.

roku se rozhodl Václav kovář.¹¹⁰ Pokud se měšťan nemohl před radu dostavit, měl možnost sdělit svůj kšaft dvěma hodnověrným svědkům, kteří jeho žádost přednesli městské radě, kde byla stvrzena její platnost, jak k tomu došlo v případě Lidmily Mrázky.¹¹¹ Tyto dva kšafy jsou jedinými zástupci ústních závětí v Rokycanech pro sledované období.

2.1.2. Testamentum scriptum

Pokud se měšťan rozhodl své poslední pořízení sepsat, mohl tak učinit buď sám nebo ho mohl nadiktovat sousedovi, písaři, notáři. Pokud pořizovatel chtěl, aby byl kšaft právně uznán, musel v něm doložit dva svědky: „Jestliže se kdo chce dožádati na právu, to jest, na purkmistru, aby k němu byli dva z přísěžných konšelův anebo jiných přísěžných vysláni, kteříž by při jeho kšaftu a zřízení za svědky byli.“¹¹² Jestliže hrozilo, že dotyčný zemře bez kšaftu, mohl si za svědky vzít přinejmenším dva sousedy. Podle Birkcího i Koldína nezáleželo na čem byl kšaft sepsán.¹¹³ Pak ho buď zapečetěný nebo nezapečetěný mohl dát do úschovy svědkům nebo přímo městské radě.

2.2. Osoby v kšaftech

V téměř každém kšaftu jsou zmiňovány čtyři klíčové skupiny osob – samotný testátor, dědici, svědci a v některých případech poručníci. Všechny tyto osoby musely splňovat určitou normu danou městským právem.¹¹⁴

2.2.1. Kdo mohl kšaftovat

Právo kšaftovat měl každý, kdo „trpěl“ s městem. Mohli tak učinit měšťané, kteří požívali plného městského práva, ale i obyvatelé předměstí.¹¹⁵ Jak dokládají prameny, v případě Rokycan mohli činit poslední pořízení i obyvatelé vesnic, které byly

¹¹⁰ SOKA Rokycany, AMRO II, Kniha kšaftů 1517-1828, fol. 8, „Testamentu[m] Wenceslai fabri antiqui:“ „Václav kovář jsa při zdrav, užívaje pravého rozumu předstoupil před nás do plné rady. Toto j[es]t oznám[eno].“

¹¹¹ Tamtéž, fol. 16, „Testamentum Ludmille cogmonime Mrázky:“ „Jan Svašek, Havel Bušek, Lidmila Křimničková vdova předstoupivše do rady plné důstojné, jsa vyznali, že nebožka Lidmila mrázka ležící na smrtelné posteli s dobrou pamětí ...“

¹¹² J. Jireček (ed.), Pavel Kristián z Koldína, Práva, s. 133.

¹¹³ Tamtéž, s. 131, J. a H. Jireček (edd.), M. Brikcího z Licka Práva, s. 313.

¹¹⁴ V tomto případě je to norma daná městskými právy Brikcího z Licka a Pavla Kristiána z Koldína.

¹¹⁵ M. Hrubá, Nedávej statku, s. 109.

majetkem města.¹¹⁶ Podle právních kodifikací bylo podmínkou k sepsání závěti hlavně duševní zdraví. Účast na kšaftování Brikcí i Koldín shodně odmítali bláznům, pošetilým, marnotratným, prchlivým, odsouzeným na smrt.¹¹⁷ Nemoc nebo sešlost věkem nebyla překážkou, stejně jako hluchota nebo němost. Takto postižení lidé mohli kšaftovat písemně, pokud uměli psát.¹¹⁸ Kněží mohli kšaftovat pouze to, co měli zděděného po rodičích nebo přátelích.¹¹⁹ Další překážkou k sepsání poslední vůle byla nedospělost. Podle Brikcího z Licka mohli kšaftovat pacholci starší čtrnácti let a děvečky starší dvanácti let.¹²⁰ Koldín povoloval kšaftovat pacholkům od osmnácti let a děvečkám od patnácti let.¹²¹ Činit poslední pořízení nebylo dovoleno dcerám a synům, kteří nejsou vybytí z otcova statku. Pokud se dívka vdala před patnáctým rokem, získávala podle Koldína právo sepsat poslední vůli.¹²²

Jak je zřejmé podle Kodínových práv, mohli muži i ženy kšaftovat bez rozdílu. Brikcí z Licka omezuje kšaftovní právo pouze na vdovy, manželka mohla sepsat závěť jen se svolením svého muže: „Žena jsúcí manželka, z věna, rúcha, šlojiřuo a podobných věcí nebo klénotů a neb kterých koli věcí, nic nemouž poručiti, ani žádného kšaftu činiti bez povolení mužova, jenž jakožto nad ženou, též i nad zbožím vším pán jest a správce. Ale vdova od dielu, jenž jí přísluší, muož spusobiti a kšaft činiti, jakož se jí líbí.“¹²³

Rozlišení testátorů podle pohlaví je jedno z kritérií, které je sledováno snad ve všech dosavadních výzkumech. Využívá se ke studiu postavení žen ve společnosti.¹²⁴ Právě v postavení ženy jako testátorky je možno vidět osamostatnění raně novověkých žen. Byly ještě závislé na rozhodování manžela ve věcech souvisejících s chodem a ekonomikou domácnosti, mohly však svobodně disponovat s vlastním majetkem

¹¹⁶ Např. SOkA Rokycany, AMRO II, Kniha kšaftů 1517-1828, fol. 16, „Testamentu[m] Crucis de villa Ujezd;“ tamtéž, fol. 19, „Testamentu[m] Maškonis villam de Lithlav.“

¹¹⁷ J. Jireček (ed.), Pavel Kristián z Koldína, Práva, s. 130; J. a H. Jireček (edd.), M. Brikcího z Licka Práva, s. 313 a 314.

¹¹⁸ J. Jireček (ed.), Pavel Kristián z Koldína, Práva, s. 143; J. a H. Jireček (edd.), M. Brikcího z Licka Práva, s. 314.

¹¹⁹ J. a H. Jireček (edd.), M. Brikcího z Licka Práva, s. 314.

¹²⁰ Tamtéž.

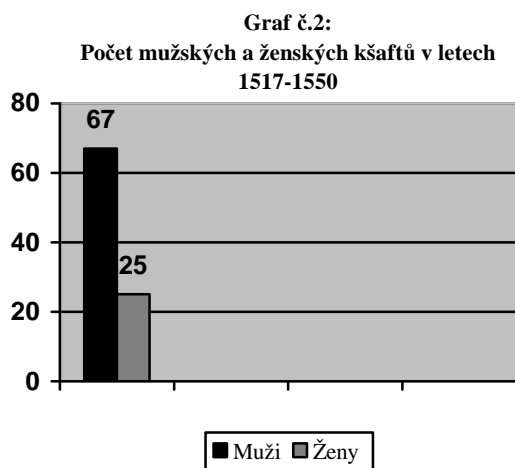
¹²¹ J. Jireček (ed.), Pavel Kristián z Koldína, Práva, s. 142 a 143.

¹²² Tamtéž.

¹²³ J. a H. Jireček (edd.), M. Brikcího z Licka Práva, s. 246.

¹²⁴ Např. J. Ratajová, Pražské testamenty; B. Sládková, Pražské měšťanské vdovy na přelomu 16. a 17. století v síti rodinných a sociálních vztahů, České Budějovice 2005, (diplomová práce).

(dědictví po rodičích nebo z předchozího svazku).¹²⁵ Pokud jim k tomu dal muž prostor, měly možnost podnikat nebo vést živnost; případně se tak stávalo po manželově smrti.¹²⁶ Výzkumy se také zaměřují na srovnání mužského a ženského světa a rodinné poměry.¹²⁷ Zastoupení ženských kšaftů v Rokycanech je asi jedna třetina, jak dokládá následující graf.

Podobný počet ukazují také výzkumy provedené pro předbělohorskou dobu v Lounech, Litoměřicích a Ústí nad Labem.¹²⁸ Ke stejným zjištěním dospěly i Markéta Menoušková pro Kutnou Horu na přelomu 16. a 17. století a Alena Štěpková pro Sobělav v letech 1549 – 1651.¹²⁹ Petr Rak pro kadaňské kšafy z let 1465-1603 uvedl jednu čtvrtinu ženských kšaftů.¹³⁰ Výzkumy Jany Ratajové pro pražská města v období 1600-1620 pracují s počtem ženských závětí, který se blíží k jedné polovině.¹³¹

2.2.2. Dědici

„Ustanoviti dědice nic jiného není, než toliko po smrti své někoho v statku svém za pána naříditi a statek svůj jemu buď všecken aneb na větším díle zápisem aneb kšaftem přivlastniti.“¹³² Stanovit dědice byla jedna z hlavních podmínek kšaftování. Právě kvůli zajištění dědictví se testament pořizoval. Nejdůležitější povinností hlavního

¹²⁵ M. Hrubá, *Nedávej statku*, s. 115

¹²⁶ K postavení vdov blíže B. Sládková, *Pražské měšťanské vdovy*.

¹²⁷ Např. P. Hoffmannová, *Rodina*.

¹²⁸ M. Hrubá, *Nedávej statku*, s. 115.

¹²⁹ M. Menoušková, „Leže v kázni boha,“ s. 80; A. Štěpková, *Svět soběslavských měšťanů*, s. 23.

¹³⁰ P. Rak, *Kadaňské knihy*, s. 71-74.

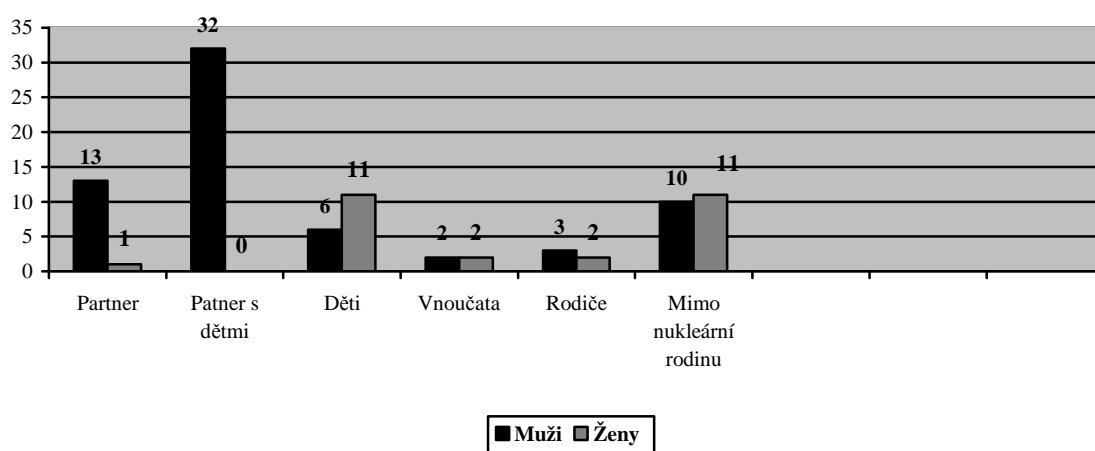
¹³¹ J. Ratajová, *Pražské testamenty*, s. 94-97.

¹³² J. Jireček (ed.), Pavel Kristián z Koldína, *Práva*, s. 179 a 180.

dědice bylo, po převzetí pozůstalého majetku, splatit a vyupomínat dluhy a také vyplatit zbylé dědice podle toho, jak stanovil testátor. Pokud měli dědici obavu, že dluhy převýší hodnotu odkázaného majetku, mohli požádat městskou radu o inventarizaci.¹³³ S touto skutečností počítal i Koldínův zákoník.¹³⁴

Testátor mohl odkázat svůj movitý i nemovitý majetek komukoliv chtěl, neměl by ale přitom zapomínat na své vlastní děti.¹³⁵ Zkoumané rokycanské kšafy ukazují, že 68,5 % kšaftujících odkázalo hlavní část statků právě svým nejbližším příbuzným, tedy partnerce/partnerovi a dětem. To dokládá i následující graf.

Graf č. 3: Směry kašftovních odkazů v letech 1517-1550

Při srovnání směru odkazů s jinými výzkumy vyšlo najevo, že na partnera s dětmi v závětech myslela více než polovina raně novověkých lidí. Podle výzkumů Aleny Štěpkové pro Soběslav v druhé polovině 16. a v první polovině 17. století kšaftovalo ve prospěch nukleární rodiny 78 % pořizovatelů závětí.¹³⁶ Kutnohorští testátoři pamatovali na své děti a manželku v 75 % případech.¹³⁷ Jana Ratajová shledala, že v polovině pražských testamentů z let 1600 – 1620 se objevily odkazy směřující k dětem.¹³⁸ Stejně číslo uvedla i Petra Hoffmannová.¹³⁹

Nejčastějším důvodem pro pořízení testamentu u mužů bylo urovnání majetku mezi manželkou a dětmi, kdy byla většinou manželka ustanovena mocnou hospodyní

¹³³ M. Hrubá, *nedávej statku*, s. 250.

¹³⁴ J. Jireček (ed.), *Pavel Kristián z Koldína, Práva*, s. 151.

¹³⁵ *Tamtéž*, s. 161.

¹³⁶ A. Štěpková, *Svět soběslavských měšťanů*, s. 29.

¹³⁷ M. Menoušková, „Leže v kázni boha,“ s. 100.

¹³⁸ J. Ratajová, *Pražské testamenty*, s. 98.

¹³⁹ P. Hoffmannová, *Rodina*, s. 112.

veškerých statků až do dojití let, tedy dosažení dospělosti, dětí. Ženám jejich manželé v kšaftech určovali ku pomoci ještě poručníky, kteří měli dohlížet, zda byla přání testátora dodržena. Pokud kšaftovaly ženy, jejich odkazy často směřovaly k dcerám a mimo nukleární rodinu k dalším příbuzným – často sestřám a bratrům – přítelkyním. Většina kšaftujících žen byly vdovy, které měly možnost nakládat se svým dědickým dílem po manželovi, jak se jim líbilo. Jejich manželé také ve svých kšaftech vyřešili otázku vybytí dětí. Podobné závěry je možné najít i v práci Aleny Štěpkové.¹⁴⁰ Naopak Michaela Štajnerová pro Louny došla k závěru, že vdovy odkazovaly nejčastěji jednomu z dětí.¹⁴¹

Dědicem se mohly stát také osoby, které testátor ještě neviděl a nebo nevěděl, jestli jsou naživu.¹⁴² Pořizovatel tak mohl odkázat majetek dětem, o kterých předpokládal, že by se mohly narodit po jeho smrti. V rokycanském vzorku závětí však žádný takový případ nalezen nebyl. Dokladem toho, že testátoři mysleli na své nenarozené děti, mohou být zjištění Martiny Polanské pro Tábor v letech 1559 – 1670. Tábořský Prokop Sýkora kšaftoval: „Na rovný díl spravedlivě ať se podělí manželka má s dětmi a s tím děťátkem, kterýmž těhotná jest, pomuž-li mu pán Bůh na svět a živa bude.“ Martin truhlář odkazoval nenarozenému dítěti: „Kteréž manželka jeho pod svým srdcem nosí a očekává šťastného porodu.“¹⁴³

V Právech Brikcího z Licka je uvedeno: „Dědictví připadá na ženy, když není pohlaví mužského.“¹⁴⁴ Na základě Koldínových práv dědili synové i dcery bez rozdílu. Rokycanské testamenty ukazují, že dědictví připadalo stejnou měrou na dcery i syny.¹⁴⁵ Mužským potomkům však častěji připadaly peníze, grunty a dědiny. Dívky získávaly peníze, ložní prádlo, šaty a rozličné nádoby. Odkazy nemovitého majetku ve prospěch synů dokládají snahu měšťanů, aby majetek zůstal v držení rodiny. Když se dcera vdala, odcházela z domu a zakládala se svým manželem rodinu novou, proto odkazy k dcerám spadaly do oblasti, která by se v dnešní době nazvat výbavou, v dobovém názvosloví „vejpravou.“

¹⁴⁰ A. Štěpková, Svět soběslavských měšťanů, s. 29-30.

¹⁴¹ M. Štajnerová, Testamenty, 98-101.

¹⁴² J. Jireček (ed.), Pavel Kristián z Koldína, Práva, s. 148.

¹⁴³ M. Polanská, Každodenní život, s. 131.

¹⁴⁴ J. a H. Jireček (edd.), M. Brikcího z Licka Práva, s. 176.

¹⁴⁵ K tomu blíže kapitola 3.3.1. Odkazy v rámci nukleární rodiny – děti a manželka.

Tak jako mohl kšaftující odkázat svůj majetek komu chtěl, mohl také koho chtěl vydědit. Musel ovšem pro své jednání uvést důvod.¹⁴⁶ V studovaných rokycanských testamentech nedošlo k vydědění ani v jednom případě. Nejblíže mu byla Anna manželka sladovníka Blažeje Sedláka, který nakonec své ženě odkázal 50 kop grošů míšeňských, protože se obával, že by skončila u žebrání.¹⁴⁷ Vydědění bylo krajním řešením, což dokládá i malý počet vyděděných v jiných výzkumech. Měšťané nejspíš nechtěli, aby nesváry v rodině pronikly na veřejnost, proto se mohli snažit vyřešit je jinak, nehledě na to, že neposlušné dítě nebo manželku nemuseli prostě v závěti zmínit. V Kutné Hoře byl nalezen pouze jeden případ vydědění syna, který odešel a nepomáhal svému otci.¹⁴⁸ Jana Ratajová našla vydědění ve 12 kšaftech z celkového počtu 286.¹⁴⁹ Alena Štěpková uvedla pět případů ze 114.¹⁵⁰ Obě tato čísla jsou v celkovém počtu zkoumaných závětí zanedbatelná.

2.2.3. Svědci

V raném novověku byl akt posledního pořízení věcí veřejnou: „A má se dítí před svědky, vedle obyčeje městského, buďte ti přísežní neb nepřisežní. A takoví svědkové mají býti povolání a ustavičně prošení od toho, kdož chce poručenství činiti.“¹⁵¹ Jak již bylo řečeno, pro naplnění tohoto aktu byla potřeba, aby byly dodrženy podmínky, které splňovaly dané právní normy. Důležitou podmínkou pro právoplatný testament byla instituce svědků (relátorů).¹⁵²

Role svědků byla důležitá, vyslechli ústní kšaft nebo pomáhali kšaftujícímu sepsat písemný, případně přebírali zapečetěný testament z rukou pořizovatele. Vysvědčovali kšaft před městskou radou ještě předtím, než byl veřejně čten

¹⁴⁶ J. Jireček (ed.), Pavel Kristián z Koldína, Práva, s. 161-164.

¹⁴⁷ SOkA Rokycany, AMRO II, Kniha kšaftů 1517-1828, fol. 23: „Co se pak Anny manželky mé dotejče. Ta ač jest mě poslouchati nechtěla a mne i jiným, kdy chtěla, zlou vůli činila. A já mohl bych se k ní jako k neposlušné zachovati, však pro to její nepoddajnosti zlého za zlé neodplacuje, milost jí činím tuto, že jí 50 kop míšeň[ských] odkazuji. Ty aby jí Ambrož syn můj na každý rok po pěti kopách míšeň[ských] až do vyplacení té sumy vydával. A to proto neb se obávám, aby sobě tak nečinila jako nebožka Strnadová. Kteráž to rozdávši statek žebrala.“

¹⁴⁸ M. Menoušková, „Leže v kázni boha,“ s. 107.

¹⁴⁹ J. Ratajová, Pražské testamenty, s. 105.

¹⁵⁰ A. Štěpková, Svět soběslavských měšťanů, s. 30.

¹⁵¹ J. a H. Jireček (edd.), M. Brikcího z Licka Práva, s. 312.

¹⁵² M. Hrubá, nedávej statku, s. 208.

před kšaftovníky. Tím potvrzovali jeho pravost. Někteří byli obeznámeni i s tím, kde se nacházejí cenné věci zůstavitele závěti.¹⁵³

Svědkiem nemohl být každý. Podle Koldína i Brikcího nemohla být svědkem žena, osoba nesvéprávná, hluchá, němá, nedospělá, nebo v blízkém příbuzenském vztahu (synové), dále čeledíni a učni a také osoby „na poctivosti zmařilý.“¹⁵⁴ Také duchovní se nesměli stát svědky nebo poručníky, protože „kněžím nenáleží v statky světské se plésti.“¹⁵⁵ Svědkové museli být přinejmenším dva „lidé hodní a dobře zachovalí mužského pohlaví.“¹⁵⁶ Pokud by jeden ze svědků zemřel před vysvěcením kšaftu, aby mohl pozůstalý relátor poslední vůli vysvědčit.

Pokud pořizovatel poslední vůle chtěl, mohl se „dožádati na právu, to jest, na purkmistru, aby k němu byli dva z přísězných konšelův anebo jiných přísězných vyslání, kterýž by při jeho kšaftu a zřízení za svědky byli.“¹⁵⁷ Právě tato praxe svědků od práva je doložena i pro Rokycany. Dokladem toho byla ustálená formulace, které v kšaftech objevovala za prohlášením o zdravém rozumu a dobré paměti zůstavitele: „XY povolav k sobě moudrých a opatrných pánů, AB, toho času pana purkmistra, a CD, EF z konšel.“¹⁵⁸ Tento ustálený obrat obsahuje naprostá většina studovaných zápisů. Počet konšelů se pohyboval od jednoho do tří, pokud se toto ustálené spojení neobjevilo na začátku kšaftu, byli svědci uváděni v subskripci: „A při tomto mém pořízení byli moudří a opatrní AB, jsa toho času panem purkmistrem, CD, EF z konšel.“¹⁵⁹ Následující graf dokládá počet svědků, kteří byli přizváni k sepsání poslední vůle. U jednoho kšaftu nebylo možno počet svědků zjistit. V případě Václava kováře, který kšaftoval ústně před městskou radou, bylo svědky všech 12 radních.¹⁶⁰

V soběslavských kšaftech bylo doloženo u jedné poloviny závětí tři a více svědků. Nejčastěji šlo o svědky od práva – purkmistra, rychtáře a některého konšela.

¹⁵³ Tamtéž.

¹⁵⁴ J. Jireček (ed.), Pavel Kristián z Koldína, Práva, s. 144.

¹⁵⁵ Tamtéž.

¹⁵⁶ Tamtéž, s. 134.

¹⁵⁷ Tamtéž, s. 133.

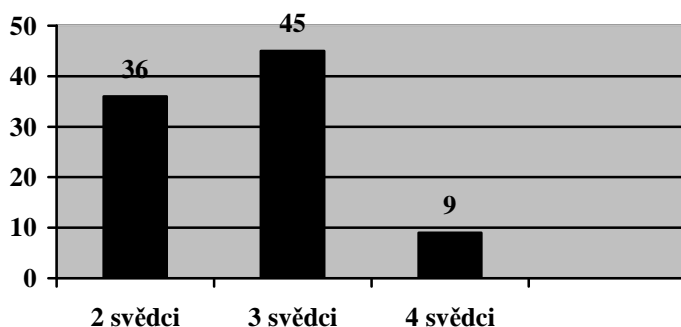
¹⁵⁸ Např. SOKA Rokycany, AMRO II, Kniha kšaftů 1517-1828, fol. 27, „Testamentum Bartholomej Chomele:“ „Povolav k sobě moudrých a opatrných pánů Jana Strejce, toho času pana purkmistra, Jana Matějovic, Vavřince Dumeta oba z konšel, učinil své rozkázání a to takové.“

¹⁵⁹ Tamtéž, fol. 10, „Testamentu[m] Johannis dicti Kohout:“ „A při tomto mém rozkázání byli jsa opatrní Václav Křimnický, Havel soukeník, Václav Lukašik.“

¹⁶⁰ Tamtéž, fol. 8, „Testamentu[m] Wenceslai fabri antiqui.“

Od sedmdesátých let 16. století k nim přibyl ještě písař.¹⁶¹ V Kutné Hoře byli shledáni nejčastěji dva nebo tři svědci. U některých kšaftů nebyl svědek zmíněn, přesto byly vykonány a měly právní platnost.¹⁶² Jiří Pešek pro předbělohorská pražská města zjistil, že u 54 % závětí svědčili dva lidé, u 12,5 % tři lidé a 26 % testamentů se o svědcích nezmiňovalo.¹⁶³ Michaela Hrubá uvedla, že v předbělohorské Kadani 96 % kšaftů mělo dva relátory. V Lounech také převládali dva svědci (75 %). Žatečtí testátoři se stejně jako lounští spokojili se dvěma relátory (73 %).¹⁶⁴ Počet svědků v Rokycanech dokládá následující graf.

Graf č. 4: Počet kšaftovních svědků 1517-1550

2.2.4. Poručníci

Poručníci měli dohlížet nad správným vykonáním posledního pořízení a také měli poskytovat ochranu vdově a sirotkům před napadením kšaftu ze strany ostatních příbuzných. Na rozdíl od svědka nemusel být poručník přímo přítomen kšaftování. Pořizovatel závěti si většinou vybíral poručníky z osob sobě blízkým. Šlo se o hlavního dědice, nejstaršího dospělého syna nebo představitele z městské rady. Určit poručníky nebylo povinností testátora, avšak této možnosti využila jedna třetina rokycanských kšaftujících. V Soběslavi mělo poručnictví větší tradici. Alena Štěpková doložila stanovení poručníků u více než jedné poloviny testátorů.¹⁶⁵ Oproti tomu Michaela

¹⁶¹ A. Štěpková, Svět soběslavských měšťanů, s. 36

¹⁶² M. Menoušková, „Leže v kázni boha,“ s. 39.

¹⁶³ J. Pešek, Pražské knihy, s. 77.

¹⁶⁴ M. Hrubá, Nedávej statku, s. 215.

¹⁶⁵ A. Štěpková, Svět soběslavských měšťanů, s.31.

Hrubá pro severozápadní Čechy zjistila podobnou situaci jako v Rokycanech. Stanovení poručníků se tam objevilo u jedné čtvrtiny až jedné třetiny závětí.¹⁶⁶ Počet poručníků nebyl dán, obvykle bývali stanoveni dva. Podle Brikcího z Licka byl větší počet poručníků výhodou, protože když jeden zemřel, mohl druhý vykonávat, co bylo potřeba.¹⁶⁷

Zvláštní pravidla platila v případě, kdy po kšaftujícím zůstávaly nedospělé děti. Koldínův zákoník této problematice věnoval celou kapitolu O poručnících a poručenstvích nad sirotky a jejich statků.¹⁶⁸ Koldín rozlišuje několik druhů poručnictví. Klasické poručníky, které jmenoval testátor nebo městská rada. Jejich správa nad svěřeným majetkem měla přesně daná pravidla jako povinné inventarizování svěřeného majetku a vedení sirotčích účtů.¹⁶⁹ Pořizovatel závěti mohl také stanovit nad manželkou a dětmi mocného otcovského poručníka. Tím se mohl stát a ve většině případů tomu tak bylo, žijící partner (převážně matka). Mocného otcovského poručníka mohli stanovit pouze rodiče pozůstalých sirotek. Byl zbaven povinnosti vést sirotčí účty a inventarizovat majetek.¹⁷⁰ Jeho postavení se nejvíce přibližovalo rodičovskému. Dále mohli být určeni ještě poručníci „k radě“. Ti však neměli žádné pravomoce a jejich úloha byla poradní nebo kontrolní.¹⁷¹

V rokycanské kšaftovní praxi se objevovali nejčastěji mocní otcovští poručníci. Testátor v těchto případech použil obratu: „A toho mocné poručníky činím.“¹⁷² Když byla poručníkem stanovena manželka: „Ji mocnou poručnicí činím.“¹⁷³ Pokud byla mocnou otcovskou poručnicí žena testátora, byli často stanoveni i poručníci „k radě.“ V jednom případě byl poručníkem stanoven kněz, přestože by k tomu podle Koldína nemělo docházet: „A též poručníky činím ctihodného kněze Šimona ujce svýho a

¹⁶⁶ M. Hrubá Nedávej statku, s. 224.

¹⁶⁷ J. a H. Jireček (edd.), M. Brikcího z Licka Práva, s. 319.

¹⁶⁸ J. Jireček (ed.), Pavel Kristián z Koldína, Práva, s. 114-129.

¹⁶⁹ M. Hrubá, Nedávej statku, s.223-224.

¹⁷⁰ Tamtéž.

¹⁷¹ Blíže k otázce poručníků také kapitola 3.3.1. Odkazy v rámci nukleární rodiny – děti a manželka.

¹⁷² Např. SOkA Rokycany, AMRO II, Kniha kšaftů 1517-1828, fol. 9, „Testamentu[m] Stephani Carnifius:“ „A toho mého rozkázání činím mocné poručníky Vavřince Krbu a Říhu Růžičku a jim dokonale věřím, že oni manželku mou a syna mého věrně a pravě opatrovati budou.“

¹⁷³ Např. tamtéž, fol. 27, „Testamentum do[mi]ni Petri Bohuchval:“ „...tehdy to všecko spadni na manželku mou. A jí mocnou poručnicí činím, aby jí v tom přátelé a strejci moji žádné překážky nečinili,“

Vavřince též ujce svého.“¹⁷⁴ Jak dokládají bádání, provedená v jiných městech v době raného novověku, stanovení manželky mocnou otcovskou poručnicí a určení svědků „k radě“ bylo běžné.¹⁷⁵

2.3. Platnost a odpory kšaftů

Podle práv Brikcího z Licka „kšaft se smrtí kšaftujícího utvrzuje.“¹⁷⁶ Shodně tomu tak bylo v zákoníku Kristiána Koldína: „Kšaft žádný prvé otvírán ani čten býti nemá, než teprv po smrti toho, kdožby kšaft ten učinil.“¹⁷⁷ Podle Koldína měl být kšaft veřejně přečten – publikován – do čtyř týdnů po smrti pořizovatele. Pokud bylo třeba, měl být testament zveřejněn hned po smrti zůstavitele. Od této doby vysvědčení se pak počítala šestinedělní lhůta, ve které bylo možno kšaft napadnout. Po uplynutí této doby byla závěť stvrzena a případně zapsána do příslušných knih. Písař měl povinnost uvést datum publikace do příslušné závěti.¹⁷⁸ Podle data pořízení kšaftu a publikace se dá zjistit, jaká doba uplynula mezi sepsáním testamentu a smrtí pořizovatele. Michaela Hrubá ve svých výzkumech pro královská severočeská města uvádí, že 61% testátorů kšaftovalo do měsíce před svou smrtí.¹⁷⁹ Soběslavští měšťané ve většině případů sepsali své poslední pořízení také měsíc před tím, než zemřeli.¹⁸⁰ V Rokycanech nebylo možno tuto analýzu provést, protože údaje o přijetí kšaftu městskou radou nejsou uvedeny. Stejně tak chybí zápisy o tom, kdy byl kšaft stvrzen. Zmínka o stvrzení kšaftu byla prokázána pouze v deseti zápisech, kdy se písař omezil jen na prosté: „Actum est.“ Případně použil: „Stalo se, že jest potvrzeno.“ U žádného údaje není uvedeno datum, kdy ke stvrzení došlo.

Přestože se testátoři snažili při sepsání poslední vůle zamezit vzniku sporů o dědictví, mohlo dojít mezi dědici k neshodám. Důvodem ke vzniku „odporů kšaftů“ mohlo být opomenutí některého dědice, nespravedlivé rozdělení majetku nebo pochybnosti o vzniku testamentu.¹⁸¹ Průběh odporů popsal ve svém zákoníku Koldín.¹⁸²

¹⁷⁴ Tamtéž, fol. 15, „Testamentu[m] Wencelaw Křimnický civis Rokycanen.“

¹⁷⁵ Srov. A. Štěpková, Svět soběslavských měšťanů, s. 33; J. Ratajová, Pražské testamety, s. 100.

¹⁷⁶ J. a H. Jireček (edd.), M. Brikcího z Licka Práva, s. 324.

¹⁷⁷ J. Jireček (ed.), Pavel Kristián z Koldína, Práva, s. 139.

¹⁷⁸ Tamtéž.

¹⁷⁹ M. Hrubá, Nedávej statku, s. 226.

¹⁸⁰ A. Štěpková, Svět soběslavských měšťanů, s. 26.

¹⁸¹ M. Hrubá, Nedávej statku, s.226-228.

Ten, kdo odpor vznášel, tak mohl učinit v šestitýdenní době po publikaci testamentu, buď ústně před městskou radou, nebo písemně. Do dvou týdnů od podání odporu měli být obesláni ostatní dědicové. Pak se obě strany měly sejít na radnici, kde měl být odpor přečten. Napadení mohli reagovat hned, nebo si mohli vyžádat dvoutýdenní lhůtu na rozmyšlenou. Pak se obě strany opět sešly a došlo k vyřešení odporu. Pokud se neshodly, mohl být odpor urovnán rozsudkem městské rady. Jestliže nebyly strany spokojeny ani s tímto rozsudkem, mohly se odvolat k vyšší instanci, tedy k apelačnímu soudu.¹⁸³ V rokycanské Knize kšaftů byly prokázány jen tři odpory. Přičemž pouze jeden poskytuje badateli hlubší pohled na tuto problematiku,¹⁸⁴ další je nečitelný,¹⁸⁵ třetí se omezuje na holé konstatování: „Jakož jest Jan kovář odkázal manželce své s dětmi jeho a jejími 30 kop, ty jsou se nenašlo po smrti jeho.“¹⁸⁶

Vznesení odporů patřilo k záležitostem běžným. Petr Rak pro Kadaň v letech 1465-1603 uvedl, že napadeny byly asi dva až tři testamety z deseti. Kadaňské odpory byly zapisovány přímo k zápisům posledních pořízení v Knihách trhů a testamentů.¹⁸⁷ Výzkumy Michaely Hrubé pro Žatec v předbělohorské době ukázaly, že zde od roku 1536 byla vedena samostatná kniha připovědí a odporů kšaftů. Pro období 1599 – 1640 autorka doložila celkem devadesát jedna napadených kšaftů.¹⁸⁸ V Rokycanech bylo pravděpodobně vzneseno více odporů, jen nebyly zapsány přímo do knihy kšaftů, ale byly evidovány v jiných knihách městské agendy, které se pro první polovinu 16. století nedochovaly.¹⁸⁹

Důvod malého počtu odporů, uvedených v rokycanské knize kšaftů, mohl být ten, že pokud byl testament stvrzen městskou radou a zaknihován, nemohl být napaden, protože nikdo neměl právo zasahovat do zápisu v městských knihách.¹⁹⁰

¹⁸² J. Jireček (ed.), Pavel Kristián z Koldína, Práva, s. 158-164.

¹⁸³ M. Hrubá, Nedávej statku, s.226-228.

¹⁸⁴ SOKA Rokycany, AMRO II, Kniha kšaftů 1517-1828, fol. 21, „Testamentu[m] Blalsii Mařal civis Rokycanen.“

¹⁸⁵ Tamtéž, fol. 16, „Testamentu[m] Thome Dyednia.“

¹⁸⁶ Tamtéž, fol. 26, „Testamentu[m] Joannis fabri cognomine Telecí.“

¹⁸⁷ P. Rak, Kadaňské knihy, s. 84-85.

¹⁸⁸ M. Hrubá, Nedávej statku, s.232-236.

¹⁸⁹ Blíže k typům městských písemností pro sporná dědictví M. Hrubá, Nedávej statku, s. 232-248.

¹⁹⁰ M. Menoušková, „Leže v kázni boha“, s. 42.

3. Kšaft a rodinná struktura a sociální okolí testátora

Testament jako pramen k rodinným strukturám zaujal pozornost mnohých badatelů, i když není pro studium raně novověké rodiny zdrojem ideálním.¹⁹¹ Nelze u něj přesně vyčíst, jak vypadala raně novověká rodina, neboť nemusel vypovídat o skutečné situaci. V kšaftech mohly být opomenuty zmínky o dětech, které již byly zaopatřeny. Závěti spíše ukazují fungování dědického práva. Důvodem sepsání kšaftu byla snaha uspořádat majetek, stanovit dědice a zabránit sporům o dědictví. Směr a rozsah odkazovaného jmění vypovídaly o vztazích a vazbách v rodině, ze které nejčastěji pocházeli hlavní dědici. V 16. století byla nukleární rodina pojímána jako soužití muže – hospodáře – jeho ženy a dětí.¹⁹² Tato základní jednotka byla obohacena o rodinu širší, do které patřily další příbuzné nebo nepříbuzné osoby – čeládka a služebnictvo.¹⁹³

3.1. Osoba testátora – pohlaví, jméno a rodinný stav

Snad každá studie, která se věnuje výzkumu testamentů, v první řadě rozdělí pořizovatele podle pohlaví. Badatel získá představu o vzájemném poměru mezi zastoupením mužů a žen. Tento krok má význam při pozdějším studiu, neboť mezi ženskými a mužskými testamenty jsou určité rozdíly ve směrech odkazů. Pro rokycanský vzorek je zastoupení ženských kšaftů asi jedna třetina.¹⁹⁴ Rokycany v tomto směru nejsou žádnou výjimkou. K podobným závěrům dospěly Markéta Menoušková pro Kutnou Horu, Alena Štěpková pro Soběslav a Martina Polanská pro Tábor.¹⁹⁵ Výzkumy Michaely Hrubé provedené v královských městech severozápadních Čech naznačují stejnou situaci.¹⁹⁶ Petr Rak pro Kadaň uvádí jednu

¹⁹¹ Testamenty jako pramenem k rodinným strukturám se zabývaly např. J. Ratajová, *Pražské testamety*; P. Hoffmannová, *Rodina*; M. Štajnerová, *Testamety*, M. Menoušková, „Leže v kázni boha“; A. Štěpková, *Svět soběslavských měšťanů*; M. Polanská, *Každodenní život*.

¹⁹² Pojem nukleární rodina je v této práci chápán jako soužití muže, jeho manželky a dětí jako nejmenší společenské jednotky. Blíže k obrazu rodiny J. Horský – M. Seligová, *Rodina našich předků*, Praha 1996; E. Čáňová, *Studium historické rodiny*, *Historická demografie* 34, 1992, s. 131–136; P. Horská a kol., *Dětství, rodina a stáří v dějinách Evropy*, Praha 1990, s. 212–243.

¹⁹³ A. Štěpková, *Svět soběslavských měšťanů*, s. 96.

¹⁹⁴ Srov. Graf č. 2: Počet mužských a ženských kšaftů, s. 26 předkládané práce.

¹⁹⁵ M. Menoušková, „Leže v kázni boha“, s. 80; A. Štěpková, *Svět soběslavských měšťanů*, s. 23; M. Polanská, *Každodenní život*, s. 23.

¹⁹⁶ M. Hrubá, *Nedávej statku*, s. 115.

čtvrtinu ženských závětí.¹⁹⁷ Jana Ratajová ve své studii pro pražská města doložila, že se počet ženských pořízení blíží k jedné polovině.¹⁹⁸

Všichni testátoři se v kšaftech ztotožňují prostřednictvím svého křestního jména. Bylo často jediným jménem, které měli. Při volbě křestního jména se bral ohled na den narození. Vybíralo se jméno svätce, jehož svátek připadal na den narození nebo bezprostředně poté. Často se také dávala jména po rodičích, prarodičích nebo kmotrovi. V letech 1517 – 1550 se v rokycanských kšaftech objevilo 18 mužských a 11 ženských jmen. Nejčastěji používaným jménem pro muže byl Jan (šestnáctkrát), Václav (devětkrát) a Jiří (pětkrát). U žen se nejvíce vyskytovalo jméno Anna (sedmkrát), Lidmila (čtyřikrát) a Markéta (třikrát).¹⁹⁹ Používání rodového jména nebylo ještě běžné, proto se pro rozlišení v okruhu města používalo jméno otce: „Markéta, dcera Milotova.“ V případě, že šlo o syna: „Vavřinec, nebožtíka Jana zámečnicka syn.“²⁰⁰ Velmi běžné bylo označení podle řemesla, které dotyčný vykonával: „Matouš mlynář“, „Jan sklenář“, „Vávra bečvář.“²⁰¹ Lidé se také identifikovali podle toho, kde bydleli: „Kříž ze vsi Újezda“, „Mašek ze vsi Litohlav“, „Ondřej Bohuš z Pátku.“²⁰² U některých testátorů je uvedeno jejich příjmení nebo přezdívka: „Jan Kužel“, „Václav Kovátka“, „Jiří Buškovský.“²⁰³ Velmi časté je také spojení uvedených způsobů určení identity: „Jíra krejčí řečený Cvrček“, „Šimon Pelech z Pátku“, „Jan tkadlec na Pátku.“²⁰⁴ Ženy se často ztotožňovaly pomocí mužského příslušníka rodiny. Vdané ženy se identifikovaly

¹⁹⁷ P. Rak, *Kadaňské knihy*, s.71-74.

¹⁹⁸ J. Ratajová, *Pražské testamenty*, s.94-97.

¹⁹⁹ K podobným závěrům dospěla i Markéta Menoušková, která ve své práci uvádí jako nejčastější jméno v Kutné Hoře Jan, Václav a Jiří pro muže, pro ženy Anna, Markéta a Lidmila. Alena Štěpková ve svém výzkumu soběslavských kšaftů doložila jako nejčastěji používaná jména Václav a Anna. K tomu M. Menoušková, „Leže v kázni boha“, s. 85; A. Štěpková, *Svět soběslavských měšťanů*, s. 96.

²⁰⁰ SOKA Rokycany, AMRO II, *Knihy kšaftů 1517-1828*, fol. 6, „Testamentum Magarethe filia Milotonis“; Tamtéž, fol. 12, „Testamentu[m] Laurenti filii Johanis seratoris.“

²⁰¹ Tamtéž, fol. 8, „Testamentu[m] Mathei molendinatoris“; Tamtéž, fol. 22, „Testamentu[m] Joanis vitreari“; Tamtéž, fol. 25, „Testamentu[m] Laurenci doleatoris de Pátek.“

²⁰² Tamtéž, fol. 16, „Testamentu[m] Crucis de villa Ujezd“; Tamtéž, fol. 19, „Testamentu[m] Maškonis de villa Litohlav“; Tamtéž, fol. 15, „Testamentu[m] Andree Bohuše de Pátek.“

²⁰³ Tamtéž, fol. 3, „Testamentu[m] Johanis dicti Kužel“; Tamtéž, fol. 4, „Testamentu[m] Wenceslav dicti Kovátka“; Tamtéž, fol. 24, „Testamentu[m] Georgi Buškovský.“

²⁰⁴ Tamtéž, fol. 3, „Testamentu[m] Georgi sartoris dicti Cvrček“; Tamtéž, fol. 4, „Testamentu[m] Simonis dicti Pelech“; Tamtéž, fol. 19, „Testamentu[m] Johanis tertoris de Pátek.“

prostřednictvím manžela: „Paní Anna, Jana Železného manželka.“²⁰⁵ Kromě manžela se žena mohla uvádět podle jména svého otce: „Anna, Petra Kandelovic vlastní dcera.“²⁰⁶ V rokycanských kšaftech byl zaznamenán případ, kdy žena použila jméno bratra, byť byla vdaná. Důvodem identifikace prostřednictvím bratra mohla být skutečnost, že dosahoval vyššího společenského postavení než její muž: „Magdalena, sestra páně Hrohcova.“²⁰⁷ Uvedení mužského příbuzného dokládá rozhodující postavení muže ve společnosti. Pokud se rokycanské testátorky nevedly prostřednictvím mužských příbuzných, použily své příjmení: „Johanka Vavruška,“ „Markéta Kliková,“ „Lidmila Křimníčková.“²⁰⁸ Některé ženy k příjmení připojily i místo bydliště: „Kateřina Kotvínová z Pátku.“²⁰⁹

Rodinný stav nešlo zjistit u všech kšaftujících. V některých případech nebylo možné najít odpověď na tuto otázku. Sporné je určení rodinného stavu u osob, které neučinily odkaz ve prospěch svého partnera. U těchto případů nelze s určitostí rozeznat, jestli byly ovdovělé nebo do manželství nevstoupily. Pouze sedm testátorů přímo uvedlo, že jsou ovdovělé. Anna Dědinová napsala: „Ten díl, který se jest dostal po Tůmovi Dědinovi, muži mém.“²¹⁰ Duchko Zahálec odhalil, že je vdovcem: „Také jsem byl ještě manželce své dílu nechal, i poněvadž Pán Bůh ji povolati prve ráčil, vzav tu sumu,“²¹¹ Marta Kuželová poznamenala: „Díl svůj, který se mi dostal po smrti manžela mého.“²¹² Pokud kšaftující sám nevedl svůj vdovský stav, byly ty závěti, které obsahovaly odkaz dětem nebo vnoučatům, brány jako poslední vůle vdovců a vdov. Takových zápisů bylo zjištěno jedenáct. U některých osob bylo možné předpokládat, že byly svobodné. Byly uváděny pomocí výrazů syn, dcera, schovanka.²¹³ Tyto testátory, vzhledem k malému jmění a směru odkazu k rodičům nebo sourozencům, lze považovat

²⁰⁵ Tamtéž, fol. 14, „Testamentu[m] Anne uroris Johannis Ferrei;“

²⁰⁶ Tamtéž, fol. 12, „Testamentu[m] Anne filia Petra Kandelii.“

²⁰⁷ Tamtéž, fol. 6, „Testamentu[m] Magdalene sororis domini Rohce.“

²⁰⁸ Tamtéž, fol. 10, „Testamentu[m] Johanky Vavrušky;“ Tamtéž, fol. 16, „Testamentu[m] Margarethe Klikové;“ Tamtéž, fol. 25, „Testamentu[m] Lidmille Křimničky.“

²⁰⁹ Tamtéž, fol. 13, „Testamentu[m] Katherine Kotvínové de Pátek.“

²¹⁰ Tamtéž, fol. 17, „Testamentu[m] Anne Dědinové.“

²¹¹ Tamtéž, fol. 18, „Testamentu[m] Duchko Zahalec pannificis.“

²¹² Tamtéž, fol. 19, „Testamentu[m] Marthe Kuželové.“

²¹³ V rokycanských testamentech se objevilo pro schovanku označení schovanice. Viz. SOkA Rokycany, AMRO II, Kniha kšaftů 1517-1828, fol. 5, „Kšaft Anny schovanice Matěje Železného, kteráž jest sloužila u Tornusa v Blovicích“

za mladistvé a ještě neprovdané, proto byli zařazeni do skupiny svobodných. Takových kšaftujících se v Rokycanech objevilo šest. Zbylé testamenty, u kterých nebyly nalezeny obdobné znaky, byly zařazeny mezi neurčené.

Nejvyšší podíl kšaftujících tvořili ženatí muži (45), naopak vdané ženy kšaftovaly pouze ve třech prokazatelných případech. Mnohem více testátorek lze najít mezi vdovami. Z 25 kšaftujících žen bylo jedenáct vdov. Vdovci se v kšaftech vyskytovali méně, pouze sedm zápisů z 67 mužských testamentů bylo určeno jako vdovské. Podobnou situaci je možné sledovat i u jiných výzkumů.²¹⁴ Malý počet vdovců je dán tím, že muž jako živitel a správce majetku byl nucen hledat novou matku svým dětem a hospodyně, která by spravovala domácnost. Úmrtí žen nebylo ničím neobvyklým vzhledem k vysokému počtu porodů a nedostatečným hygienickým podmínkám. Druhý sňatek lze z testamentů poznat jen v případě, když muž uvedl, že odkazuje dětem, které má s první i druhou ženou. Jan Kužel odkázal nejdříve své dceři z prvního manželství, a pak současné manželce s dětmi: „Nejprve odkazuji své nejstarší z první ženy... Martě, manželce své odkazuji veškerý statek,... s dítkami, kteréž s ní mám.“²¹⁵ Jan zámečnick odkázal rovněž svému synovi z prvního manželství, soudobé manželce a dětem, které s ní měl: „... ten odkazuji Dorotě, manželce své, s dítkami svými i Vavřinci, synu svému s první manželkou.“²¹⁶

Tabulka č. 1: Rozdělení testátorů podle rodinného stavu v letech 1517-1550

	Manželé	Ovdovělí	Svobodní	Neurčeno
Muži	45	7	3	13
Ženy	3	11	3	7
Celkem	48	18	6	20

Z některých kšaftů lze vyčíst obavu o osud partnera po smrti kšaftujícího. Tato starost se objevovala u mužských závětí. Testátor měl starost, aby po jeho smrti vlastní děti nebo ostatní příbuzní neomezovali po něm zůstalou ženu. Petr Špalda z Pátku se obával, aby nevznikly spory o jeho majetek mezi matkou a syny: „Nejprve co se statku mého dotejče,... odkazuji Anně, manželce své, a Jírovi a Vávrovi, synům svým vlastním, na tři strany rovnej díl. A pakli by se spolu urovnati nemohli, aby je o to páni

²¹⁴ Srov. J. Ratajová, Pražské testamenty, s. 96-97; P. Rak, Kadaňské knihy, s. 75; M. Menoušková, „Leže v kázni boha,“ s. 81-82; P. Hoffmannová, Rodina, s.110-113; M. Štajnerová, Testamenty, s. 91-98.

²¹⁵ SOKA Rokycany, AMRO II, Kniha kšaftů 1517-1828, fol. 3, „Testamentu[m] Johanis dicti Kužel.“

²¹⁶ Tamtéž, fol.11, „Testamentu[m] Johanis dicti seratoris.“

podělili, aby mohl každé z nich svým dílem vládnouti...“²¹⁷ Jan Markvic se také bál, že jeho syn by mohl svou macechu omezovat: „Pakli by se spolu srovnati nemohli, tehdy aby pan purkmistr a páni toho statku pošacovali. Což by jí spravedlivě náleželo, aby jí dáno bylo... Žádám a věřím, že od Vaňka, syna mého a dítek jeho, toho půl statku neodtrhne.“²¹⁸ Také Martin Nápravník měl starost, aby se jeho manželka a syn srovnali v jednom domě: „Jestliže by se sněsti nemohli, aby Vít, syn můj, vydal Anně, manželce mé a matce své, 30 kop a s postel šatů.“²¹⁹ Podobné obavy o budoucnost vdovy byly shledány i ve výzkumech z jiných měst. Vítězslava Smetanová pro Ústí nad Labem uvedla, že se v ústecké Liber testamentorum z let 1509 – 1585 často objevovala formulace: „Tomu chce, aby jeho manželka v tom statku mocnou hospodyní zůstala až do její smrti.“²²⁰ Soběslavští měšťané se také snažili, aby vdova nebyla vlastními a nevlastními dětmi omezoaná. V soběslavských testamentech se žádost o zaopatření manželky objevila čtyřikrát. Martin Mužina žádal: „Žena má ať jest v gruntu tomto do smrti.“ Manželka Petr Červenka odkázal dům synovi, ale vymínil si, že jeho žena tam zůstane až do smrti: „Tak na ten způsob, aby matkou svou při sobě do její smrti schraňoval a jí v ničem žádného ublížení učinil.“²²¹ Martina Polanská zjistila, že některým měšťanům z Tábora nebyl osud jejich ženy lhostejný. Pavel Barvíř poručil svým synům: „[Matku svou] aby ochraňovali a opatrovali, křivdy na ni a těžkosti žádné nedopustili.“ Kateřina Suchomelová si v závěti vymínila, aby nemohla být vyhnána od svých synů. Děti však nemusely přání kšaftujícího rodiče dodržet, dokladem toho je kšaft Doroty, vdovy po Janu Samcovi, která si stěžovala na své děti: „...maje mě nechati v světnici malé do smrti podle vůle otce jich. Ihned mě odtud vyhnaly,“²²²

Někteří muži počítali s tím, že by se jejich manželka mohla znovu vdát, proto upravovali převod majetku ve prospěch svých dětí. Matěj mlynář uvedl, že pokud se jeho žena znovu vdá, přijde o 20 kop grošů míšeňských a krávu s teletem: „Pakli by se

²¹⁷ Tamtéž, fol.8, „Testamentu[m] Petri Špalda de Pátek.“

²¹⁸ Tamtéž, fol.19, „Testamentu[m] Johanis Markonis civis Rokycanen.“

²¹⁹ Tamtéž, fol. 24, „Testamentu[m] Martini Napravník de villa Újezd.“ Termín s postel šatů se v rokycanských kšaftech vyskytuje poměrně často, pravděpodobně šlo o lůžkoviny. Srov. Kolektiv, Staročeský slovník, Díl 4, Paběničský – pravý, Praha 1996, heslo postel, s. 831.

²²⁰ V. Smetanová, Ústečtí měšťané, s. 129-130.

²²¹ A. Štěpková, Svět soběslavských měšťanů, s. 120-121.

²²² M. Polanská, Každodenní život; s.110-11.

táhla na smlouvu svatební, aby těch 20 kop ani ta kráva s teletem dána nebyla.“²²³ Štěpán řezník kšaftoval své ženě polovinu statku, v případě že změní svůj stav: „Jestliže by stav svůj proměnila a s Janem, s synem mým, se nesrovnala, a neb nenakládala, aby se vedle rozkázání mého se stalo, aby se o ten statek rozdělili.“²²⁴ Jak dokládají bádání v dalších městech, byla tato opatření celkem běžná. Podle výzkumů Vítězslavy Smetanové ústečtí kšaftující často ustanovili, že pokud by se jejich žena znovu provdala, ztratí své postavení mocné hospodyně: „Pakli by stav svůj změnila má rovný díl s dětmi míti.“²²⁵ V soběslavských testamentech byla Alenou Štěpkovou shledána snaha udržet majetek ve vlastní rodině a vyhnout se jeho případnému převodu na novou manželčinu rodinu. Matěj Tichý rozhodl: „Pokud by [manželka] osudem božím stav svůj proměnila, tehdy každému z týchž dítek vších po 20 kopách míš[eňských] hotových aby odevzdala.“ Jiří soukeník odkázal všechn svůj majetek manželce s šesti dětmi a určil, že děti i matka dědí po zemřelém, ale ona jen v případě, že stavu svého nepozmění.²²⁶ Jana Ratajová pro předbělohorskou Prahu uvedla, že manželka byla v mnoha případech stanovena mocnou otcovskou poručnicí, ale jen do doby, dokud by na vdovské stolici seděla. Jednom případě si kšaftující vymínil „aby se dvanácte let, než by děti dochovány byly, manželka má nevdávala.“²²⁷ Tyto podmínky testamentu byly však podle Koldína nepřijatelné, protože muž nemohl zakazovat vdově, která po něm zůstala další sňatek.²²⁸

3.2. Povolání testátorů

Pomocí testamentů lze ukázat profesní rozdělení obyvatel města. Kšaft není v tomto směru pramenem ideálním, protože poskytuje údaje pouze o vzorku populace, který se rozhodl kšaftovat. Profesi neuvedli všichni testátoři, proto je rozdělení obyvatel podle jednotlivých oborů orientační. Přesto umožňuje, byť v omezené míře, pohled na hospodářské zázemí města. Jestliže lidé v kšaftech uvedli svoji profesi, projeví tím příslušnost k určité sociální skupině. Pomocí povolání zmiňovaných v kšaftech lze vystopovat rodinnou tradici v daném oboru. Některé profese byly ve městech

²²³ SOKA Rokycany, AMRO II, Kniha kšaftů 1517-1828, fol. 8, „Testamentu[m] Mathei molendinatoris.“

²²⁴ Tamtéž, fol. 9, „Testamentu[m] Stephani carnifius.“

²²⁵ V. Smetanová, Ústečtí měšťané, s. 129-130.

²²⁶ A. Štěpková, Svět soběslavských měšťanů, s. 102-103.

²²⁷ J. Ratajová, Pražské testamenty, s. 109-111.

²²⁸ J. Jireček (ed.), Pavel Kristián z Koldína, Práva, s. 147.

zastoupeny ve velké míře, jiné představovaly spíše výjimku. Prostřednictvím profesního rozvrstvení obyvatel se mohlo město zařadit do některé kategorie řemeslných, spotřebních, obchodních a jiných (například horních) měst.²²⁹

Z celkového počtu 92 testamentů lze u 32 prokázat povolání testátora. Šlo se o 29 mužů a tři ženy. V případě žen není zřejmé, zda šlo o jejich povolání nebo se identifikovaly podle zaměstnání svého manžela. Tyto tři případy byly z profesní stratifikace vyloučeny. Jednalo se o bečvářku, svícnici a kožešnici. Zůstalo tak 29 záznamů, které byly dále rozebrány. Celkem bylo prokázáno 13 různých povolání. Existovala samozřejmě odvětví, bez kterých se město neobešlo. Zástupců těchto oborů bylo proto shledáno nejvíc.²³⁰

Nejhojněji zastoupenou profesní skupinou byly obory, které by se daly nazvat jako potravinářské. Do potravinářské oblasti spadala celá jedna třetina (10) ze zkoumaného vzorku. Šlo o čtyři sladovníky, tři mlynáře a tři řezníky. Pivo se v 16. století vařilo snad v každém městě a sladovnické cechy a jejich členové patřili mezi nejmovitější.²³¹ V Rokycanech byly pro 16. století doloženy dva pivovary.²³² Také řezníci patřili mezi bohaté měšťany a často zastávali místo v městské radě. V každém

²²⁹ Blíže k typologii měst J. Janáček, *Města v českých zemích v 16. století*, *Hospodářské dějiny* 4, 1979, s. 165-203; A. Míka, *Sociálně ekonomická struktura českých měst před třicetiletou válkou*, SH 21, 1974, s. 41-74.

²³⁰ Úkolem této práce není zabývat se dopodrobna řemesly v 16. století, proto byla jednotlivá povolání pouze stručně nastíněna. Blíže k řemeslům v 16. století Z. Winter, *Řemeslnictvo a živnosti 16. věku v Čechách (1526-1620)*, Praha 1909; týž, *Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a v XV. století*; J. Marek, *Řemeslná výroba v moravských městech v 16. století*, SMM 81, 1962, s.124-154; J. Janáček, *Řemeslná výroba v českých městech v 16. století*, Praha 1961.

²³¹ Svědectví o tom podávají i samotné rokycanské kšafty, kde sladovníci odkazují značnou část majetku. Zvláště dobře bylo možné situaci zkoumat na testamentu sladovníka Bláhy řečeného Sedláka. Podle jeho kšaftu dal své dceři Dorotě věnem „vejpravu“, dům, dědinu, loučku, krávu s teletem, jalovici, jedenáct ovcí, dvě prasata a v závěti jí ještě navíc odkázal dvanáct loket sukna po 16 groších míšeňských. Jeho syn Vaněk obdržel podle svatebních smluv 60 kop míšeňských a ještě mu zanechal dům v hodnotě 100 kop. Druhému synu Ambrožovi odkázal dvě louky, dědinu, veškerý dobytek a vše, co je v domě v komorách, v pivovaře a sladovně. Jeho manželka obdržela 50 kop míšeňských a k tomu ještě takové věci jako polštář, duchna, prostěradla, konve a mísy. SOkA Rokycany, AMRO II, *Knihy kšaftů 1517-1828*, fol. 23.

²³² K pivovarnictví v 16. století blíže J. Janáček, *Pivovarnictví v českých královských městech v 16. století*, Praha 1959.

městě jich bylo několik.²³³ Mlynáři nebydleli přímo ve městě. Jejich mlýny ležely při městských hradbách. Jejich činnost se neskládala jen z mletí obilí. Museli být schopní postavit náhony, jezy a mosty, aby mohli přivádět vodu do mlýna.²³⁴

Devět testátorů se spojovalo s řemesly, která zpracovávala látky případně kůže. Šlo o čtyři soukeníky, tři krejčí a jednoho kožešníka a tkalce. Tato povolání byla pro město nezbytná, neboť vyráběla látky a dále je zpracovávala. Rokycanští soukeníci a krejčí často vystupovali jako kšaftovní svědci a členové městské rady zároveň.²³⁵ Soukeníci zpracovávali vlnu na suknu. Tkalci vyráběli plátno z rostlinných zdrojů, hlavně ze lnu. Kožešníci v 16. století patřili k váženým řemeslům, což se projevovalo i tím, že o jarmarcích mohli stát se svým zbožím přímo na radnici.²³⁶

Další skupinou řemesel jsou obory, které zpracovávají kovy. Do této kategorie se zařadilo celkem šest osob, jejichž povolání bylo kovář (3), zámečnick (2) a nožíř. Kovář představoval nejstarší řemeslo, které upravovalo kovy. Zámečnick se odštěpil od kovářů. Obě povolání byla pro město nezbytná, protože se zabývala zpracováním kovů a výrobou různých kovových předmětů. Nožíř může představovat povolání, které nebylo zcela obvyklé. Toto povolání se vyvinulo ze zbrojířství a kromě nožů mohl vyrábět i vidličky a nůžky. Jako nožíři také mohli být označeni prodejci nožů. Z kšaftu však nelze poznat, jestli šlo přímo o výrobce nebo jen prodejce.

Zbývá tři povolání měla mezi kšaftujícími po jednom zástupci. Šlo o bečváře, hrnčíře a skláře. Ve městě, které mělo dva pivovary, byli bečváři důležití. Kromě sudů

²³³ Dokladem toho může být hned první zápis v rokycanské Knize kšaftů z roku 1517, kde se mezi konšeli objevuje Jacobo lanio, tedy Jakub řezník; SOkA Rokycany, AMRO II, Kniha kšaftů 1517-1828, fol. 2. Stejný Jakub řezník vystupuje jako svědek v kšaftu Anny schovanky Matěje Železného: „Jakub řezník z pánů.“ Tamtéž, fol. 5, „Kšaft Anny schovanice Matěje Železného, kteráž jest sloužila u Tornusa v Blovicích.“ Jako svědek „z konšel“ byl uveden i řezník Matouš v ústním kšaftu Václava kováře, Tamtéž fol. 8, „Testamentu[m] Wenceslai fabri antiqui.“ Ten samý Matouš řezník se objevil v závěti Lidmily Strejcovy jako purkmistr: „... moudrých a opatrných pánů Matuše řezníka, toho času pana purkmistra,...“ Tamtéž, fol. 15, „Testamentu[m] Ludmille cognomine Strejnová.“

²³⁴ Z. Winter, Dějiny řemesel, s. 414-415. Podle seznamů pro účely berně z roku 1562 je známo, že ve městě žilo 228 rodin a k městu patřilo pět osídlených mlýnů. H. Hrachová, Městská správa, s. 37.

²³⁵ U šesti kšaftů z let 1517-1538 se vykytuje jméno Havla soukeníka. Vystupuje zde jako svědek a zároveň jako konšel nebo purkmistr. Roku 1536, kdy sám kšaftoval, uvádí jako svědka svého pořízení Pavla soukeníka. Jméno Pavla soukeníka jako svědka a současně konšela případně purkmistra bylo zaznamenáno v 16 případech.

²³⁶ M. Menoušková, „Leže v kázni boha,“ s. 91.

zhotovovali i nádoby nezbytné pro domácnost jako vědra, putny a necky.²³⁷ Hrnčíři vyráběli veškeré nádoby z hlíny, také kachle a kamna.²³⁸ Sklář nebyl řemeslem běžným. Tímto označením mohl být myšlen ten, kdo sázel sklo do oken, maloval ho a rýsoval. Tito skláři se v první polovině 16. století počítali mezi umělce. Sklář také mohl označovat výrobce skla dutého i tabulového. Skláři – výrobci skla – měli své dílny v blízkosti lesů převážně v hraničních oblastech. Rokycanský sklář byl spíše tím, kdo tabulové sklo dál zpracovával, neboť ve městě neměl dostatek prostoru pro sklářskou huť.²³⁹

Při srovnání rokycanské situace s profesní stratifikací, kterou provedla Markéta Menoušková pro Kutnou Horu, vyjde najevo, že v Kutné Hoře pro období 1520-1530 rovněž převažovala potravinářská řemesla, která byla následována povoláními, jež souvisela s hornictvím. Na třetím místě pomyslného žebříčku se nacházela odvětví zpracovávající látky a kůži. Pro léta 1590-1610 zaznamenala Markéta Menoušková posun směrem k hornickým profesím, které převážily nad potravinářskými. Potravinářská odvětví byla odsunuta na třetí pozici a nahradily je obory, které zpracovávají látku a kůži. Při vynechání hornických profesí, které souvisely s těžbou stříbra, vyjde najevo, že v Kutné Hoře stejně jako v Rokycanech převládalo potravinářství a obory, které vyrábějí nebo dále pracují s látkami a kůžemi.²⁴⁰

3.3. Obraz rodiny v testamentu

Než bude nahlédnuto do struktury raně novověké rodiny, bylo by vhodné uvést základní termíny, které se používaly při pojmenování členů rodiny.²⁴¹ Pro označení manželských partnerů se užívalo stejně jako dnes označení manžel, manželka. Vlastní děti byly nazývány jako syn a dcera, což se také shoduje se současností. Jestliže se v rodině vyskytovaly děti nevlastní, uváděly se jako pastorci, pokud šlo o dítě jednoho z manželů z předchozího sňatku. Schovanec bylo označení pro dítě nepříbuzné, které si rodina osvojila. Tento vztah mohl také být vyjádřen opisem, jak to uvedla například Jana

²³⁷ Z. Winter, Dějiny řemesel, s. 452-453.

²³⁸ Tamtéž, s. 494-495.

²³⁹ Tamtéž, s. 499-501.

²⁴⁰ M. Menoušková, „Leže v kázni boha,“ s. 86-97.

²⁴¹ Blíže k staročeské terminologii příbuzenských vztahů I. Němec, Slova a dějiny, Praha 1980, s. 76; J. Ratajová, Pražské testamety, s. 114-116. K obrazu rodiny blíže E. Čáňová, Studium historické rodiny, s.131-136; P. Horská a kol., Dětství, rodina a stáří, s 212-243.

Ratajová: „Sirotku, kterýž u mne jest.“²⁴² Takovýto opis nebyl v Rokycanech shledán. Označení macecha a otčím se také používala shodně. Sourozenci byli uváděni stále stejně jako bratr a sestra. Poněkud problematičtější je označení pro synovce, neteře, strýce a tety. Syn bratra mohl být pojmenován jako strejc, syn sestry ujec nebo sestřenec. Neteř mohla být označena jako teta. Souběžný výraz strejna nebyl v Rokycanech nalezen. Stejně výrazy se používaly zároveň i pro tety a strýce v dnešním smyslu. To často činí potíže pro určení příbuzenských vztahů, obzvláště pokud kšaftující tohoto příbuzného blíže nespecifikoval pomocí jiného rodinného příslušníka. Pojmenování sestřenice, švagr a zeť bylo shodné.

3.3.1. Odkazy v rámci nukleární rodiny – děti a manželka

Více než polovina kšaftujících osob (48) byla v manželském vztahu. Tento fakt je podložen tím, že se testátor o svém partnerovi zmínil a zahrnul ho do okruhu dědiců. Pouze pět manželských partnerů, ve všech případech šlo o manželky, se o svůj díl nemuselo s nikým dalším dělit. Šest manželek a jeden manžel byli nuceni rozdělit se podle přání kšaftujícího o statky s partnerovými přáteli a příbuznými. Zbýlých 36 partnerů dědilo spolu s dětmi, ať svými nebo přijatými. Manželský partner, pokud byl naživu, nebyl opomenut ani v jedné závěti.

Odkazy dětem, ať jsou vyjádřeny jakkoliv, se nacházely u více než poloviny (51) zkoumaných závětí. Dítě představovalo přirozeného dědice a pokračovatele rodu. Po smrti rodičů spravovalo jejich majetek, pokud to bylo v jeho silách, tak ho i rozšiřovalo. Potomek přebíral živnost a představoval záruku, po sobě zůstavitel na tomto světě něco zanechal. Nedospělé děti byly v posledních pořízeních označovány jako dítka. Šlo o děti nezaopatřené, které sdílely domácnost se svými rodiči. Ve většině případů je jim odkazováno spolu s manželkou na rovný díl. V Rokycanech bylo shledáno čtrnáct závětí, ve kterých byly zaznamenány pouze nedospělé děti s manželkou. Jan nožíř jako hlavní dědice uvedl manželku a své tři dcery: „A ostatek cožkoli[v] jest, to dokazují manželce své s dítkami mými a jejími, jmenovitě s Markétou, Dorotou, s Annou, aby se o to spravedlivě rozdělily.“²⁴³ Havel soukeník kšaftoval ve prospěch své ženy a dětí: „... odkazují manželce mé s dítkami mými a jejími jednostejně.“²⁴⁴ Petr Bohuchval

²⁴² J. Ratajová, *Pražské testamenty*, s. 98.

²⁴³ SOkA Rokycany, AMRO II, *Knih kšaftů 1517-1828*, fol. 16, „Testamentu[m] Johanis cultifabri cognomine Kvasnička.“

²⁴⁴ Tamtéž, fol. 17, „Testamentu[m] Galli pannifilis civis Rokycanen.“

z Hrádku rovněž odkázal vše své ženě a dětem společně: „Což mám málo neb mnoho, to všecko odkazuji Anně manželce mé s dítkami mými a jejími společně.“²⁴⁵ Martina Polanská pro Tábor v letech 1559 – 1670 uvedla, že 46 kšaftujících z celkového počtu 235 učinilo odkazy mezi manželku a děti rovným dílem. Předpokládalo se, že se všichni podělí spravedlivě a bez sporů. V Lounech v 16. století odkázalo manželce na rovný díl s dětmi 45 testátorů z celkového počtu 176 mužských kšaftujících.²⁴⁶ Michaela Štajnerová pro Louny uvedla, že litoměřičtí měšťané zůstavili manželce a dětem rovný díl v 94 případech z celkového počtu 373.²⁴⁷

Dospělé děti nemusel kšaftující v závěti zmiňovat, neboť byly z domu vybyty, když se osamostatnily a založily svou vlastní domácnost a rodinu. Přesto na dospělé děti v kšaftech pamatuje jedna třetina rodičů. K tomu, co získaly při oddělení se z otcovského domu, je na ně vzpomenu prostřednictvím dílčích odkazů. Kovář Jan Hanzl myslel ve své závěti na svoji již vdanou dceru: „Janovi, zeti svému, s Annou dcerou mou odkazuji 20 kop míšeňských.“²⁴⁸ Mašek z Litohlav odkázal svému dospělému synu: „Nejprve Havlovi, synu svému, odkazuji napřed koně a vůz a pluh s právy.“²⁴⁹ Jan z Jámy kšaftoval svým dospělým synům: „Synové milí, víte, že mám v krámu pod špalkem 50 kop, ty napřed vám dvěma zachovány byly.“²⁵⁰ Osm testátorů rozdělilo svůj majetek mezi své již dospělé děti a jejich partnery. Také pamatovali na svá vnoučata. Protože za svého života se mohl testátor setkat se smrtí svého dítěte, počítal i s možností, že ne všechny děti zůstanou naživu. Stanovil proto posloupnost odkazů. Nejčastěji byla vyjádřena: „Pakli by kterého [dítěte] Pán Bůh neuchoval do let došlých, aby spadlo z jednoho na druhého, též i na mateř Annu manželku mou.“²⁵¹

Jestliže se v manželství vyskytovaly děti z předchozích sňatků, nebyly opomenuty. Násobná manželství byla pro Rokycany doložena jen pro muže. Svým dětem z předchozího manželství kšaftovali nerozdělitelně spolu s dětmi se současnou ženou. Jan Kohout uvedl: „To odkazuji synom svým společně, které mám s první i

²⁴⁵ Tamtéž, fol. 27, „Testamentu[m] domini Petri Bohuchval.“

²⁴⁶ P. Hoffmannová, Rodina, s. 111-113.

²⁴⁷ M. Štejnerová, Testamenty, s. 91.

²⁴⁸ SOKA Rokycany, AMRO II, Kniha kšaftů 1517-1828, fol. 20, „Testamentu[m] Johannis fabri de Pátek cognomine Hanzl.“

²⁴⁹ Tamtéž, fol. 19, „Testamentu[m] Maškonis de villam de Litohlav.“

²⁵⁰ Tamtéž, fol. 26, „Testamentu[m] Johannis lanií cognomine z Jámy.“

²⁵¹ Tamtéž.

druhou manželkou.²⁵² V závěti Vavřince Verpuse stálo: „Ten všecken odkazují Markétě, manželce své s dítkami mými a jejími, i s prvním synem Matoušem, kterého mám s první ženou, aby se o to rovně podělili.“²⁵³ Pastorek se ve zkoumaných testamentech objevil pouze v jednom případě: „...aby užívaly Lidmila, manželka má, aneb Markéta, pastorka má.“²⁵⁴

Pro nedospělé děti bylo nejdůležitější otázkou, kromě stanovení jejich dědického dílu, zajištění vhodných poručníků. Svěřit nezletilé děti a jejich majetek do správy poručníků byl velmi zodpovědný krok. Poručník majetku mohl sirotkům předat majetek v úplnosti, nebo ho mohl dokonce rozmnožit. V opačném případě mohl také sirotky okrást.²⁵⁵ V kšaftech, kde se odkazovalo dětem, se nejčastěji objevovali mocní otcovští poručníci. Ty ve svých kšaftech uvádí jedna třetina testátorů. V devíti případech byla mocnou otcovskou poručnicí stanovena matka dětí: „[Činím] Annu, manželku svou, mocnou hospodyní do let došlých Víta, syna mého.“²⁵⁶ V sedmi zápisech byli manželce stanoveni ještě poručníci k radě. Václav Křimnický kšaftoval takto: „Napřed činím mocný poručníky Lidmilu, manželku svou, aby ona v tom statku vládla a dítky mé a své opatrovala. A též poručníky činím ctihodného kněze Šimona, ujce svýho, a Vavřince, též ujce svého.“²⁵⁷ Jako mocní otcovští poručníci vystupovali i dospělí sourozenci dětí. Třikrát byl takto určen bratr nedospělých sourozenců. Nedospělé děti mohly být svěřeny zeti. V Rokycanech se tak stalo ve dvou případech. Podobná situace byla Martinou Polanskou shledána i v Táboře. Nejčastějším správcem majetku nezlatilých dětí se stávala jejich matka nebo straší bratr. Zajímavou výpověď má proto kšaft Anny Roubíkové, která poručnicí stanovila svoji dceru: „Lidmila, dcera má, promění-li stav svůj, v tom domu aby byt měla až do Simeona, bratra svého, syna mého. A tak když by k letům přišel,..., tehdy ať jemu toho domu postoupí.“²⁵⁸ Čtyřikrát určil manžel poručníky nad svou manželkou. Tři tito poručníci patřili do okruhu přátel a příbuzných

²⁵² SOKA Rokycany, AMRO II, Kniha kšaftů 1517-1828, fol. 10, „Testamentu[m] Johannis dicti Kohout.“

²⁵³ Tamtéž, fol. 24, „Testamentu[m] Laurenci Verpus.“

²⁵⁴ Tamtéž, fol. 18, „Testamentu[m] Wenceslai Ženíšek braseatoris.“

²⁵⁵ J. Ratajová, Pražské testamenty, s. 99.

²⁵⁶ SOKA Rokycany, AMRO II, Kniha kšaftů 1517-1828, fol. 24, „Testamentu[m] Martini Nápravník de villa Újezd.“

²⁵⁷ Tamtéž, fol. 15, „Testamentu[m] Wenceslav Křimnický civis Rokycanen.“

²⁵⁸ M. Polanská, Každodenní život, s. 120.

testátora. Jednou šlo o syny kšaftujícího, kterým bylo svěřeno poručnictví nad vlastní macechou: „A poroučím ji Tomášovi a Říhovi, synom svým, aby jí radni a nápomocni byli, budou-li živí.“²⁵⁹

V šlechtickém prostředí byli upřednostňováni v otázce dědictví synové.²⁶⁰ Měšťané nedělali rozdíly mezi potomky. Poměr odkazů mezi zmiňované syny a dcery byl vyrovnaný. Synové byli výrazně upřednostněni pouze ve dvou případech. Jan Kohout odkázal svým dcerám po dvaceti kopách a k tomu „spostel šatů.“²⁶¹ Svým synům odkázal zbytek svých statků.²⁶² Václav z Pátku svému nedospělému synovi kšaftoval 50 kop grošů českých a k tomu ještě 28 kop grošů českých, které mu dlužil jeho zeť. Svým nezletilým dcerám však odkázal „pouze“ po 50 kopách grošů českých pro každou.²⁶³ Dcery byly zvýhodněny jen jednou. Jiřík krejčí ve své závěti zvýhodnil dceru Annu a Reginu před synem Janem. Janovi odkázal 50 kop grošů míšeňských. Anně mělo připadnout 30 kop grošů míšeňských a mělo jí být vyplaceno 21 kop grošů míšeňských dluhu. K tomu ještě získala prsteny a „velikou páteř.“²⁶⁴ Druhá dcera Regina obdržela 20 kop grošů míšeňských a dva perlovce osázené drahými kameny. Obě dcery ještě zdědily společně krávu a „všechny šátky“.²⁶⁵ Markéta Menoušková pro Kutnou Horu zjistila pouhé čtyři případy, ve kterých byl zvýhodněn jeden syn, před dalšími dětmi. Většinou šlo o nejstaršího mužského potomka, který se měl stát pokračovatelem a hlavním nositelem dobrého jména rodiny. Výjimkou byl testament Abrahama Šturma, který upřednostnil syna ještě před jeho narozením.²⁶⁶ Podle výzkumů Martiny Polanské v Táboře byli synové zvýhodněni v 11 případech. Dcera byla oproti tomu zvýhodněna jen v pěti případech. Dcera byla zvýhodněna hlavně tehdy, když chtěl testátor vyjádřit vděčnost za opatrování v době nemoci a stáří.²⁶⁷ Jak dokazuje bádání Petry Hoffmannové, lounští měšťané v 16. století upřednostnili

²⁵⁹ SOkA Rokycany, AMRO II, Kniha kšaftů 1517-1828, fol. 12, „Testamentu[m] Wenceslav Vlašek.“

²⁶⁰ P. Král, *Mezi životem a smrtí*, s.48.

²⁶¹ Ložní prádlo. Srov. Kolektiv, *Staročeský slovník*, heslo postel, s.831.

²⁶² SOkA Rokycany, AMRO II, Kniha kšaftů 1517-1828, fol. 10, „Testamentu[m] Johannis dicti Kohout.“

²⁶³ Tamtéž, fol. 26, „Testamentu[m] Wenceslav de Pátek.“

²⁶⁴ Jedná se o růženec. Srov. A. Kamiš a kol., *Malý staročeský slovník*, Praha 1979, heslo páteř, s. 296.

²⁶⁵ SOkA Rokycany, AMRO II, Kniha kšaftů 1517-1828, fol. 11, „Testamentu[m] Georgi sartorus cognomine Babinec.“

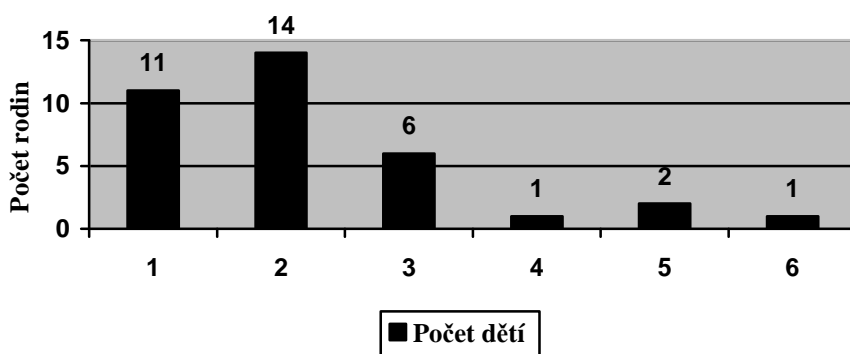
²⁶⁶ M. Menoušková, „Leže v kázni boha,“ s. 100-101.

²⁶⁷ M. Polanská, *Každodenní život*, s. 118-119.

nejstaršího syna před zbylými dětmi v 18 případech. Tímto způsobem měla být zajištěna celistvost rodinného jmění. V 11 případech byla zvýhodněna dcera, která většinou dostala na starost postarat se o nezletilé sourozence.²⁶⁸

Určit počet dětí v rodině nebylo vždy možné. Někteří testátoři se omezili jen na označení „s dítkami,“ nebo „dítkám mým.“ Jiní uvedli své děti souhrnným „s dítkami“ a některé z dětí jmenovali, pokud jim kšaftovali něco navíc. V případě, že testátor odkazoval dospělým i nedospělým dětem, byly dospělé uvedeny jménem a nedospělé opět pod souhrnným „dítká“. Z těchto zápisů nelze poznat, kolik dětí v rodině skutečně bylo. Dá se jen konstatovat, že počet dětí byl jedno a více. Všechny tato kšafy byly proto vyloučeny. Následující graf ukazuje pouze 35 testamentů, kde byly děti konkrétně jmenovány. Nerozlišuje přitom, jestli šlo o děti zletilé či nezletilé. I tak by měl být brán jako orientační, protože kšaftující nemusel zmínit v odkazech všechny děti, které skutečně měl.

Graf č. 5: Počet dětí v rodině v letech 1517-1550

Jana Ratajová ve své studii poukázala na to, že někteří testátoři kladli v kšaftech důraz na vzdělání a výchovu svých dětí.²⁶⁹ Také Markéta Menoušková uvedla, že kutnohorští pořizovatelé posledních vůlí vyslovovali svá přání ohledně vzdělání a výchovy svých potomků.²⁷⁰ Alena Štěpková pro Soběslav našla pouze dva případy, kdy zůstavitelé projevíli starost o výchovu svých dětí.²⁷¹ V Rokycanech nebyl nalezen ani jeden kšaft, který by se zmiňoval o výchově a vzdělání. Mohlo to být dáno tím, že zkoumané rokycanské kšafy jsou starší. Spadají do první poloviny 16. století, kdy byly zápisy

²⁶⁸ P. Hoffmannová, *Rodina*, s. 112-113.

²⁶⁹ J. Ratajová, *Pražské testamety*, s.102-105.

²⁷⁰ M. Menoušková, „Leže v kázni boha,“ s. 101-103.

²⁷¹ A. Štěpková, *Svět soběslavských měšťanů*, s. 109-110.

velmi strohé. Jejich výpovědní hodnota není ještě tak košatá jako v případech zmiňovaných bádání, která vycházela z testamentů druhé poloviny 16. a počátku 17. století.

Kromě dětí vlastních se v rodině mohly vyskytovat i děti osvojené – schovanci. Podle tehdejších právních kodifikací Brikcího a Koldína neměli právo na dědický podíl. Schovanci mohli být osiřelí kmotřenci nebo děti přátel. Testátoři je přijali do své domácnosti jako pracovní sílu a poskytli jim výchovu, základní vzdělání a v některých případech věno nebo výbavu v podobě odkazu.²⁷² V Rokycanech o nich kšafy vypovídaly pouze jednu. Bárta Skušek přijal do své rodiny dva schovance. Byla to dívka Markéta, která ovšem zemřela, neboť její blankytnou sukni odkázal své děvečce. Hospodářství a dědinu zůstavil svému schovanci Ondrovi.²⁷³

Pokud byly děti neposlušné nebo se chovaly tak, že porušovaly dobré jméno rodiny, mohly být vyděděny. Jestliže došlo k vydědění, musely být uvedeny důvody. V Rokycanech nebyl shledán případ vydědění dítěte. Pokud k němu rodiče přikročili, stěžovali si, že se k nim potomci nechovali, jak se patří. Na to poukázala ve své práci Alena Štěpková: „A tak tím Annu odděluji, neb [jes]t mne za nic neměla a poslouchati nechtěla.“²⁷⁴ Vyděděným dětem byla často odkazována jen symbolická částka: „Pro její neposlušenství tak, jak se jest ke mně chovala, ně[ja]ký peníz.“²⁷⁵ Vydědění odkrývalo spory a napjaté vztahy v rodině. Nelze říct, že vztahy v rokycanských rodinách byly harmonické, protože se v kšaftech neobjevovalo vydědění. To by příliš zlehčovalo situaci. Spory v rodinách nejspíše existovaly, jen se neodrazily v kšaftech.

3.3.2. Odkazy mimo nukleární rodinu – příbuzní

Odkazy nemusely směřovat jen do nukleární rodiny. Někteří testátoři v dědických dílech pamatovali i na další příbuzné. Do širší rodiny v Rokycanech v letech 1517 – 1550 kšaftovalo 41 zůstavitelů.²⁷⁶ Šlo o necelou jednu polovinu zkoumaných závětí. V 17 případech odkazovali příbuzným lidé, u kterých nebylo prokázáno, že by měli

²⁷² A. Štěpková, Svět soběslavských měšťanů, s. 117.

²⁷³ SOkA Rokycany, AMRO II, Kniha kšaftů 1517-1828, fol. 6, „Testamentu[m] Bartholomei dicti Skušek.“

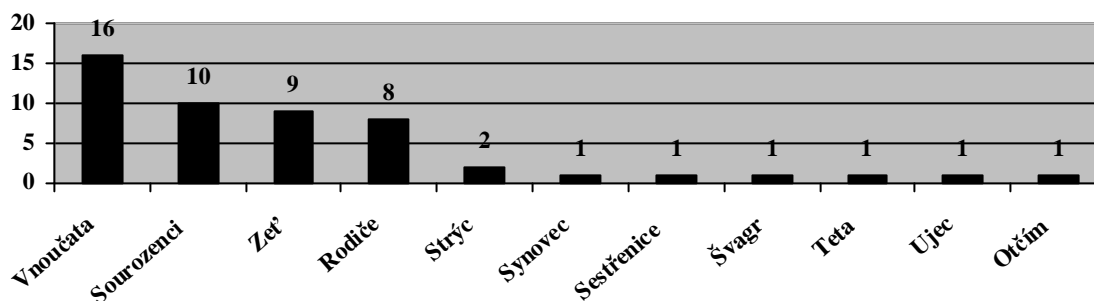
²⁷⁴ A. Štěpková, Svět soběslavských měšťanů, s. 115.

²⁷⁵ Tamtéž.

²⁷⁶ Pod pojmem širší rodina se v této práci rozumí ostatní příbuzní kromě partnera a dětí. K obrazu rodiny E. Čáňová, Studium historické rodiny, s 131-136; P. Horská a kol., Děťství, rodina a stáří, s.212-243.

naživu vlastní děti. K jakým rodinným příslušníkům odkazy směřovaly, ukazuje následující graf.

Graf č. 6: Směry odkazů v rámci širší rodiny v letech 1517-1550

Nejčastěji odkazy směřovaly mezi vnučata. Kšaftující na ně mysleli v šestnácti závětech. Vnučatům byly často vymezeny dědické díly proto, že spolu s dětmi kšaftujícího představovala pokračovatele rodu. Bláha Tučný stanovil dědický díl svým vnukům: „Nejprve těch peněz, které mi Dorota Sladovnicková podle smlouvy platí, což po mé smrti koliv zůstalo, z toho odkazuji sirotkům, vnukům mým, kteří jsou zůstali po nebožtíkovi Bartovi, synu mém.“²⁷⁷ Markéta Korandová odkázala svojí vnučce louku, ložní šátky, dvě cínové mísy a kromě toho ještě truhlu i s obsahem: „Truhlu se vším, což jest [co]koli[v] v ní, buď málo nebo mnoho odkazuji Lidmile, vnučce své.“²⁷⁸ Řehoř Růžička kšaftoval: „Markétě, vnučce mé, dceři Jiskrově, odkazuji duchnu velikou a polštář veliký a podušku bez povlečení.“²⁷⁹

Odkaz sourozencům určilo deset kšaftujících. Ve dvou případech byl dědický díl určen i dětem sourozenců. Markéta Kliková stanovila svého bratra hlavním dědicem: „Květoniovi, bratru svému vlastnímu, odkazuji dům svůj s dědinami a dětem jeho společně a nerozdílně.“²⁸⁰ Svatá Kapsová určila hlavní dědičkou svou sestru a její dceru: „Vostatek, což mam málo neb mnoho, to všecko odkazuji Markétě, sestře své, s dcerou Dorotou její nerozdílně do Domažlic.“²⁸¹ Na svojí sestru myslel v závěti Jan Svašek: „Lidmile Lipoltový, sestře mé, 4 kopy [grošů českých].“²⁸² Jan Kouhout si

²⁷⁷ SOkA Rokycany, AMRO II, Kniha kšaftů 1517-1828, fol. 25, „Testamentu[m] Blasi cognomine Tučný.“

²⁷⁸ Tamtéž, fol. 9, „Testamentu[m] Margharete Korandové.“

²⁷⁹ Tamtéž, fol. 22, „Testamentu[m] Gregori Růžička civis Rokycanen.“

²⁸⁰ Tamtéž, fol. 16, „Testamentu[m] Margarethe Klikové.“

²⁸¹ Tamtéž, fol. 4, „Testamentu[m] Slbaate dicti Kapsová.“

²⁸² Tamtéž, fol. 20, „Testamentu[m] Joanis Svašek Ianis civis Rokycanen.“

přál, aby jeho bratr obdržel několik kusů oblečení: „Kubovi, bratru svému vlastnímu, aby mu dali sukni mou koumarovou, nohavice popelatý a kožíšek malý.“²⁸³

Devětkrát je zmíněn odkaz zeti. Bláha Kužel, zeť Vávry bečváře, obdržel dědinu: „A ta dědina po smrti mé má spadnouti na Bláhu Kužele zetě mého.“²⁸⁴ Duchko Zahalec v kšaftu odpustil svému zeti dluh 50 kop grošů míšeňských: „Ty také půjčil po jednou, na kteréž mám ceduli zetě svého Jana vlastní rukou podepsanou, ty odpouštím a dávám.“²⁸⁵ Magdaléna, sestra pana Hrohcova, odkázala svému zeti Václavovi Lukašíkovi veškerý chmel: „Chmel, což mají, aby to naloženo bylo, a to všecko poručím Václavovi Lukašíkovi, zeti své[mu].“²⁸⁶

Na rodiče pamatovalo osm kšaftujících. Polovina z těchto testátorů byla zařazena mezi svobodné. Anna, dcera Petra Kandelovce, odkázala svůj dědický díl po tetě rodičům: „Ten nápad, což mi jest nebožka Dorota Petrová v Plzni, teta má, odkázala, to odkazuji Petrovi, otci svému, a Kateřině, mateři své vlastní, aby to oni vyzdvihli a vzali.“²⁸⁷ Matka Václava Kovátka zdělila po svém synovi veškerý jeho majetek: „Jakož prve otec odkázal mateři mé všeckno, též já rozkazuji a mateři mé dávám též všechen statek.“²⁸⁸ Jan z Radnic určil, aby vše připadlo jeho matce a sestře: „Což mi se dostalo v Radnicích po otci mém, to všecko odkazuji mateři své a sestře své, aby se o to podělily.“²⁸⁹ Markéta, Milotova dcera, zůstavila svůj dědický díl po otci své matce a sourozencům: „Což se na můj díl dostati má po otci mém, to odkazuji mateři své a Janovi, bratru svému, a Dorotě, sestře své, vlastním, a to nerozdílně.“²⁹⁰ Václav Chomelovic kšaftoval své matce spolu se sestrou a otčímem: „Co se mého dílu dotejče, ten odkazuji mateři své a Bártovi, otčímu svému, a jestli by Pán Bůh mateře mé neuchoval, tehdy ten díl můj, aby spadl na Bárta, otčíma mého, aby jemu na to žádný nesahal. A z toho mého díla, aby vydáno bylo Anně Čauckový, sestře mé 10 kop míšeňských.“²⁹¹

²⁸³ Tamtéž, fol. 10, „Testamentu[m] Johanis dicti Kohout.“

²⁸⁴ Tamtéž, fol. 25, „Testamentu[m] Laurenci doleatoris de Pátek.“

²⁸⁵ Tamtéž, fol. 18, „Testamentu[m] Duchko Zahalec pannificis.“

²⁸⁶ Tamtéž, fol. 6, „Testamentu[m] Magdalene sororis domini Rohce.“

²⁸⁷ Tamtéž, fol. 12, „Testamentu[m] Anne filia Petra Kandel.“

²⁸⁸ Tamtéž, fol. 6, „Testamentu[m] Wenceslai fili Johanis dicti Kovátka.“

²⁸⁹ Tamtéž, fol. 20, „Kšaft Jana z Radnic Hrabalova syna, kterýž jse učil řemeslu hrnčářskému u Martina Špičky.“

²⁹⁰ Tamtéž, fol. 6, „Testamentu[m] Margarethe filia Milotonis.“

²⁹¹ Tamtéž, fol. 16, „Wenceslav Chomelis testamentum.“

Odkazy dalším příbuzným, jako jsou strýcové, tety, ujci, synovci a sestřenice, nebyly příliš časté, jak ukazuje graf č. 6. Jak dokládají použité příklady, většinou tyto příbuzní obdrželi oblečení, lůžkoviny nebo určitou finanční částku. Dvakrát se v závětech objevily dědické díly pro strýce. Jan Babka odkázal svým dvěma strýcům každému po jednom kabátu: „Které mám dva strejce u Vimperka, Tomas je dobře zná, těm odkazuji po jednom kabátu, které nejlepší mám.“²⁹² Jan sklář určil své dva strýce hlavními dědici: „Co se řemesla mého dotejče, to všecko aby zůstalo při Linhartovi, strejci mým. Což mám málo nebo mnoho, to všecko odkazuji Linhartovi a Jiříkovi bratřím, vlastním strejcům mým.“²⁹³ Bláha Mařal, u kterého nebyly prokázány vlastní děti ani manželka, stanovil hlavním dědicem svého ujce Vavřince Fialu: „Ty [listy] mocně poučím a dávám panu Vavřinci Fajalovi, ujci svému,... Při tom poručím cožkoliv mám v tom domu,... aby to také tžž pan Vavřinec všecko k sobě přijal. I také u pana Pavla dvě truhlice,... aby tomuž panu Vavřinci Fijalovi vydáno bylo.“²⁹⁴ Svému sestřenci, tedy synu sestry, zůstavil Václav Křimnický 10 kop grošů míšeňských: „Janovi Kamejčkovi, sestřenic svému, odkazuji 10 kop míšeň[ských].“²⁹⁵ Bárta Chomele pamatoval na svoji sestřenici: „Odkazuji Anně, sestřence své, která na tento čas dítě chová 15 kop [grošů českých] a k tomu lože šatů, dvě sukně, a pláštík, aby jí koupilo.“²⁹⁶ Vavřinec, syn Jana zámečníka, si v kšaftu vzpomenu na svojí tetu: „Mandě, tetě své, odkazuji sukni lepší a k tomu aby Bartoš dal jednu kopu míšeňských.“²⁹⁷

V rokycanských kšaftech, které zmiňovaly členy širší rodiny, převládaly odkazy vnoučatům (20 % z celkového počtu devadesát dva závětí) následované dědickými díly určenými pro sourozence (11 % z celkového počtu kšaftů). Na třetím místě stály podíly zeťům (9,8 % ze všech testamentů) a hned za nimi rodičům testátora (8,6 % z souhrnného počtu devadesát dva). Při porovnání rokycanské situace s výzkumy Aleny Štěpkové vyšlo najevo, že v Soběslavi se také nejčastěji objevovaly odkazy sourozencům a vnoučatům; oběma skupinám příbuzným kšaftovalo shodně sedmnáct pořizovatelů závětí, což bylo 15 % ze všech soběslavských testamentů. Oproti tomu

²⁹² Tamtéž, fol. 25, „Testamentu[m] Petra Babka braseatoris.“

²⁹³ Tamtéž, fol. 22, „Testamentu[m] Joanis vitreari.“

²⁹⁴ Tamtéž, fol. 21, „Testamentu[m] Blasii Mařal civis Rokycanen.“

²⁹⁵ Tamtéž, fol. 15, „Testamentu[m] Wenceslav Křimnický civis Rokycanen.“

²⁹⁶ Tamtéž, fol. 27, „Testamentu[m] Bratholomej Chomele.“

²⁹⁷ Tamtéž, fol. 12, „Laureti filii Johanis seratoris.“

na své rodiče v Soběslavi pamatovali jen tři kšaftující. Také odkazy zeťům nebyly v Soběslavi tak časté jako v Rokycanech.²⁹⁸ Podle Markéty Menouškové byli v Kutné Hoře v rámci odkazů širší rodině nejčastěji zmíněni sourozenci kšaftujícího a jejich děti. Dědické díly pro zetě a jejich děti, tedy vnučata testátorů, byly nalezeny u 9,6 % kutnohorských posledních vůlí. Pouze v šesti případech bylo v Kutné Hoře vzpomenu na rodiče kšaftujícího, což je zanedbatelné číslo z celkového počtu 250 závětí.²⁹⁹ V předbělohorských Lounech shledala Petra Hoffmanová, že se v rámci širší rodiny nejčastěji odkazovalo, stejně jako v Rokycanech, vnučatům testátora. Vnučatům určilo dědický díl 33 zůstavitelů z 316. Ve třech případech byla vnučata stanovena hlavními dědici. Další odkazy směřovaly mezi sourozence a rodiče, kteří se stávali hlavními dědici, hlavně pokud kšaftovali svobodní lidé.³⁰⁰ Jana Ratajová uvedla, že pro předbělohorská pražská města byly odkazy adresovány nejvíce sourozencům testátora a jejich dětem; těm odkázalo 121 pořizovatelů posledních vůlí (42 %). Vlastním rodičům určilo dědický podíl třináct kšaftujících, deset bylo určeno pro matky a tři pro otce. Zeť testátora byl zmíněn v deseti testamentech.³⁰¹ Stejně jako v Rokycanech byly odkazy směřující k strýcům, tetám, sestřenicím a švagřům v ostatních srovnávaných městech – Soběslavi, Kutné Hoře, Lounech a Praze – minimální.³⁰² Příčinou mohlo být to, že se testátor snažil udržet majetek ve svém nejbližším rodinném okolí, aby nedošlo k tříštění rodinného jmění. Proto radši kšaftoval svým dětem – pokračovatelům rodu – a jejich manželským partnerům. Pokud kšaftoval svým rodičům, mohlo to být motivováno snahou zabezpečit je na stáří.

3.4. Okolí testátora – nepřibuzenské vztahy

Kromě rodinných příslušníků v kšaftech vystupovaly osoby, se kterými testátor neměl žádné příbuzenské vazby a nebo je neuvedl. V Rokycanech se odkazy mimo rodinu testátora vyskytly u 37 kšaftů, což je asi 40 %. Tito nepřibuzní lidé se v kšaftech objevovali jako dlužníci, věřitelé a příjemci odkazů. Pravděpodobně šlo o jednotlivce z blízkého okolí kšaftujícího – sousedy a přátele. Většinou to byli rokycanští měšťané nebo obyvatelé přilehlého okolí. Pokud pocházeli ze vzdálenějších míst, bylo to

²⁹⁸ A. Štěpková, Svět soběslavských měšťanů, s.121-128.

²⁹⁹ M. Menoušková, „Leže v kázni Boha,“ s. 109-114.

³⁰⁰ P. Hoffmanová, Rodina, s. 117-120.

³⁰¹ J. Ratajová, Pražské testamety, s. 114-119.

³⁰² Srov. poznámka č. 298-301.

zmíněno. Mezi dědici z blízkého okolí testátora lze často najít osoby stejného řemesla jako byl pořizovatel závěti. Vavřinec zámečník pamatoval na Bartoše též zámečníka: „Grunty, co se na můj díl dostati má, to odkazuji Bartošovi zámečníku. A jako mám obilí s <###> to též odkazuji Bartošovi zámečníku.“³⁰³

Zvláštní skupinu tvořily odkazy služebnictvu, v dobovém označení čeládce. V rokycanských kšaftech se objevily dědické díly pouze pro děvečky; pacholci nebyli zmíněni ani jednou. Děvečky získávaly především oblečení, lůžkoviny, nádobí a někdy malý finanční obnos. Jíra krejčí, řečený Cvrček, kšaftoval: „Děveče mé Martě, té odkazuji z lože šatů dobrých s bílým povlečením a nádobí cínové všecko, pakli by umřela, spadni na sestru její.“³⁰⁴ Bárta Skušek zůstavil své děveče sukni: „Markétě, děvce, kteráž u mne, sukni blankytnou nebožky Markéty schovanice mé.“³⁰⁵ Václav Křimnický pamatoval na svoji děvečku: „Evě, dívce své, odkazuji, aby jí koupeno bylo sukna <###> dobrého zdejšího.“³⁰⁶ Václav Kuzka odkázal své děveče Dorotě tlusté prostěradlo a další dvě položky, které nejsou čitelné.³⁰⁷

V některých kšaftech je možné najít odkazy osobám, které se o kšaftujícího staraly v době jeho nemoci. Testátor se jim chtěl odvděčit za jejich dobrotu a obětavost. Kateřina Kotvínová neopomněla ve svém kšaftu svojí opatrovnici: „Buršový, která mě opatruje, odkazuji truhlu a truhlici a jakýžkoliv příděl v komoře jest, sejr i máslo.“³⁰⁸ Nemocný Bláha Tučný zmiňoval podíl pro svoji ošetřovatelku: „Živný, která mě opatruje v této nemoci, odkazuji sukni svou dobrou a k tomu aby jest dána byla jedna kopa míšeňská.“³⁰⁹

Pouze pět testátorů označilo nepřibuzné příjemce odkazů jako přátele. Jindřich mlynář kšaftoval z dobrého přátelství Ambrožovi Aunorovi: „Vyjímám tu dědinu za Plzeňskou branou vedle Chomelkovy. Tu odkazuji a poroučím z dobrého přátelství Ambrožovi Ounorovi, příteli svému, aby ji užíval do své smrti.“³¹⁰ Margareta Kliková

³⁰³ SOKA Rokycany, AMRO II, Kniha kšaftů 1517-1828, fol. 12, „Testamentu[m] Laurenti filii Johannis seratoris.“

³⁰⁴ Tamtéž, fol. 3, „Testamentu[m] Georgi sartoris dicti Cvrček.“

³⁰⁵ Tamtéž, fol. 6, „Testamentu[m] Bartholomei dicti Skušek.“

³⁰⁶ Tamtéž, fol. 15, „Testamentu[m] Wenceslav Křimnický civis Rokycanen.“

³⁰⁷ Tamtéž, fol. 22, „Testamentu[m] Wenceslav cognomine Kuzka.“

³⁰⁸ Tamtéž, fol. 13, „Testamentu[m] Katherine Kotvínové de Pátek.“

³⁰⁹ Tamtéž, fol. 25, „Testamentu[m] Blasi cognomine Tučný.“

³¹⁰ Tamtéž, fol. 23, „Testamentu[m] Henrici mollitoris de Kamene.“

zanechala svému příteli kožich: „Martinovi, příteli svému, do Rožmitála kožich hřbetový liščí a dvě kopy [grošů českých].“³¹¹ Lidmila Křimíčková zdůraznila svůj dobrý vztah k Janu Kamejčkovi: „Janovi Kamejčkovi odkazuji z víry a z lásky 10 kop [grošů českých], aby jemu po málu vydáno bylo.“³¹² Anna schovanka Železného odkázala všechno dětem Železného: „To všecko odkazuji Železným dětem, nebo[ť] žádných přátel blízkých nemám, kromě samého Železného.“³¹³ Havel soukeník ve svém kšaftu určil, jestliže by zemřely všechny jeho děti, aby 100 kop grošů míšeňských bylo rozděleno mezi jeho příbuzné a přátele.³¹⁴

Odkazy kmotrům nebo kmotřencům nebyly v rokycanských kšaftech nalezeny. Mohlo to být dáno tím, že kmotr byl vybírán z rodinných příslušníků, byl tedy zmíněn již jednou a bylo by zbytečné ho uvádět znovu. Nebo šlo o osobu nepříbuznou, která nebyla jako kmotr označena. Kmotřenci také nebyli v testamentech nijak zvýrazněni. V závětech se však vyskytovaly drobné odkazy dětem přátel nebo dětem označeným pouze jménem, které mohly poukazovat na případný kmotrovský vztah.³¹⁵ Anna Martinová odkázala dcerám Bezdíčkovým: „Šátky ložní, které sou mý, ty odkazuji dcerám Bezdíčkovým, aby jim Barbora, dcera má, dochovala. Pakli by jich Pán Bůh neuchoval, tehdy ty šátky aby rozděleny byly mezi děti Jana Bečváře, syna mého.“³¹⁶ Tomáš Dědna kšaftoval dětem Šaška z Litohlav: „Aby dáno bylo dítkám Šaškovým v Litohlavech po pěti kopách míšeňských a jest těch dětí tři.“³¹⁷

Směr a výše odkazů pomohly odhalit strukturu rodinných vztahů v Rokycanech v první polovině 16. století. Naznačily, že děti představovaly neopomenutelné dědice a pokračovatele rodu, avšak do dědictví byli zahrnuti i ostatní příbuzní, kteří se sice většinou nestávali hlavními dědici, ale bylo na ně vzpomenuito dílčím odkazem. Kšaftovní dání určená mimo rodinu nastínila přátelské a sousedské vztahy v obci. Kšaftující si ve svých odkazech vzpomněli na lidi, kteří o ně pečovali v době jejich nemoci. Také se snažili dílčím odkazem obdarovat měšťany, kteří měli stejné povolání

³¹¹ Tamtéž, fol. 16, „Testamentu[m] Margarethe Klikové.“

³¹² Tamtéž, fol. 25, „Testamentu[m] Lidmille Křimický.“

³¹³ Tamtéž, fol. 5, „Kšaft Anny schovanice Matěje Železného, kteráž jest sloužila u Tornusa v Blovicích.“

³¹⁴ Tamtéž, fol. 17, „Testamentu[m] Galli pannifilis civis Rokycanen.“

³¹⁵ J. Ratajová, *Pražské testamenty*, s. 119.

³¹⁶ SOkA Rokycany, AMRO II, *Knihy kšaftů 1517-1828*, fol. 27, „Testamentu[m] Anne Martini doleatoris uroris.“

³¹⁷ Tamtéž, fol. 16, „Testamentu[m] Thome Dyednia.“

jako testátor. Mezi nepřibuzné příjemce dědického dílu často patřili nezletilé děti sousedů nebo přátel, které se kšaftující rozhodl podpořit. Jejich užší vztah k testátorovi však většinou nejde blíže zjistit. Spory o majetek nebo vydědění ukázaly na neshody v předbělohorských domácnostech. Tyto rozmíšky nejsou pro Rokycany zaznamenány. Neze tvrdit, že nevznikaly, jen nebyly rokycanskými kšafty podchyceny.

4. Kšaft jako pramen k představám a vnímání smrti v raném novověku

Testamenty představují jeden ze základních pramenů pro bádání o dějinách smrti. Není však pramenem jediným, který odhaluje vztah člověka ke smrti, je nutné ho doplnit o ikonografické prameny, korespondenci, deníky, seznamy smutečních hostů atd.³¹⁸

Pozemský život znamenal jen jakousi předeheru na věčný život. Život byl člověku pouze propůjčen a bylo jisté, že jednoho dne bude Bůh žádat jeho navrácení. Ve chvíli, kdy se člověk narodil, bylo rozhodnuto o jeho dalším osudu. Měl by se proto začít připravovat na nevyhnutelnou smrt.³¹⁹ Člověk raného novověku si byl vědom toho, že od svého narození spěje ke smrti: „Znaje, že, co se narodilo, umřítí musí. Očekáváje od Pána Boha toho posla a nevída žádné jistoty, kdy zavítá.“³²⁰ Život lidí doprovázela všudypřítomná smrt, protože doba 16. století byla plná epidemií; dětská úmrtnost byla velká, hygienická opatření nedostatečná.³²¹ Smrt představovala jedinou jistotu v lidském životě. Na druhé straně člověk nevěděl, kdy ho zastihne. Tento pohled na svět byl v testamentech často vyjádřen: „Však smrtelnost a nebezpečství lidské znající a na to zřízení mají[cí], že nic jistějšího není nežli smrt a nejistějšího jako hodina smrti.“³²² Záleželo pouze na boží vůli, kolik času bylo jedinci propůjčeno: „Nevěda, kdy by jeho Pán Bůh z toho světa povolati ráčil.“³²³

Smrt byla očekávána beze strachu, obavy představovala pouze nejistota jejího příchodu a to, že člověka zastihne nepřipraveného. Náhlá smrt lidi děsila, protože

³¹⁸ Stěžejní dílo, které se věnuje pohledu na smrt v průběhu věků, je kniha Philippe Arièse, *Dějiny smrti I-II*. Praha 2000. Německý historik Norbert Ohler využil testamenty, aby popsal vnímání smrti ve středověku. M. Ohler *Umírání a smrt ve středověku*, Praha 2001. V české historiografii se tématem smrti v šlechtickém prostředí zabýval Pavel Král. K tomu blíže P. Král, *Smrt a pohřby; Týž, Mezi životem a smrtí. Pohled na smrt v měšťanském prostředí zatím nebyl uceleně zpracován, je ho však možné nalézt např. v diplomových pracích M. Menoušková, „Leže v kázni Boha.“ s. 70-79; M. Polanská, Každodenní život, s. 69-100; A. Štěpková, Svět soběslavských měšťanů, s. 43-59.*

³¹⁹ P. Král, *Smrt a pohřby*, s. 55.

³²⁰ SOkA Rokycany, AMRO II, *Knih kšaftů 1517-1828*, fol. 18, „Testamentu[m] Duchko Zahalec pannificis.“

³²¹ V testamentech to je doloženo častým stanovením posloupnosti dědiců, kdyby některý z nich zemřel předtím, než by stihnul převzít svůj dědický díl. Např. SOkA Rokycany, fol. 27, „Testamentum do[mi]ni Petri Bohuchval:“ „Jestliže by Pán Bůh dítek neuchoval, tehdy všechno spadni na manželku mou.“

³²² Tamtéž, fol. 24, „Testamentu[m] Anne Kojátkové.“

³²³ Tamtéž, fol. 20, „Testamentu[m] Joanis Svašek lanis civis Rokycanen.“

narušovala daný řád světa a byla dílem náhody. Člověk nestačil urovnat své pozemské záležitosti a vykonat předepsané rituály.³²⁴ Největší starostí každého křesťana měla být spása duše. Aby k spasení došlo, musel člověk vyřídit všechny své pozemské povinnosti, zřeknout se svého majetku, což představovalo sepsání závěti, kde vlastnictví rozdělil mezi své blízké. Rozloučil se se svou rodinou, smířil se se smrtí a vyzpovídal se. Pak mu nic nebránilo v tom, aby se ponořil do myšlenek na své dosavadní konání a plně se odevzdal do rukou Božích.³²⁵ Pouze tak mohl doufat, že bude spasen a vkročí do nebeského ráje.³²⁶

Kšaftující svůj odchod z tohoto světa nevnímali jako katastrofu. Jejich pouť pozemským světem, který byl v kšaftech nazýván jako bídný nebo nebezpečný, byla nejistá a plná nástrah. Pozemský svět byl často označován v biblickém duchu jako plačtivé údolí. Život byl popisován jako nestálý a vrtkavý. V rokycanských závětech se takové hodnocení pozemského světa neobjevilo, proto byly použity příklady z výzkumů provedených v jiných městech. Soběslavský měšťan Cyprián Lašl roku 1573 označil pozemský svět: „Tento svět bídnej.“ V kšaftu Jana Hradského, též soběslavského měšťana, z roku 1616 nazval svět: „Bídné a plačtivé oudolí.“³²⁷ Tábořská měšťanka Alžběta Nevstávalová ve své závěti napsala: „Věčnej Pán Bůh ji beře k sobě z tohoto slzavého oudolí a do nebeskej radosti pro utrpení Jezu Krista, syna svého milého pana a vykupitele jejího, v trůn svůj božský k věčnému odpočinutí pojíti mě slouti ráčí.“ Pro Pavla Lucinu z Tábora byl odchod z toho světa radostnou událostí, neboť v jeho kšaftu stálo: „Vesele z tohoto světa plačtivého oudolí prostředkem oudělův duchu svatých odsavad přenešeno býti do lůna Abrahama v počet všech volenejch svatých.“³²⁸ Toto negativní vymezení světa bylo shledáno i v Kutné Hoře, kdy Zikmund Kozel z Reyzentalu a na Vescí ve svém kšaftu uvedl: „Patříce na to, kterak tento bídnej svět a již opravdu k konci nakloněnej svět...“³²⁹

Jak nasvědčovaly některé zápisy, ne všichni kšaftující byli zcela smířeni se svou smrtí a uchovávali naději, že by si jejich odchod ze světa mohl Bůh ještě rozmyslet. Jiří Chylička mladší ve své závěti uvedl: „Neuchová – li mne milý Pán Bůh, věřím otčímovi

³²⁴ P. Ariès, Dějiny smrti I., s. 23.

³²⁵ Blíže se problematice dobré smrti věnoval P. Král, Smrt a pohřby.

³²⁶ A. Štěpková, Svět soběslavských měšťanů, s. 46.

³²⁷ Tamtéž, s. 44.

³²⁸ M. Polanská, Každodenní život, s. 84-85.

³²⁹ M. Menoušková, „Leže v kázni Boha,“ s. 71.

svému a mateří své, že manželky mé a dítek mých neopustí.“³³⁰ Podobně se vyjádřil i Ondřej Knap: „Poznamenati ráčil, jestliže by jeho Pán Bůh všemohoucí povolati ráčil, za toto všecko že prosí, aby se vykonalo.“³³¹ Jako kdyby použití podmiňovacího způsobu pro případný odchod z tohoto světa značilo, že Bůh člověku pobyt na tomto světě ještě o něco prodlouží předtím, než ho definitivně z tohoto světa odvolá.

Lidské tělo se po smrti rozdělilo na nesmrtelnou duši a mrtvé tělo. Duše představovala to nejdůležitější, co člověk vlastnil. Po skonu opustila tělo a putovala do nebe k Bohu, aby ji zajistil spásu a později vzkříšení. Člověk žil s vědomím, že Bohu neunikne ani jeden hřích a žádný nenechá bez trestu. Doufal však v jeho shovívavost a v to, že bude oceněno vše dobré, co vykonal za života.³³² Obavu o svoji nehmotnou součást mohli testátoři projevovat dvěma způsoby – odkazem duše přímo do rukou Božích, což v Rokycanech nebylo shledáno, nebo učiněním zbožného odkazu.³³³ Odkazy duše přímo do rukou Boha se začaly objevovat až po roce 1600, jak shodně poznamenaly Markéta Menoušková pro Kutnou Horu,³³⁴ Alena Štěpková pro Soběslav.³³⁵ V Táboře shledala Martina Polanská zápisy, které dokládají odkazy duše, až po polovině 17. století.³³⁶ Michaela Hrubá pro města severozápadních Čech uvedla, že se navracení duše do rukou Božích v kšaftech objevuje až na přelomu 16. a 17. století. V testamentech o půlstoletí mladších, tedy přibližně do roku 1550, se s těmito odkazy autorka nesetkala.³³⁷ Tato skutečnost pravděpodobně souvisí se stručností a odměřeností posledních vůlí z první poloviny 16. století. Častou formulací, kterou se duše stvořiteli vracela, byla: „Pánu Bohu duši svou milou poroučím.“³³⁸ Také se objevovalo: „Předně duši svou dávám v ruce Boha všemohoucího.“³³⁹ Některé zápisy

³³⁰ SOkA Rokycany, AMRO II, Kniha kšaftů 1517-1828, fol. 27, „Testamentu[m] Georgi Chilička junioris.“

³³¹ Tamtéž, „Testamentum Andree pannificis.“

³³² A. Štěpková, Svět soběslavských měšťanů, s. 54. Blíže k chápání duše a božího soudu A. J. Gurevič, Nebe, peklo, svět. Cesty k lidové kultuře středověku, Praha 1996, s. 254-255.

³³³ Účel zbožných odkazů byl rozveden v podkapitole 4.1. Účel zbožných odkazů.

³³⁴ M. Menoušková, „Leže v kázni Boha,“ s. 74-75.

³³⁵ A. Štěpková, Svět soběslavských měšťanů, s. 54-56.

³³⁶ M. Polanská, Každodenní život; s. 86-88.

³³⁷ M. Hrubá, Nedávej statku, s. 138-140.

³³⁸ A. Štěpková, Svět soběslavských měšťanů, s. 54.

³³⁹ M. Menoušková, „Leže v kázni Boha,“ s. 74.

vypovídají o tom, jak moc si lidé své duše cenili: „Duši, jakožto klenot nejdražší.“³⁴⁰ Ve své knize uvedla Michaela Hrubá nejčastější varianty, které se pro tento odkaz používaly.³⁴¹ Z těchto příkladů je vidět, že kromě navrácení duše zpět Pánu se křaftující snažil požádat o odpuštění hříchů.

Lidské tělo bylo smrtelné a představovalo jen jakousi hmotnou schránku, ve které duše přebývala při své pozemské pouti. Když duše toto pouzdro opustila, byla potřeba navrátit tělo tam, odkud podle Bible povstalo: „V potu své tváře budeš jísti chléb, dokud se nenavrátiš do země, z níž jsi byl vzat. Prach jsi a v prach se navrátiš.“³⁴² Zkáza lidského těla však nebyla nenávratná, neboť v den posledního soudu měla být tělesná schránka obnovena spolu s duší. V soudný den vyvolení povstanou ve stejných tělech, jaká měli na zemi, byť s nimi bylo po smrti zacházeno sebe hůř.³⁴³ Pro křesťanskou eschatologii byl pohřeb do země velmi důležitý. Někteří lidé se domnívali, že v den posledního soudu vstane jen ten, jehož tělo bylo řádně pohřbeno do země a jehož hrob nebyl znesvěcen.³⁴⁴ Pohřeb byl vnímán jako menší či větší slavnost, která měla připomenout lásku a úctu k zemřelému.³⁴⁵ Z rokycanských křaftujících však žádný nevěnoval pozornost svému pohřbu. Pouze Magdalena, sestra pána Hrochcova, ve svém křaftu zmínila: „Jestliže by mne Pán Bůh neuchoval, tu třetí kopy na pohřeb.“³⁴⁶ Lidmila Strejnová ve své závěti uvedla: „Půjčila jsem Janu mlynáři Matoušovic 2 kopy. Na ty aby Jan pohřeb můj zpravil.“³⁴⁷ Testátoři nejspíš považovali

³⁴⁰ Tamtéž.

³⁴¹ M. Hrubá, Nedávej statku, s. 138-139: „Předně duši svou milou milostivému Pánu Bohu svému stvořiteli, vykupiteli a obživiteli důvěrně a pokorně poručím.“

„Předně duši svou milou tělem a krví Krista Pána draze vykoupenou v ruce jeho svaté poručím.“

„Předně a nejprve duši svou milou v božskou ochranu poručím a za to jeho božské Milosti prosím, aby mě jsa milostiv mě těžké hříchy odpustíc pro zásluhy svého milého syna pána Jezu Krista duši mou v počet svých volených do nebeské slávy přijíti ráčí.“

„Nejprve duši svou milou k ruce jeho přesvaté milosti poručím a věrně a silně věřím, že pro drahé zásluhy syna svého milého mně hříšnému člověku milostiv býti mé všechny hříchy odpustí a veselého v den nejposlednější zmrtvýchvstání a věčné radosti se všemi vyvolenými Božími přijíti ráčí.“

³⁴² Bible, Gn 3, 19.

³⁴³ P. Král, Smrt a pohřby, s. 53.

³⁴⁴ P. Ariès, Dějiny smrti I., s. 50.

³⁴⁵ Blíže se pohřebními rituály zabýval P. Král, Smrt a pohřby.

³⁴⁶ SOkA Rokycany, AMRO II, Kniha křaftů 1517-1828, fol. 6, „Testamentu[m] Magdalene sororis domini Rohce.“

³⁴⁷ Tamtéž, fol. 15, „Testamentu[m] Ludimille cognomine Strejnová.“

za samozřejmost, že se o jejich tělo rodina postará automaticky, tak nebylo potřeba tuto skutečnost zvlášť zvýrazňovat. Také v Soběslavi nebyly odkazy části peněz na pohřeb časté. Alena Štěpková uvedla, že jen dvanáct kšaftujících z celkového počtu 114 se nějakým způsobem zmínilo o pohřbu nebo o svém tělesné schránce.³⁴⁸ Táborští měšťané věnovali svým pohřbům více pozornosti. Kateřina, vdova po Baltazaru Nevičkovi, si přála: „Tělo její podle způsobu křesťanského na krchově zdejší pohřbeno bylo dle kostelíčku s[vatého] Jakuba.“³⁴⁹ Kateřina, vdova po Pavlovi Dvorském, žádala: „Z prodeje podušek se jí potřebný pohřeb učinil.“³⁵⁰ Kateřina Suechomelová ve své závěti zmínila, že si ušila krvavé roucho a žádala přátele, aby ji ho dali do hrobu.³⁵¹

Existence těla byla spojována spíše se světem pozemským, zatímco duši byla v mysli raně novověkých lidí určena budoucnost v posmrtném životě. Rokycanští testátoři však dovolili nahlédnout do svého myšlenkového světa jen v několika málo případech. Svoje představy o smrti v letech 1517 – 1550 zmínilo pouhých deset kšaftujících. Tento malý počet opět souvisel s tím, že v první polovině 16. století ještě nebyl testamentární zápis tak rozvinutý a košatý jako v druhé polovině 16. a následujícím století ovlivněném barokní zbožností.

4.1. Účel zbožných odkazů

Zbožné odkazy měly člověku usnadnit cestu ke spasení jeho duše a zajistit mu budoucí život v nebi. Od doby svatého Augusta byl milodar chápán jako prostředek, kterým lze ulehčit úděl zesnulých na onom světě. Zvyk zaplatit penězi nebo jinými pozemskými statky se v církvi rozšířil ve 13. století a postupně se stal téměř samozřejmostí.³⁵² Lidé získali jistotu, že své přestupky na zemi mohou odčinit hmotným odkazem církvi. Ta si tím zajistila nevysychající zdroj příjmů. Čím větší počet církevních institucí byl obdarován, tím větší měl člověk šanci na záchranu hříšné duše.³⁵³ Odkaz k záduší některého kostela nebo na charitu byl chápán jako jedna ze základních podmínek křesťanských povinností a podmínka ke spasení. Podle dobových mravokárců mohlo

³⁴⁸ A. Štěpková, Svět soběslavských měšťanů, s. 49.

³⁴⁹ M. Polanská, Každodenní život, s. 91.

³⁵⁰ Tamtéž, s. 92.

³⁵¹ Tamtéž, s. 93.

³⁵² A. Štěpková, Svět soběslavských měšťanů, s. 55-56.

³⁵³ T. Borovský, s. 84.

být úmrtí dětí bráno jako trest, který varoval před chamtivostí a hromaděním majetku pro děti. Po smrti dětí rodičovi nic nebránilo v tom, aby rozdělil majetek mezi ty, kteří to potřebovali.³⁵⁴

V Rokycanech pamatovalo na odkazy od *pias causas* 49 testátorů, což je více než jedna polovina. Nejčastěji těchto 38 odkazů směřovalo ke kostelu Matky Boží v Rokycanech: „Odkazuji k Matce Boží na vosk zde Rokycanech půl druhé kopy a jednu kopy [grošů českých] k svatému Václavu na oltář zde v Rokycanech.“³⁵⁵ Lidé z předměstí Pátek často zůstavili odkaz ve prospěch kaple svatého Petra a Pavla (17), neboť kaple na tomto předměstí stála a lidé sem byli zvyklí chodit běžně na mše: „Odkazuji k svatému Petru na Pátek jednu kopy [grošů českých], aby za to vosku koupili... Včely máme společné s Dorou Břichatou, tu polovici odkazuji k svatému Petru.“³⁵⁶ Ani poslední Boží stánek, který se v Rokycanech nacházel, nebyl opominut. Ke kapli svaté Anny odkazovali lidé jedenáctkrát: „Odkazuji k svaté Anně zde v Rokycanech jednu kopy míšeň[skou].“³⁵⁷ Sedmkrát byly zmíněny kostely, které se nenacházely přímo v Rokycanech. Z těchto mimo rokycanských kostelů byly nejčastěji zmiňovány kostely svatého Šimona v Dýšině, svatého Jakuba v Chylicích a svatého Vavřince ve Stupně. Do kostela svatého Šimona v Dýšině odkázala Lidmila Mrázka: „K svatému Šimonš do Dejšiny tři kopy [grošů českých].“³⁵⁸ Dorota Mařalová si také vzpomněla na kostel svatého Šimona: „Do Dejšiny na Boží dům 10 kop [grošů českých].“³⁵⁹ Barbora Svašková určila odkaz kostelu svatého Jakuba v Chylicích i svatého Vavřince ve Stupně: „K svatému Jakubu do Chylic dvě kopy [grošů českých]. K svatému Vavřinci do Stupna krávu.“³⁶⁰ Kostelu svatého Vavřince ve Stupně kšaftoval Jíra Cvrček: „Do Stupna k svatému Vavřinci jednu kopy [grošů českých].“³⁶¹ Odkazy do těchto kostelů nejspíš souvisely s tím, že odtud kšaftující pocházel nebo zde žili jeho příbuzní.

³⁵⁴ J. Ratajová, *Pražské testaments*, s. 120.

³⁵⁵ SOKA Rokycany, AMRO II, *Kniha kšaftů 1517-1828*, fol. 7, „Testamentu[m] Georgi Souček.“

³⁵⁶ Tamtéž, fol. 13, „Testamentu[m] Katherine Kotvínové de Pátek.“

³⁵⁷ Tamtéž, fol. 17, „Testamentu[m] Anne Dědinové.“

³⁵⁸ Tamtéž, fol. 16, „Testamentu[m] Ludmile cogmonime Mrázky.“

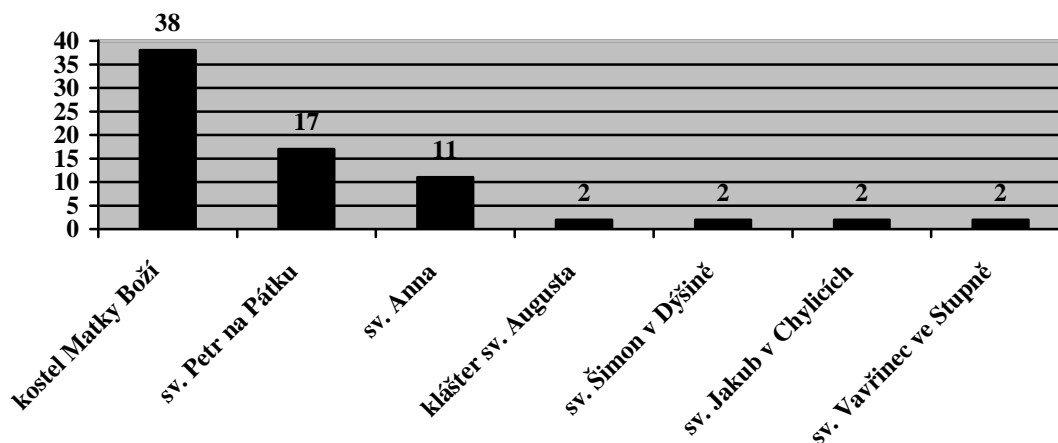
³⁵⁹ Tamtéž, fol. 20, „Testamentu[m] Dorothe Mařalové.“

³⁶⁰ Tamtéž, fol. 20, „Testamentu[m] Barbare coniungis supradicti Johanis Svašek.“

³⁶¹ Tamtéž, fol. 3, „Testamentu[m] Georgi sartoris dicti Cvrček.“

Kromě kostelů a kaplí učinili dva testátoři odkaz ve prospěch kláštera svatého Augusta, který se v Rokycanech nacházel. Jeho význam od vyplenění v době husitských válek klesal, což by mohlo objasnit, proč k němu směřovalo tak málo odkazů.³⁶² K jakým církevním institucím rokycanští měšťané nejčastěji odkazovali ukazuje následující graf.

Graf č. 7: Směry církevních odkazů v letech 1517-1550

Někteří testátoři se nespokojili s odkazem pouze jednomu kostelu nebo kapli. Více než polovina (25) učinila vzdání ve prospěch církve k více Božím domům. Vdova Ludmila Mrázka kšaftovala ve prospěch kostela Matky Boží v Rokycanech, kaple svaté Anny v Rokycanech a kostela svatého Šimona v Dýšíně: „Odkazuji k Matce Boží zde v Rokycanech pět kop míšeň[ských] a k svaté Anně zde v Rokycanech dvě kopy míšeň[ský] a k svatému Šimonovi do Dejšiny tři kopy míšeň[ský].“³⁶³ Markéta Kliková pamatovala na všechny Boží stánky v Rokycanech: „K Matce Boží na kostel zde v Rokycanech 5 kop [grošů českých], k svat[em]u Petru na Pátek jednu kopy [grošů českých], na ambít k svaté Anně 2 kopy [grošů českých].“³⁶⁴ Jíra Cvrček odkázal církvi dohromady 14 kop grošů českých a jalovici: „K Matce Boží zde v Rokycanech odkazuji 10 kop, do Oseka k Matce Boží jalovici, do Volduch k svat[em]u Bartoloměji jednu

³⁶² A. Tytl, Rokycany, s. 41.

³⁶³ SOkA Rokycany, AMRO II, Kniha kšaftů 1517-1828, fol. 16, „Testamentu[m] Ludmily cogmonime Mrázky.“

³⁶⁴ Tamtéž, „Testamentu[m] Margarethe Klikové.“

kopu, do Stupna k svatému Vavřinci jednu kopu, do Chylic k svatému Jakubu jednu kopu, na ambit k svaté Anně jednu kopu.³⁶⁵

Mezi odkazy jednotlivým institucím nejčastěji převažovaly různé peněžité částky, jejichž hodnota však většinou nepřekročila 15 kop grošů českých. Výše odkazované částky záležela na hodnotě celkového majetku křařtujícího. Zůstavení hotovosti bylo shledáno dvacet devětkrát. Kromě peněz odkazovali Rokycanští svým kostelům krávy, jako to učinil Martin Nápravník: „Odkazuji k svatému Petru na Pátek krávu mladou s prvním teletem.“³⁶⁶ Markéta Korandová si také přála, aby rokycanský kostel obdržel krávu: „Nejprve odkazuji jednu krávu na kostel, aby z těch peněz koupili, kteréž mám za grunt bráti.“³⁶⁷ Někteří křařtující stanovili, aby rokycanské kaple a kostely získaly jejich pozemky – louky a dědiny.³⁶⁸ K tomuto kroku se rozhodl Ondřej řečený Kaka z Pátka: „Dědinu s loučkou, která sama o sobě, jako na ní oves, tu odkazuji k svatému Petru.“³⁶⁹ Václav Ženíšek odkázal k Matce Boží v Rokycanech louku a kalich: „Louku na Drahuši odkazuji na kostel k Matce Boží zde v Rokycanech na lampu... Odkazuji těch peněz na kalich zde k Matce Boží v Rokycanech.“³⁷⁰ Občas se mezi odkazy objevily kalichy, svícny a ornáty. Dokladem toho mohl být křařt Duchka Zahálec: „Jakož jsem koupil ke cti a chvále Pánu Bohu všemohoucímu, Panně Marii a svatě Máří Magdaleně kalich pozlacený, ubrusy, svícny a vornát aksamitový s květy zelenými, to dávám k tomu oltáři svatě Maří Magdaleně.“³⁷¹ Kalich odkázal Řehoř Růžička: „Kalich stříbrný pozlacený, ten odkazuji sem do Rokycan k Božímu domu.“³⁷² Jan Pěnička ve své závěti stanovil: „Aby koupili do ambitu na voltář svatě Doroty ubrus a na voltář svatě[ho] Ondřeje Vavřince též ubrus.“³⁷³ Podrobněji dokládá povahu odkazů následující graf.

³⁶⁵ Tamtéž, fol. 3, „Testamentu[m] Georgi sartoris dicti Cvrček.“

³⁶⁶ Tamtéž, fol. 24, „Testamentu[m] Martini Napravnik de villa Aujezd.“

³⁶⁷ Tamtéž, fol. 9, „Testamentu[m] Margarethe Korandové.“

³⁶⁸ Dědina znamená zděděnou půdu, pole nebo pozemek. A. Kamiš a kol., Malý staročeský slovník, heslo dědina, s.40.

³⁶⁹ Tamtéž, fol. 23, „Testamentu[m] Andree Kaka de Pátek.“

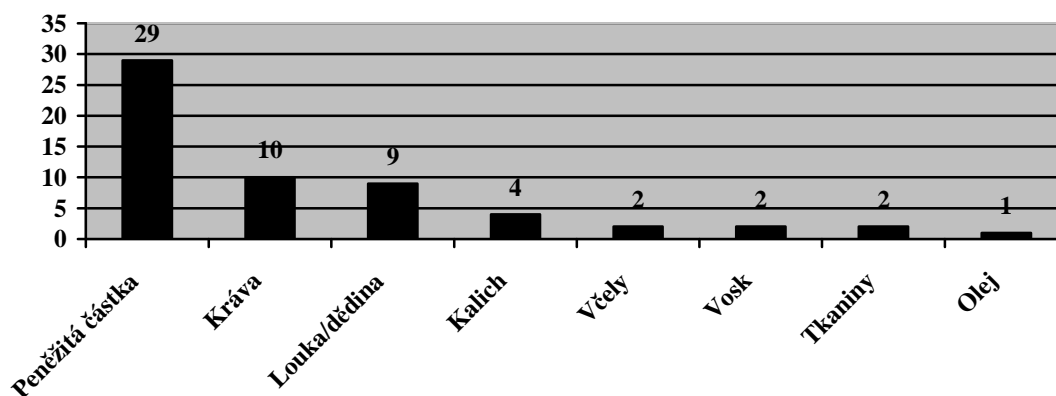
³⁷⁰ Tamtéž, fol. 18, „Testamentu[m] Wenceslai Ženíšek braseatoris.“

³⁷¹ Tamtéž, „Testamentu[m] Duchko Zahalec pannificis.“

³⁷² Tamtéž, fol. 22, „Testamentu[m] Gregori Růžička civis Rokycanem.“

³⁷³ Tamtéž, fol. 25, „Testamentu[m] Johanis Pěnička.“

Graf č. 8: Povaha odkazů v letech 1517-1550

Při porovnání povahy odkazů s Brnem v letech 1410 – 1530, vyšlo najevo, že také zde peněžní částky převládaly, dále brněnští měšťané svým kostelům odkazovali různé cennosti (pozlacené nebo stříbrné kalichy), oděvy nebo látky na ně, vinice a výnosy z vinic. Dobytek byl kšaftován v menší míře. Tato situace byla pravděpodobně dána tím, že Brno bylo bohatší město než Rokycany, tudíž si brněnští testátoři mohli dovolit odkazovat více drahých předmětů a látek. Odkazy vinic jsou potom dány polohou města v oblasti vhodné pro pěstování vinné révy. Dobytek, případně obilí a jídlo, kšaftovali hlavně obyvatelé z venkovského okolí Brna.³⁷⁴

Někteří testátoři se spokojili s tím, že prostě darovali církvi určitou hotovost, aniž by je zajímalo, jak bude využita: „Odkazuji zde k Matce Boží na kostel 10 kop [grošů českých].“³⁷⁵ Říha Hřebenář ponechal dokonce i výši částky na rozhodnutí dědiců: „Odkazuji k Matce Boží v Rokycanech a k svatému Petru, co se bude zdát.“³⁷⁶ Jiní důsledně rozepisovali, na co mají peníze připadnout. Anna Kojátková ve svém kšaftu uvedla: „Nejprve aby na skla do kostela, což nyní spravují, dáno bylo a na Boží muky kamenné... a truhlici do kostela k chování kalicha.“³⁷⁷ Barbora Svašková poručila: „Nejprve louku odkazuji k oltáři všech svatých apoštolů zde v Rokycanech,

³⁷⁴ T. Borovský, Odkazy, s. 84.

³⁷⁵ SOKA Rokycany, AMRO II, Kniha kšaftů 1517-1828, fol. 27, „Testamentu[m] Bartholomei Chomele.“

³⁷⁶ Tamtéž, fol. 7, „Testamentu[m] Gregorii Hřebenář.“

³⁷⁷ Tamtéž, fol. 24, „Testamentu[m] Anne Kojátkové.“

aby ji najímali, za to světlo na ten oltář kupovali.“³⁷⁸ Anna svícnice určila: „12 kop [grošů českých] odkazují na ambit k svaté Anně.“³⁷⁹

Pouze ve třech kšaftovních zápisech bylo shledáno přání, aby za testátora byla sloužena mše. Jan Mařihlávek odkázal do rokycanského kláštera dědinu: „Odkazují dědinu do kláštera v Rokycanech, aby za mě Pána Boha prosili.“³⁸⁰ Václav Křimnický kšaftoval: „Odkazují do kláštera 10 kop míšeňských, aby za mě, za otce mého, za mateř mou Pána Boha prosili.“³⁸¹ Bláha tučný stanovil: „Jakož mám u Jana krejčího dluh 8 kop [grošů českých], aby při něm zůstal, aby za to mou duši činil, toho jemu věřím.“³⁸²

Jak bylo řečeno výše, více než polovina rokycanských kšaftujících, přesně 53 %, pamatovala na odkazy církvi. V tomto směru nebyly Rokycany žádnou výjimkou, neboť také pražští testátoři v letech 1600 – 1620 učinili odkaz ve prospěch církve, jak uvedla Jana Ratajová ve své studii, v polovině případů (52 %).³⁸³ Markéta Menoušková shledala, že 40 % kutnohorských testátorů pamatovalo v letech 1590-1610 na církevní instituce.³⁸⁴ Obdobná situace byla v Táboře v době 1559 – 1670, kde se odkaz ve prospěch církve vyskytl u 39 % závětí.³⁸⁵ Oproti tomu pro České Budějovice v druhé polovině 16. století zjistil Jaroslav Kubák odkaz na zbožné účely u 82 % studovaných kšaftů.³⁸⁶ V brněnských kšaftech z přelomu 15. a 16. století se odkazy církvi vyskytly u 75 % testamentů.³⁸⁷

4.2. Odkazy špitálům a na chudé

Kromě odkazů přímo církvi mohli měšťané vyjádřit svoji snahu o vykoupení své duše a usnadnění přijetí do ráje tak, že část svého majetku rozdělili mezi chudé. Lidé dlouho věřili, že chudí jsou zástupci Boha na zemi, proto jejich modlitby, které kšaftující

³⁷⁸ Tamtéž, fol. 20, „Testamentu[m] Barbare coniungis supradicti Johanis Svašek.“

³⁷⁹ Tamtéž, fol. 7, „Testamentu[m] Anne svícnice Hynamachovic“

³⁸⁰ Tamtéž, fol. 5, „Testamentu[m] Johanis Mařihlávek.“

³⁸¹ Tamtéž, fol. 15, „Testamentu[m] Wenceslav Křimnický.“

³⁸² Tamtéž, fol. 25, „Testamentu[m] Blasi cognomine Tučný.“

³⁸³ J. Ratajová, Pražské testamenty, s. 120.

³⁸⁴ M. Menoušková, „Leže v kázni Boha,“ s. 121-122.

³⁸⁵ M. Polanská, Každodenní život, s. 94.

³⁸⁶ J. Kubák, Závěti, s. 100.

³⁸⁷ T. Borovský, Odkazy, s. 84.

za svůj odkaz očekávali, byly účinnější a měly i větší váhu než modlitby jiných lidí.³⁸⁸ Projevit soucit s chudými a potřebnými patřilo mezi základní křesťanské povinnosti. Vedle kostelů byli častými příjemci odkazů chudí a špitál. Tyto dva údaje lze sloučit, neboť šlo o stejného adresáta. Chudí hledali azyl právě ve špitálech. Odkazy určené chudým a špitálům byly shledány v 16 rokycanských kšaftech. Čtyři testátoři zůstavili část svého majetku pouze na chudé, zbylých 12 kšaftujících si „pojistilo“ spásu své duše odkazy na charitativní účely i k rokycanskému kostelu Panny Marie Sněžné nebo ke dvěma kaplím. Naprostá většina rokycanských měšťanů (13) odkázala chudým peníze. Kšaftující obvykle neurčili, na co konkrétně má finanční částka připadnout. Ondřej Knap ve své závěti uvedl: „Do špitála zde v Rokycanech 5 kop míšeňských.“³⁸⁹ Podobně kšaftovala i Markéta Kliková: „Do špitálu 4 kopy [grošů českých].“³⁹⁰ Zajímavější je výpověď Lidmily Strejnové: „Vostatek peněz, cožkoliv zůstane, odkazuji chudým do špitála, pakli by louku mohli koupiti, aby k špitálu byla.“³⁹¹ Dorota Štampachová si přála: „Mám dva voly, ty aby se prodali a ty peníze aby na chudé a milosrdné skutky obráceny byly... Louku, kterouž jsem koupila, tu odkazuji na špitál zde v Rokycanech.“³⁹²

Alena Štěpková pro předbělohorskou Soběslav uvedla, že poměrně často se nemajetným odkazoval „postav sukna.“³⁹³ Někteří soběslavští kšaftující se rozhodli „dát topit lázni,“ případně vystrojili chudým hostinu.³⁹⁴ Tato forma odkazů nebyla v Rokycanech častá. Postav sukna určil chudým pouze Havel soukeník: „Nejprve odkazuji, aby postav sukna udělán byl na chudý.“³⁹⁵ Dorota Mařalová kšaftovala: „Čtyři lázně, aby koupeny byly záduší zde v Rokycanech.“³⁹⁶ Barbora Svašková si přála: „Pět lázní aby topeno bylo a při každé lázni aby po korci žita pekli a piva co náleží.“³⁹⁷ To

³⁸⁸ P. Ariès, *Dějiny smrti I.*, s. 228.

³⁸⁹ SOKA Rokycany, AMRO II, *Knih kšaftů 1517-1828*, fol. 27, „Testamentum Andree pannificis.“

³⁹⁰ Tamtéž, fol. 16, „Testamentu[m] Margarethe Klikové.“

³⁹¹ Tamtéž, fol. 15, „Testamentu[m] Ludimille cognomine Strejnová.“

³⁹² Tamtéž, fol. 17, „Testamentu[m] nobilis d[omi]ne Dorothe Štampachové de Struhov.“

³⁹³ Postav neboli štůčka je míra pro sukno. Jeden postav odpovídal 30 loktům českým, což je asi 18 metrů. Srov. G. Hoffman, *Metrologická příručka pro Čechy, Moravu a Slezsko do zavedení metrické soustavy*, Plzeň 1984, s. 80.

³⁹⁴ A. Štěpková, *Svět soběslavských měšťanů*, s. 56.

³⁹⁵ SOKA Rokycany, AMRO II, *Knih kšaftů 1517-1828*, fol. 17, „Testamentu[m] Galli pannifilis.“

³⁹⁶ Tamtéž, fol. 20, „Testamentu[m] Dorothe Mařalové.“

³⁹⁷ Tamtéž, fol. 20, „Testamentu[m] Barbare coniungis supradicti Johanis Svašek.“

jsou tři dva příklady, kdy bylo chudým odkázáno něco jiného než hotovost. Peníze v odkazech převládaly, neboť kšaftující pravděpodobně předpokládali, že vedení špitálu vědělo nejlépe, kde se bude obdržená částka nejlépe hodit.

Odkazy církvi a špitálům byly v rokycanských testamentech rozloženy nepravidelně po celém časovém období let 1517 – 1550. Z kšaftovních záznamů nelze poznat, zda rokycanští měšťané odkazovali chudým ze solidarity nebo jestli jejich činy byly podporovány hlavně snahou získat přízeň Boha a zajistit si tak snadnější cestu do nebe. Kšaft představoval prostředek, pomocí kterého se duše oprostila od pozemských statků, aby ničím nezatížená mohla vstoupit do ráje.

5. Svět hmotné kultury rokycanských měšťanů

V české historické vědě vznikla řada studií zaměřených na hmotnou kulturu měšťanských domácností, které vycházely z výzkumů testamentů a pozůstalostních inventářů.³⁹⁸ Pozůstalostní inventáře představují vhodnější pramen pro bádání o hmotné kultuře, neboť zpravidla obsahují soupis veškerého majetku, který testátor vlastnil. V kšaftech byl zapsán pouze ten majetek, který pořizovateli připadal důležitý pro jeho finanční hodnotu nebo k němu měl citový vztah.³⁹⁹ Jmění, které bylo v kšaftech blíže rozepsáno, mohlo představovat pro pořizovatele závěti nejhodnotnější předměty, které se v jeho domácnosti vyskytovaly, proto měl potřebu uvést je podrobněji.

Ne všechny rokycanské kšafy byly vhodné pro studium hmotné kultury měšťanů. Kšaftující nemusel vyjmenovávat majetek podrobně. Pokud byl ustanoven jediný hlavní dědic, většinou manželka s dětmi, spokojil se testátor s konstatováním: „Stateček svůj, kterého mi milý Pán Bůh popřítí ráčil, ten odkazuji Barboře, manželce své, s dítkami mými a jejími.“⁴⁰⁰ Často se také objevovalo: „Což mám málo nebo mnoho, to všecko odkazuji Anně, manželce své.“⁴⁰¹ Z těchto zápisů nelze blíže určit, jak mohla vypadat předbělohorská domácnost rokycanských měšťanů. Pokud se testátor omezil pouze na toto konstatování, předpokládal, že po jeho smrti o majetek nevznikne spor. Dědic také musel přesně vědět, jaké jmění získá po smrti zůstavitele kšaftu.⁴⁰²

Svůj hmotný svět odhalilo v Rokycanech prostřednictvím testamentů 68 kšaftujících. Jako nejvhodnější se ukazuje doplnit studované kšafy o výzkumy pozůstalostních inventářů a provést jejich průnik. V Rokycanech se však pozůstalostní inventáře nedochovaly, proto nemohla být studie doplněna o tento druh pramene.⁴⁰³

³⁹⁸ J. Pešek, *Pražské knihy*, s. 63-92; též, *Pozůstalostní inventáře jako pramen poznání kultury každodenního života*, OH 1, 1992, s. 30-42; V. Bůžek – H. Bůžková – J. Stejskalová, *Měšťanské domácnosti v předbělohorských jižních Čechách (Prameny, metody, stratifikace)* JHS 59, 1990, s. 65-80; *titíž*, *Interiéry domů v jihočeských předbělohorských městech (Životní styl měšťanů v době pozdní renesance a manýrismu)*, JHS 59, 1990, s. 113-127; J. Stejskalová, *Kšaft jako pramen pro studium úrovně měšťanské domácnosti*, OH 1, 1992, s. 74-80; J. Hrdlička, *Hmotná kultura měšťanských domácností v renesanční Telči*, *Vlastivědný sborník Vysočiny, Oddíl věd společenských* 12, 2000, s. 35-54.

³⁹⁹ M. Polanská, *Každodenní život*, s. 142-143.

⁴⁰⁰ SOkA Rokycany, AMRO II, *Knihy kšaftů 1517-1828*, fol. 12, „Testamentu[m] Viti Klivec.“

⁴⁰¹ Tamtéž, fol. 25, „Testamentu[m] Laurenci doleatoris de Pátek.“

⁴⁰² M. Polanská, *Každodenní život*, s. 143.

⁴⁰³ A. Sedláček, *Archiv města Rokycan 1362-1849 (I. oddělení)*, Rokycany 1976, s. 15-16.

5.1. Odkazy hotových peněz

Nejběžnější formou odkazu bylo kšaftování určité finanční částky. Hotovost byla rozdělena mezi více dědiců. Bližší příbuzní testátora obdrželi větší peněžní odkaz než osoby ve vzdálenějším příbuzenském vztahu nebo nepříbuzné – přátelé a čeládka.⁴⁰⁴ Z odkazů peněz si lze udělat představu o majetnosti měšťanů. Někteří zůstavitelé kšaftovali vyšší částky peněz od 20 do 50 kop grošů českých.⁴⁰⁵ Chudší obyvatelé odkazovali peníze v hodnotě třech až deseti kop grošů českých nebo míšeňských.⁴⁰⁶ Finanční obnos nemuseli mít testátoři v hotovosti uložený doma. Někteří odkazovali částky, které plynuly z nájmu.⁴⁰⁷ Rokycanští měšťané svým blízkým často určili peníze, které jim byli dlužní jejich věřitelé.⁴⁰⁸ Zajímavá byla výpověď Jana Svaška, který svoji

⁴⁰⁴ Jan sklář určil, aby jeho manželka dostala třikrát za sebou pět kop grošů míšeňských, jeho přátelé dostali jednorázově částku od pěti do dvou kop grošů míšeňských: „Kateřině, manželce své, odkazuji pět kop míšeňských, aby jí bylo po třikrát vydáno. Volšový pět kop míšeň[ských], Markétě, sestře Volšový, dvě kopy míšeň[ské].“ SOkA Rokycany, AMRO II, Kniha kšaftů 1517-1828, fol. 22, „Testamentu[m] Joanis vitreari.“

⁴⁰⁵ Příkladem může být závěť Václava z Pátku: „Nejprve odkazuji Majdaleně, manželce své, 50 kop [grošů českých]... Co se dotejče Zikmunda syna mého, tomu odkazuji 50 kop a 28 kop, kteréž jest mi dlužen Matouš, zeť můj... Třem dcerám mým Kateřině, Apoloně, a Maraně týž jim odkazuji po padesáti kopách.“ Tamtéž, fol. 26, „Testamentu[m] Wencelav de Pátek.“

Anna Kojátková také kšaftovala vyšší obnos: „Odkazuji Anně Vavřincový 30 kop [grošů českých]. Pavlovi, bratru jejímu, 20 kop. Barboře do Blovic 10 kop, Kazi Malý 5 kop, Jiříkovi na Bibli 5 kop.“ Tamtéž, fol. 24, „Testamentu[m] Anne Kojátkové.“

⁴⁰⁶ Jak dokládá závěť Marty Kuželové: „Anně Holečkové, dceři své, [odkazuji] čtyři kopy míšeň[ské].“ Tamtéž, fol. 19, „Testamentu[m] Marthe Kuželové.“

Hrnčířský učeň Jan z Radnic kšaftoval: „Napřed odkazuji sestře své Anně deset kop [grošů českých].“ Tamtéž, fol. 20, „Kšaft Jana z Radnic Hrabalova syna, kterýž jse učil řemeslu hrnčířskému u Martina Špičky.“

⁴⁰⁷ V kšaftu Bláhy Tučného stálo: „Nejprve ty peníze, které mi Dorota Sladovnicková podle smlouvy platí, což po mé smrti koli zůstalo, z toho odkazuji sirotkům, vnukům mým.“ Tamtéž, fol. 25, „Testamentu[m] Blasi cognomine Tučný.“

⁴⁰⁸ Lidmila Mrázka kšaftovala: „Havel Bušek dlužen mi za vůl 3 kopy míšeňský a pět grošů. To odkazuji půl dětem Křimníčkovy a půl dětem Buškovým.“ Tamtéž, fol. 16, „Testamentu[m] Ludmile cogmonime Mrázky.“

Anna, manželka Martina bečváře, ve svém testamentu uvedla: „Jakož jest mi Jan Bezděk dlužen 30 kop [grošů českých], 10 kop jemu odpouštím a 20 kop jest odkázáno Janovi, synu mému.“⁴⁰⁸ Jan Svašek ve svém kšaftu nabádal svoji ženu a dceru: „Co se dluhů dotejče, ty odkazuji, aby je spolu vyupomínaly a s lidmi pěkně nakládaly.“ Tamtéž, fol. 27, „Testamentu[m] Anne Martini doleatoris uroris.“

ženu a děti nabádal, aby se k dlužníkům chovaly ochotně a slušně.⁴⁰⁹ Testátoři nevystupovali v závětech jen jako věřitelé, mnozí v nich vyjmenovávali své dluhy, které měli dědicové vyplatit. Na své dluhy upozornilo 21 kšaftujících, mezi nimiž byla jen jedna žena. Rokycanští nejčastěji dlužili za pivo, pozemky nebo sukno.⁴¹⁰ Kšaftující si o svých dlužích vedli zápisy, jak dokládá závěť Vavřince, syna Jana zámečníka.⁴¹¹ Dlužníci doufali, že jejich věřitelé budou vstřícní k jejich blízkým a nebudou žádat okamžité splacení dlužné částky.⁴¹² Rokycanské testamenty podávají doklady o rozvinutém peněžním hospodaření měšťanů, kteří měli zájem, aby jejich dědicové získali co nejpřesnější představy o správě jejich financí. V některých případech byla odkázána finanční částka, kterou kšaftující ve skutečnosti vůbec neměl.⁴¹³ S odkazy neexistujících peněz se setkala i Martina Polanská v Táboře.⁴¹⁴ V Kutné Hoře patřilo kšaftování finanční hotovosti mezi nejběžnější formu odkazu. Markéta Menoušková ve své práci uvedla, že odkaz hotových peněz se vyskytl u 71 % zkoumaných závětí.⁴¹⁵ Alena Štěpková pro raně novověkou Soběslav uvedla, že 60 % zkoumaných závětí obsahovalo odkaz sumy peněz.⁴¹⁶

⁴⁰⁹ Jan Svašek ve svém kšaftu nabádal svoji ženu a dceru: „Co se dluhů dotejče, ty odkazuji, aby je spolu vyupomínaly a s lidmi pěkně nakládaly.“ Tamtéž, fol. 20, „Testamentu[m] Joanis Svašek lanis civis Rokycanen.“

⁴¹⁰ Kateřina Kotvínová z Pátku ve svém kšaftu psala: „Nejprve dlužna sem Martinovi bečváři sedm kop [grošů českých], Vaňkovi hrnčiči sedm kop [grošů českých] na dědinu u proboštova rybníku, matoušovi řezníku jednu kopu [grošů českých], Pavlovi řezníku [grošů českých] za polouvozí piva řídkého, [grošů českých], Jírovi Kapsovi deset grošů, Buškovi soukeníku deset grošů, Vocasovi čtyři groše.“ Tamtéž, fol. 13, „Testamentu[m] Katherine Kotvínové de Pátek.“

⁴¹¹ Ve Vavřincově testamentu stálo: „Dlužen sem Holečkovu pět grošů, Kubíkovi mlynáři tři groše, Janovi krejčí[mu] čtyři groše, Bartošovi zámečníku dlužen sem, co na stěně stojí.“ Tamtéž, fol. 12, „Laureti filii Johanis seratoris.“

⁴¹² Svědectví o tom přinesl kšaft nožíře Jana Kvasničky: „Dlužen sem Bláhovi mařalovi 15 kop [grošů českých], ale věřím jemu, že [by] mým dítkám těžko neučinil.“ Tamtéž, fol. 16, „Testamentu[m] Johanis cultifabri cognomine Kvasnička.“

⁴¹³ To se stalo Dorotě, manželce po kováři Janu Telecím: „Jakož jest Jan kovář odkázal manželce své s dítkami jeho a jejími 30 kop [grošů míšeňských]. Ty jsou se nenašlo po smrti jeho.“ Tamtéž, fol. 26, „Testamentu[m] Joannis fabri cognomine Telecí.“

⁴¹⁴ M. Polanská, Každodenní život, s. 144.

⁴¹⁵ M. Menoušková, „Leže v kázni Boha,“ s. 134-135.

⁴¹⁶ A. Štěpková, Svět soběslavských měšťanů, s. 85.

5.2. Nemovitý majetek

V testamentech se z nemovitého majetku nejčastěji objevovaly odkazy domů, luk a dědin.⁴¹⁷ Dům odkázalo celkem 14 kšaftujících z 92 (15 %). Devět domů kšaftovali testátoři mužského pohlaví a pět domů vlastnily ženy. Držba domu ukazovala majetkový rozdíl mezi jednotlivými měšťany. Rozdělovala obyvatele na bohaté a méně majetné, kteří žili pouze v nájmu.⁴¹⁸ Většina rokycanských kšaftujících vlastnila jeden dům. Pouze sladovník Bláha řečený Sedlák, jeden z nejbohatších měšťanů Rokycan, se ve své závěti zmínil o dvou nemovitostech.⁴¹⁹ Testátoři většinou neuváděli, kde se dům nacházel; Rokycany byly malé město, proto to nebylo potřeba.⁴²⁰ O poloze domu bylo možné udělat si představu z kšaftu Jana Telecího, jehož dům se stál na předměstí Pátek,⁴²¹ a Jana zámečníka, který vlastnil dům na náměstí.⁴²² Měšťané mohli mít nemovitost mimo město, což dokládá kšaft Anny, manželky Jana Železného, která vlastnila dům v Praze. Ženy mohly získat vlastní dům po svém manželovi nebo po rodičích. Odkaz domu manželce ve své závěti uvedl Říha Hřebenář a Ondřej řečený Kaka.⁴²³ O vzhledu měšťanských domů testamenty žádné svědectví nepřinesly. Představu o měšťanském bydlení v raném novověku bylo možné udělat si ze studie Václava Bůžka, Hany Bůžkové a Jany Stejskalové.⁴²⁴ Do domu se vcházelo širokým vchodem s kamenným portálem. Přízemí domu bylo určeno k provozování živnosti.

⁴¹⁷ Dědina znamená zděděnou půdu, pole nebo pozemek. A. Kamiš a kol., Malý staročeský slovník, heslo dědina, s. 40.

⁴¹⁸ M. Menoušková, „Leže v kázni Boha,“ s. 146.

⁴¹⁹ „Co se dotejče Doroty, dcery mé, kterýž sem dal dům Strnadovský a dědinu na Vokrouhlici... Vaňkovi, synu svýmu, dal sem 60 kop míšeňských. Nad to [mu] ještě ten dům odkazuji, kterýž jest od Tučného koupěn.“ SOKA Rokycany, AMRO II, Kniha kšaftů 1517-1828, fol. 23, „Testamentu[m] Blasi blasiatoris cognomine Sedlák.“

⁴²⁰ Podle první zprávy o počtu domů z roku 1567 měly Rokycany 196 domů, velkých i malých, ve městě i na obou předměstí. K tomu blíže P. Cironis, Popis, s. 28.

⁴²¹ Jan Telecí kšaftoval: „Těž dům na Pátku, který sem koupil od otce svého, což k tomu dvoru náleží.“ Tamtéž, fol. 26, „Testamentu[m] Joannis fabri cognomine Telecí.“

⁴²² Jan zámečník uvedl: „Dům na rynku i s grunty, kteréž k němu náleží, ten odkazuji Dorotě manželce své s dítkami.“ Tamtéž, fol. 11, „Testamentu[m] Johannis dicti seratoris.“

⁴²³ V testamentu Říhy Hřebenáře stálo: „Domek a všecko hospodářství, k tomu loučku Chmelnickou,... to odkazuji Dorotě, manželce své.“ Tamtéž, fol. 7, „Testamentu[m] Gregorii Hřebenář.“

Ondřej Kaka si přál: „Dům s grunty se všemi, to odkazuji Lidmile, manželce své, aby jí na to žádný nesahal.“ Tamtéž, fol. 23, „Testamentu[m] Andree Kaka de Pátek.“

⁴²⁴ V. Bůžek – H. Bůžková – J. Stejskalová, Interiéry, s. 114-117.

Největší plochu zde zabírala dolní síň, z které vedl průjezd na dvůr se zahradou. Z dolní síně byly přístupné sklepy, přičemž sklepem se nazývaly veškeré klenuté místnosti. Měšťanské domy mívaly sklepy dva – suchý, který sloužil k uchování potravin, a mokrý, kde se skladovaly sudy s pivem. Některé domy mohly mít v přízemí ještě černou kuchyni a komory pro uskladnění řemeslných výrobků. Z přízemí se vstupovalo po lomeném schodišti do prvního patra. Prostranný ústřední prostor prvního patra zaujímal horní síň, ze které bývaly přístupné další místnosti. Dalo se odtud vstoupit do černé kuchyně, do ložnice a dalších komor, které sloužily jako sklad nebo pro ubytování čeládky. Z horní síně se vcházelo hlavními dveřmi do přední světnice, která byla hlavní reprezentační a obytnou část domu. Pokud měl dům další patro, přespávali zde členové rozvětvených rodin. Půdní prostory se využívaly k uskladnění málo potřebných předmětů.⁴²⁵

Z uvedených příkladů je vidět, že testátoři odkazovali dům, případně i s grunty, své nejbližší rodině – manželce, dětem nebo vlastním sourozencům.⁴²⁶ Nechtěli, aby jejich nejhodnotnější majetek připadl někomu mimo bližší rodinný okruh, aby nedošlo k tříštění rodinného jmění. Počet odkazů domů je v Rokycanech při srovnání s Kutnou Horou malý. Ve své práci Markéta Menoušková uvedla, že v 46 kšaftech z celkového počtu 125 (37 %) se objevuje držba jednoho a více domů. Jedenáct kutnohorských testátorů vlastnilo domy dva. Jakub Holý představoval v Kutné Hoře výjimku, měl čtyři nemovitosti.⁴²⁷ Pro Soběslav Alena Štěpková zjistila, že odkaz domu se vyskytl u 23 kšaftů (20 %). V Soběslavi se držba domu objevila převážně u mužských testátorů a nejčastěji byla přenechána dětem (16 případů), z toho v sedmi závětech na rovný díl s manželkou.⁴²⁸

V šesti kšaftech se objevil odkaz řemeslnické dílny. Některá řemesla měšťané provozovali přímo ve svých domech. Řemeslnické dílny byly umístěny v přízemí domu. Většinou šlo o povolání méně náročná na prostor (soukenictví, kovářství nebo zámečnictví). Pokud si měšťan zřídil svoji dílnu přímo v domě, většinou zabírala celé přízemí. Jiné živnosti byly vykonávány mimo měšťanský dům (pivovarnictví,

⁴²⁵ Tamtéž.

⁴²⁶ Svému bratru odkázala dům Markéta Kliková: „Květoniovi, bratru svému vlastnímu, odkazuji dům svůj s dědinami a dětem jeho společně a nerozdílně.“ SOkA Rokycany, AMRO II, Kniha kšaftů 1517-1828, fol.16, „Testamentu[m] Margarethe Klikové.“

⁴²⁷ M. Menoušková, „Leže v kázni Boha,“ s. 146.

⁴²⁸ A. Štěpková, Svět soběslavských měšťanů, s. 64.

sladovnictví, zemědělská výroba). Někteří řemeslníci byli odsunuti mimo střed města (koželuzi, mlynáři).⁴²⁹ Živnost odkazovali vždy muži, pouze v jednom případě kšaftovala náradí žena – Anna, manželka Jana Železného – určila svému muži nožířské náčiní.⁴³⁰ Duchko Zahálec odkázal své řemeslo spolu s domem, nábytkem, oblečením, loukami a dědinami okolo města svému synu Martinovi.⁴³¹ Dílna nemusela připadnout pouze testátorovu synu. Dokladem toho byly kšafy kožešníka Jana Mařihlávka a Jana skláře.⁴³² V Soběslavi se odkaz živnosti nebo řemeslnického náradí objevil také jen okrajově v devíti testamentech, což je 8 %.⁴³³ V Kutné Hoře se odkaz náradí potřebného k vykonávání živnosti vyskytl pouze u dvou kšaftů.⁴³⁴ Malý počet odkazů řemeslnických dílen souvisel s tím, že kšaftující otec považoval za samozřejmé, že jeho dílnu po něm převezme nejstarší syn.⁴³⁵ Nebylo tedy potřeba na to v testamentu zvlášť upozorňovat.

Odkaz domu nebo živnosti nebyl příliš častý, oproti tomu odkazy pozemků – luk nebo dědin – se vyskytovaly mnohem častěji. Celkem 38 testátorů kšaftovalo pozemky (41 %). Odkaz louky uvedlo 22 testátorů, 15 pořizovatelů uvedlo dání dědiny a jeden chmelnice se zahradou. Na základě testamentů nelze kvůli nedostatku informací určit výměru nebo hodnotu odkazovaných parcel. Tento nemovitý majetek ležel mimo městské hradby v blízkém okolí města. Poloha pozemků byla často charakterizována prostřednictvím sousedů.⁴³⁶ Jiní testátoři blíže určili polohu dědinu pomocí předchozího

⁴²⁹ V. Bůžek – H. Bůžková – J. Stejskalová, *Interiéry*, s. 115.

⁴³⁰ „Odkazuji Janovi, manželu svému, 20 kop míšeňských a k tomu měchy a nádobí nožířského řemesla.“ SOKA Rokycany, AMRO II, *Kniha kšaftů 1517-1828*, fol. 14, „Testamentu[m] Anne uroris Johannis Ferrei.“

⁴³¹ „Nejprve, co se dotejče domu a v něm všech jiných nábytků, svršků i řemesla,... to všecko odkazuji a dávám mocně Martinovi, synu svému.“ Tamtéž, fol. 18, „Testamentu[m] Duchko Zahalec pannificis.“

⁴³² Jan Mařihlávek určil: „Řemeslo všecko kožešnický odkazuji Vávrovi, Apolonině synu.“ Tamtéž, fol. 5, „Testamentu[m] Johannis Mařihlávka.“

V testamentu Jana skláře stálo: „Co se řemesla mého dotejče, to všecko aby zůstalo při Linhartovi, strejci mým.“ Tamtéž, fol. 22, „Testamentu[m] Joanis vitreari.“

⁴³³ A. Štěpková, *Svět soběslavských měšťanů*, s. 68.

⁴³⁴ M. Menoušková, „Leže v kázni Boha,“ s. 145.

⁴³⁵ F. Hoffmann, *České město ve středověku*, Praha 1992, s. 187.

⁴³⁶ Učinil tak Jan Mařihlávek: „Dědinu vedle Povcešinovy z jedné a proboštovy z strany druhé...“ SOKA Rokycany, AMRO II, *Kniha kšaftů 1517-1828*, fol. 5, „Testamentu[m] Johannis Mařihlávka.“

majitele, od kterého ji koupili.⁴³⁷ Pozemek mohli kšaftující přiblížit prostřednictvím původních majitelů. Toto jméno mohl pozemek nést celé generace a s novým majitelem se neměnil.⁴³⁸ Obvyklejší bylo lokalizovat pozemky podle místa, kde se nacházely. Pozemky rokycanských měšťanů nejčastěji ležely „pod strání.“⁴³⁹ Časté bylo charakterizovat pozemky „za Plzeňskou bránou.“⁴⁴⁰ Odkazovaná půda nemusely ležet v přímé blízkosti města, ale mohly se nacházet v některé ze sousedních vesnic.⁴⁴¹ Majetnější testátoři odkazovali více pozemků. Z těchto odkazů je vidět, že vlastnili rozsáhlou půdu, která byla využívána jako pole, pastviny nebo louky k sušení sena.⁴⁴² Dání pozemků poukázaly na to, že většina měšťanů se věnovala kromě řemeslné výroby také zemědělství, které mělo zajistit základní obživu. Jinak zůstávala měšťanská rodina závislá jen na místním trhu a produkci rolníků z okolí.

Odkazy pozemků patřily vedle kšaftování určité peněžní částky k nejběžnějším formám odkazů v Rokycanech. V Soběslavi se objevovala dání půdy v 26 závětech

⁴³⁷ Dokládá to kšaft Doroty Štampachové: „Dědinu, kterou jsem koupila od Kryštofa, tu odkazuji Petrovi, synu svému.“ Tamtéž, fol. 17, „Testamentu[m] nobilis d[omi]ne Dorothe Štampachové de Struhov.“

⁴³⁸ Louku tak charakterizovala Barbora, manželka Jana Svaška: „Nejprve louku Veverovskou tu odkazuji k oltáři všech svatých apoštolů zde v Rokycanech.“ Tamtéž, fol. 20, „Testamentu[m] Barbare coniungis supradicti Johanis Svašek.“

⁴³⁹ Tuto skutečnosti uvedli Ondřej Bohuš z Pátku, Martin bečvář a Bláha Sedlák. Tamtéž, fol. 15, „Testamentu[m] Andree Bohuše de Pátek;“ Tamtéž, fol. 22, „Testamentu[m] Martini doleatoris civis Rokycanen;“ Tamtéž, fol. 23, „Testamentu[m] Blasi blasiatoris cognomine Sedlák.“ Označení pod strání se udrželo do současnosti. Tyto pozemky se nacházely pod nynější nemocnicí.

⁴⁴⁰ Jindřich mlynář, a Bárta Skušek uvedli, že jejich odkazované dědiny ležely „za Plzeňskou bránou.“ Tamtéž, fol. 23, „Testamentu[m] Henrici mollitoris de Kamene;“ Tamtéž, fol. 6, „Testamentu[m] Bartholomei dicti Skušek.“

⁴⁴¹ Dokladem toho mohl být kšaft Bárty Chomele: „Martinovi, Čížkovu synu, odkazuji 10 kop [grošů českých] a k tomu louku v Klabavě.“ Tamtéž, fol. 27, „Testamentu[m] Bartholomei Chomele.“

⁴⁴² Svatá Kapsová kšaftovala: „Louku v Němčičkách což odkazuji k Matce Boží zde v Rokycanech na kostel... Skřítovskou louku odkazuji na špitál zde v Rokycanech... Louku Slámochovskou odkazuji chudým... Dětem Paulusovým dědinu za příkopem.“ Tamtéž, fol. 4, „Testamentu[m] Slbaate dicti Kapsová.“ Martin bečvář ve svém kšaftu uvedl: „Nejprve odkazuji louku pod strání Voršule Bezdíčkový, dceři mé,... Těž Voršule, dceři mé, dědinu nad strání s kusem loučky. Dědinu za městem odkazuji polovici Janovi, synu mému, a druhou polovici Voršule, dceři mé.“ Tamtéž, fol. 22, „Testamentu[m] Martini doleatoris civis Rokycanen.“ Jiří Buškovský také vlastnil více pozemků: „Makuši, dceři Šimkově odkazuji louku s dědinou Čenkovkou pod Kotlem a chmelnici s zahradou.“ Tamtéž, fol. 24, „Testamentu[m] Georgi Buškovský.“

(22 %), což je zhruba o polovinu méně než v Rokycanech.⁴⁴³ V Kutné Hoře se ve větší míře kšaftovaly zahrady a vinice. Tyto pozemky vlastnila většina kutnohorských držitelů domů.⁴⁴⁴

5.3. Movitý majetek

Odkaz movitého majetku byl shledán u 57 kšaftů z celkového počtu 92 (62 %). Movitý majetek vlastnil každý člověk, jinak by neměl důvod sepisovat závěť. Ne všichni testátoři byli při sepisování svého jmění konkrétní.⁴⁴⁵ Někteří shrnuli veškeré své jmění do formule: „Což mám málo nebo mnoho.“⁴⁴⁶ Pokud měšťan uvedl některé věci přímo v kšaftu, přikládal jim význam a daná věc pro něj měla citovou nebo majetkovou hodnotu. Často představovala nejhodnotnější předmět, který testátor ve své domácnosti měl.⁴⁴⁷

V některých kšaftech se objevily odkazy zásob naturálií, jako bylo obilí,⁴⁴⁸ pivo,⁴⁴⁹ chmel⁴⁵⁰ nebo potraviny, jak uvedlo 13 rokycanských kšaftujících. Zásoby se ukládaly do sklepů, které byly přístupné z přízemí domu. Pivo se skladovalo v mokřých

⁴⁴³ A. Štěpková, Svět soběslavských měšťanů, s. 69.

⁴⁴⁴ M. Menoušková, „Leže v kázni Boha,“ s. 147.

⁴⁴⁵ A. Štěpková, Svět soběslavských měšťanů, s. 71.

⁴⁴⁶ SOkA Rokycany, AMRO II, Kniha kšaftů 1517-1828, fol. 25, „Testamentu[m] Laurenci doleatoris de Pátek.“

⁴⁴⁷ Dokladem mohou být kšafy Jiřího Babince a Jana zámečnicka, ve kterých se objevily šperky a předměty z drahých kovů, kdyby testátoři vlastnili další hodnotné předměty pravděpodobně by je nezapoměli zmínit. Tamtéž, fol. 11, „Testamentu[m] Georgi sartorus cognomine Babinec.“ Tamtéž, „Testamentu[m] Johanis dicti seratoris.“ U chudých lidí mohlo mít největší cenu jejich ošacení, což je patrné z kšaftu Anny, schovanky Matěje Železného, která kšaftovala pouze několik kusů oblečení. Tamtéž, fol. 5, „Kšaft Anny schovanice Matěje Železného, kteráž jest sloužila u Tornusa v Blovicích.“

⁴⁴⁸ Marta Kuželová kšaftovala: „Kateřině dceři své truhlu velikou, dva korce žita a což koliv spravedlivě náleží,....“ Tamtéž, fol. 19, „Testamentu[m] Marthe Kuželové.“ V testamentu Martina bečváře stálo: „Co se dědiny za městem dotejče, jakož jest ji Jakub Klivec osyl pšenicí, aby toho osevu půl užívala Anna, manželka má, s Voršulou Bezdíčkovou, dcerou mou druhou polovici.“ Tamtéž, fol. 22, „Testamentu[m] Martini doleatoris civis Rokycanen.“

⁴⁴⁹ Bartoloměj Skušek odkázal svému schovanci pivo: „I což piva v pivnici jest, též [odkazují] Ondrovi, schovanci svému.“ Tamtéž, fol. 6, „Testamentu[m] Bartholomei dicti Skušek.“

⁴⁵⁰ Magdalena, sestra pána Hrochce, určila, aby její zeť získal chmel: „K tomu chmele, což mají v pivnici, aby to naloženo bylo a to všecko poroučím Václavovi Lukašíkovi, zeti své[mu].“ Tamtéž, fol. 6, „Testamentu[m] Magdalene sororis domini Rohce.“

sklepech, ostatní potraviny ve sklepech suchých. Naturálie mohly být uloženy také v komorách.⁴⁵¹ O uložení potravin v komoře vypovídá kšaft Kateřiny Kotvínové z Pátku.⁴⁵² Zásoby potravin pravděpodobně měla každá domácnost. V kšaftech mohly být zmiňovány pouze větší odkazy těchto komodit, u kterých hrozilo, že by o ně mohl vzniknout spor. Naturálie byly pravděpodobně odkazovány spolu s domem, pokud si kšaftující přál, aby některý z dědiců získal určitý podíl, zmínil to ve své závěti.⁴⁵³ Odkazy naturálií se většinou vyskytly u těch kšaftujících, kteří kšaftovali pozemky. Pokud testátoři pocházeli z předměstí, bylo zemědělství často jejich jediným způsobem obživy.⁴⁵⁴

Hospodářská zvířata představovala běžnou formu odkazu rokycanských měšťanů. V testamentech byla shledána ve 20 případech. Nejčastějším zvířectvem, které měšťani vlastnili, byl hovězí dobytek. Byl prokázán v 21 případech. Většinou šlo o krávu (v 17 případech), která měla větší využití než jalovice nebo vůl, protože představovala zdroj mléka, masa nebo se používala jako tažné zvíře. Méně majetní měšťané vlastnili krávu jednu.⁴⁵⁵ Bohatší odkazovali i několik kusů hovězího dobytka.⁴⁵⁶ Pokud byl dobytek ustájený jinde než v Rokycanech, bylo to v testamentu uvedeno.⁴⁵⁷ Udělat si představu o tom, jakou měla kráva hodnotu, bylo možné díky testamentu Václava kováře, který své dceři kšaftoval tři kopy grošů českých nebo krávu

⁴⁵¹ V. Bůžek – H. Bůžková – J. Stejskalová, *Interiéry*, s. 115-116.

⁴⁵² Kateřina Kotvínová kšaftovala: „Buršový, která mě opatruje, odkazuji truhlu a truhlici a jakýkoliv příděl, co v komoře jest, sejr’i máslo.“ SOKA Rokycany, AMRO II, *Kniha kšaftů 1517-1828*, fol. 13, „Testamentu[m] Katherine Kotvínové de Pátek.“

⁴⁵³ Srov. poznámka 447 a 451.

⁴⁵⁴ A. Štěpková, *Svět soběslavských měšťanů*, s. 71.

⁴⁵⁵ Matěj mlynář odkázal své manželce s dítětem krávu a tele: „Odkazuji Barboře, manželce své, aby jí z toho statku byla vydána jedna kráva a tele, aby to s dítětem společná měla.“ SOKA Rokycany, AMRO II, *Kniha kšaftů 1517-1828*, fol. 8, „Testamentu[m] Mathej molendinatoris.“

⁴⁵⁶ Johanka Vavruška odkázala svůj hovězí dobytek dceři: „Dvě krávy a tele ty odkazuji Martě, dceři své.“ Tamtéž, fol. 10, „Testamentu[m] Johanky Vavrušky.“

⁴⁵⁷ Barbora Kožíšková vlastnila dvě krávy, které měla ustájené v Litohlavech: „Krávy má[m] v Litohlavech, jednu odkazuji Bártovi a druhou Matějovi.“ Tamtéž, fol. 5a, „Testamentu[m] Barbara pelliří[ae].“

Z kšaftu Jiřka Chyličky vyplynulo, že své ovce měl ustájené ve Veselé (obec jižně od Rokycan): „Ve Veselý na panským dvoře mám ovce na poli a napřed mám svých 11 z těch ovec vzíti.“ Tamtéž, fol. 27, „Testamentu[m] Georgi Chyličkonis junioris.“

ve stejné ceně.⁴⁵⁸ Kromě krav se ve dvou kšaftech objevily dva odkazy ovcí a v jednu prasete.⁴⁵⁹ Největší odkaz dobytka učinil Bláha řečený Sedlák, jehož dcera Dorota kšaftem získala hned několik hospodářských zvířat.⁴⁶⁰ Dobytek často odkazovali řezníci, což při jejich profesi nebylo překvapivé.⁴⁶¹ V Soběslavi byla nejběžnějším odkazovaným zvířetem také kráva, která se objevila ve 21 případech z 27 kšaftujících, kteří odkazovali dobytek.⁴⁶² V kutnohorských kšaftech bylo shledáno dání dobytka jen ve čtyřech kšaftech. Další dva vypovídaly o vlastnictví koní.⁴⁶³ Ve dvou rokycanských testamentech se rovněž kšaftovali koně i s povozem. Dokladem toho mohl být kšaft Šimona Jehmovce z Pátku a Maška z Litohlav. Odkaz koní i s příslušenstvím se objevil u obyvatel, kteří nežili přímo v hradbách města; dalo se předpokládat, že testátoři se živili zemědělskou činností.⁴⁶⁴

Pro zkoumání interiérů měšťanských domů není kšaft pramenem, který by poskytoval dostatečné informace. Ve studovaných kšaftech se odkazy nábytku vyskytly pouze v osmi případech. Z testamentů nešlo blíže určit umístění nábytku, ani jeho vzhled. Testátoři předpokládali, že budoucí nový majitel domu věděl, kde jaké vybavení se v domě nacházelo, neboť šlo o blízké příbuzné – často manželku nebo děti. Pokud Rokycanští jmenovali nábytek konkrétně, připadl zpravidla někomu jinému než hlavnímu dědici, který získával dům s ostatním vybavením.⁴⁶⁵ Nejčastěji byly

⁴⁵⁸ „Markétě, dceří své, [odkazují] dům a louku pod Žďárem a k tomu tři kopy a neb krávu za tři kopy [grošů českých].“ Tamtéž, fol. 8, „Testamentu[m] Wenceslai fabri antiqui.“

⁴⁵⁹ Tamtéž, fol. 27, „Testamentu[m] Georgi Chyličkonis junioris.“

⁴⁶⁰ „A k tomu jsem jí dal loučku u Čekavi pod strání, krávu s teletem, jalovici, 11 ovec a dva prasata sem jí koupil.“ Tamtéž, fol. 23, „Testamentu[m] Blasi blasiatoris cognomine Sedlák.“

⁴⁶¹ Řezník Jan z Jámy ve svém kšaftu vyjmenoval deset krav, tři voli a šest telat, která měl ustájená v okolí Rokycan. Tamtéž, fol. 26, „Testamentu[m] Joannis cognomine z Jámy.“

⁴⁶² A. Štěpková, Svět soběslavských měšťanů, s. 72-73.

⁴⁶³ M. Menoušková, „Leže v kázni Boha,“ s. 144.

⁴⁶⁴ V testamentu Šimona Jehmovce z Pátku stálo: „Vůz, koně se všemi potřebami to odkazují Petrovi, synu mému.“ SOKA Rokycany, AMRO II, Kniha kšaftů 1517-1828, fol. 21, „Testamentu[m] Simonis Jehmvec de Pátek.“

Mašek z Litohlav kšaftoval svému synu: „Nejprve Havlovi, synu svému, odkazují napřed koně a vůz a pluh s právy.“ Tamtéž, fol. 19, „Testamentum Maškonis de villam Litohlav.“

⁴⁶⁵ Tuto skutečnost dokládá testament Václava kováře: „Nejprve dávám Důře, dceří své, dům a louku se zahrádkou a to vše, což v domě jest. Markétě, dceří své dědinu pod Žďárem a k tomu tři kopy a neb krávu za tři kopy, čtyři žejdlíky a stolec menší.“ Tamtéž, fol. 8, „Testamentu[m] Wenceslai fabri antiqui.“

kšaftovány truhly.⁴⁶⁶ Truhla byla důležitou součástí nábytku. Sloužila k uskladnění zásob, lůžkovin, šatů. Ukládaly se do ní cennosti. Dalo se na ní sedět, v některých případech mohla sloužit jako stůl nebo postel.⁴⁶⁷ Truhlu odkázalo v Rokycanech sedm kšaftujících, čtyři ženy a tři muži. Bližší vzhled truhel z testamentů určit nelze.⁴⁶⁸ Jak ukázal výzkum provedený v jihočeských městech, mohly být truhly malované, hlavně na předním díle nebo víku, některé byly okované. Také se potahovaly kůží, vykládaly dřevem nebo vyplňovaly jemnými látkami. Uvnitř velkých truhel mohly být ukryty malé truhličky, do kterých se ukládaly cennosti.⁴⁶⁹ Truhla se kšaftovala i s obsahem, jak dokládá závěť Markéty Korandové.⁴⁷⁰ Měšťan nemusel mít truhly uložené přímo ve svém domě, mohl je dát někomu věrohodnému do úschovy, což je patrné z kšaftu Bláhy Mařala.⁴⁷¹ Jediný Václav kovář odkázal jiný nábytek než truhlu – stolec.⁴⁷² Jak vyplynulo z výzkumu Markéty Menouškové, v Kutné Hoře byly truhly téměř jediným kusem nábytku, který se v závětech vyskytl. Truhlu odkázali čtyři kutnohorští měšťané, v jednom případě bylo shledáno poručení stolce.⁴⁷³ Martina Polanská pro Tábor doložila, že se kromě truhel kšaftovalo s psacími stoly, postelemi a stolicemi.⁴⁷⁴

Představu o vybavení měšťanských kuchyní a úrovni stolování podávají odkazy nádobí. Rokycanští testátoři kšaftovali nádobí celkem čtrnáctkrát. Mohlo by se zdát, že nádobí budou odkazovat hlavně ženy, avšak počet mužských a ženských testamentů, v kterých se vyskytlo dání kuchyňského vybavení, je vyrovnaný. Odkazy nádobí

⁴⁶⁶ Další informace o využití a vzhled truhel uvedl např. Z. Winter, *Z rodiny a domácnosti staročeské*, Praha 1912, s. 96; V. Bůžek – H. Bůžková – J. Stejskalová, *Interiéry*, s. 118.

⁴⁶⁷ M. Menoušková, „Leže v kázni Boha,“ s. 143.

⁴⁶⁸ Pouze testament Marty Kuželové vypovídal: „Kateřině, dceři své, truhlu velikou,“ SOKA Rokycany, AMRO II, *Kniha kšaftů 1517-1828*, fol. 19, „Testamentu[m] Marthe Kuželové.“

⁴⁶⁹ V. Bůžek – H. Bůžková – J. Stejskalová, *Interiéry*, s. 118.

⁴⁷⁰ Markéta Korandová odkázala truhlu i s obsahem své vnučce: „Truhlu se vším, což jest koliv v ní, buď málo nebo mnoho, odkazuji Lidmile, vnučce své.“ SOKA Rokycany, AMRO II, *Kniha kšaftů 1517-1828*, fol. 9, „Testamentu[m] Margarethe Korandové.“

⁴⁷¹ „U pana Pavla dvě truhlice a to což v nich, vše aby tomuž panu Vavřinci Fialovi, manželce a dítkách jeho vydáno bylo.“ Tamtéž, fol. 21, „Testamentu[m] Blasii Mařal civis Rokycanen.“

⁴⁷² Srov. poznámka č. 464.

⁴⁷³ M. Menoušková, „Leže v kázni Boha,“ s. 143-144.

⁴⁷⁴ M. Polanská, *Každodenní život*, s. 145.

směřovaly hlavně k ženám, nejčastěji dcerám, vnučkám, manželkám.⁴⁷⁵ Dále nádoby často získávaly sestry, přítelkyně a děvečky.⁴⁷⁶ Muži bylo nádobí odkázáno jen ve dvou případech.⁴⁷⁷ Mezi odkazovaným nádobím převládaly cínové konve a mísy. Talíře, koflíky a lžice nebyly shledány ani v jedné závěti. Někteří testátoři odkazované nádoby blíže nespecifikovali a spokojili se s tím, že kšaftovali souhrnně cínové nádoby. Předměty, které se nacházely v rokycanských kuchyních, byly zhotovené z cínu; pouze v jednom kšaftu se mluví o měděnici (umývadlo).⁴⁷⁸ Kromě cínového nádobí se v méně majetných měšťanských rodinách používalo nádobí měděné, mosazné, železné nebo dřevěné.⁴⁷⁹ Odkazy stříbrného nebo zlaceného nádobí, které sloužilo ke stolování při slavnostních příležitostech, nebyly v Rokycanech shledány. Cínové nádoby tak pro rokycanské měšťany mohlo představovat to nejlepší, jaké doma měli, proto ho zmiňovali ve svých testamentech.

Dalším nezbytným vybavením měšťanských domácností bylo ložní prádlo, dobovým termínem označované jako „s postel šatů“ nebo „s lože šatů.“ Lůžkoviny kšaftovalo 30 testátorů. Odkazy ložního prádla měly v naprosté většině případů ženského příjemce, neboť lůžkoviny tvořily součást vybavy – dobově „vejpravy“ – každé ženy. Muž získal ložní prádlo jen jednou.⁴⁸⁰ Někteří kšaftující se spokojili s tím,

⁴⁷⁵⁴⁷⁵ Jan Markvic si přál, aby jeho manželce zůstalo všechno její nádobí: „[Co se dotejče] cínového nádobí, mís, konví, které ona v své moci má, to aby sobě napřed bez překážky vzala.“ SOKA Rokycany, AMRO II, Kniha kšaftů 1517-1828, fol. 19, „Testamentu[m] Johanis Markovic civis Rokycanen.“

Markéta Korandová rozdělila nádobí mezi svou vnučku Lidmilu, Pavla písaře a dceru Aničku: „Odkazuji Lidmile, vnučce své, dvě mísy cínové, jednu větší a druhou menší. Velikou konev a druhé dvě mísy Pavlovi písaři. Dvě konve, jednu třízejdlíkovou a druhou půlpinty Aničce, dceři své.“ Tamtéž, fol. 9, „Testamentu[m] Margarethe Korandové.“

⁴⁷⁶ Anna Železná kšaftovala své sestře: „A co se nádobí cínového dotejče, to odkazuji Dorotě, sestře své.“ Tamtéž, fol. 14, „Testamentu[m] Anne uroris Johannis Ferrei.“

Na svoji děvečku pamatoval Jíra Cvrček: „Děvečce mé Martě, té odkazuji s lože šatů dobrých s bíleným povlečením a nádobí cínové.“

⁴⁷⁷ Vavřinec, syn Jana zámečníka, určil: „Odkazuji Bartošovi mísu cínovou.“ Tamtéž, fol. 12, „Testamentum Laurenti filii Johanis seratoris.“

⁴⁷⁸ Tamtéž, fol. 17, „Testamentu[m] nobilis d[omi]ne Dorothe Štampachové de Struhov.“

⁴⁷⁹ V. Bůžek – H. Bůžková – J. Stejskalová, *Interiéry*, s. 117.

⁴⁸⁰ Učinil tak Petr Špalda: „Těž Vávrovi, synu mému, [odkazuji]s postel šatů, aby mu vydáno bylo.“ SOKA Rokycany, AMRO II, Kniha kšaftů 1517-1828, fol. 8, „Testamentu[m] Petri Špalda de Pátek.“

že odkázali ložní prádlo souhrnně, aniž by ho blíže určili.⁴⁸¹ Z jiných zápisů si lze udělat představu o tom, jak byla vybavená raně novověká postel. Ložní prádlo se skládalo z prostěradla, polštáře, svrchní a spodní duchny nebo peřiny a podušky.⁴⁸² Běžně se používalo povlečení, dobově „cíšky.“⁴⁸³ Barva nebo materiál používaný na lůžkoviny nebyly v testamentech blíže určeny. Soběslavští měšťané byli v tomto směru sdílnější, neboť v jejich kšaftech se objevily odkazy polštářů bílých a kožených, peřin pernatých a prachových.⁴⁸⁴ Vedle odkazů lůžkovin se v testamentech vyskytla dání sukna, plátna nebo blan.⁴⁸⁵ Tyto suroviny byly pravděpodobně v měšťanských domácnostech uloženy do zásoby a měly sloužit k dalšímu zpracování na oděvy nebo lůžkoviny. Sukno se většinou odkazovalo po loktech: „Z milosti otcovské odkazuji 12 loket sukna po 16 groších míšeňských.“⁴⁸⁶

Kromě ložních šatů, kožešin a sukna kšaftovali Rokycanští ve velké míře oblečení – „šaty chodící.“⁴⁸⁷ Odkaz svých svršků učinilo celkem 26 kšaftujících.

⁴⁸¹ V kšaftu Jana Kužele stálo: „Nejprve odkazuji své nejstarší z první ženy deset kop míšeňských a s postel šatů a k tomu vejpravu.“ Tamtéž, fol. 3, „Testamentu[m] Johanis dicti Kužel.“

⁴⁸² V kšaftu Kateřiny Kotvínové stálo: „Šátky ložní – dvě duchny svrchní, třetí spodní, jeden polštář, dvě podušky, prostěradla, jedno hladký, a druhé dvě cíšky bílené z podušky,...“ Tamtéž, fol. 13, „Testamentu[m] Katherine Kotvínové de Pátek.“

Bláha řečený Sedlák kšaftoval své manželce: „K tomu jí také odkazuji spodní peřinu, svrchní duchnu, polštář, podušku, dvě prostěradla,...“ Tamtéž, fol. 23, „Testamentu[m] Blasi blasiatoris cognomine Sedlák.“ Z ústní závěti Lidmily Mrázky si šlo také udělat představu o raně novověkém spaní: „Odkazuji dceři do Lhoty duchnu, podušku, polštář, tři prostěradla.“ Tamtéž, fol. 16, „Testamentu[m] Ludmile cogmonime Mrázky.“

⁴⁸³ O „cíškách“ se zmiňovala ve své výpovědi Kateřina Kotvínová. Srov. poznámka 481.

⁴⁸⁴ A. Štěpková, Svět soběslavských měšťanů, s. 78-79.

⁴⁸⁵ Blánou je myšlena kůže, kožešina, v množném čísle mohly blány kožešinový oděv, kožich. A. Kamiš a kol., Malý staročeský slovník, heslo blána, s. 21.

Blány kšaftovala Markéta Kliková: „Kateřině, dceři jeho, [odkazuji] blány.“ SOkA Rokycany, AMRO II, Kniha kšaftů 1517-1828, fol.16, „Testamentu[m] Margarethe Klikové.“

Také Barbora Svaškové odkazovala blány: „Anně písaře [odkazuji] blány.“ Tamtéž, fol. 20, „Testamentu[m] Barbare coniungis supradicti Johanis Svašek.“

⁴⁸⁶ SOkA Rokycany, AMRO II, Kniha kšaftů 1517-1828, fol. 23, „Testamentu[m] Blasi blasiatoris cognomine Sedlák.“ Jednotková míra délky loket český odpovídala 59,27 cm, loket moravský odpovídal 78,9 cm. Srov. G. Hoffman, Metrologická příručka, s. 71.

⁴⁸⁷ Blíže k dějinám oblékání L. Kybalová, Dějiny odívání. Renesance, Praha 1996, s. 847-908; J. Martínková, Módní tendence a sortiment oděvně kožedělných řemesel v renesanční Olomouci, in: Historická Olomouc a její současné problémy 4, s. 89-93.

V sedmi případech nebylo možné blíže určit, o jaké kusy oblečení šlo, neboť testátoři uvedli jen „šaty chodící“ nebo „mé svršky.“ Rokycanské testamentsy nezachytily všechno ošacení, které se v raném novověku nosilo. Nejčastěji byly zmiňovány sukně a kožichy – obojí jedenáctkrát. Lidé kšaftovali také kabáty a pláště. Odkaz kalhot – nohavic, rukávců a punčoch byl zachycen pouze jednou. V testamentech se vůbec neobjevila dání pokrývek hlavy – čepců a klobouků – zástěr a košil. V kšaftech bylo pravděpodobně uváděno to oblečení, kterého si měšťan cenil více než zbylých kusů šatstva.

Ženské šaty se skládaly ze sukně a živůtku. Sukně byly šity z různých druhů suken, harasu⁴⁸⁸ a vlny. Bohaté měšťanky měly sukně krumplované, vyšité stříbrnými a zlatými nitěmi. Sukně mohly být lemované kožešinou.⁴⁸⁹ Nejčastější barvou sukni byla modrá,⁴⁹⁰ černá a višňová.⁴⁹¹ Živůtky se šily z harasu a mohly být zdobeny kožešinou nebo vyšíváním. Přes živůtek žena nosila přehozený šátek, který mohl krýt hlavu místo čepce.⁴⁹² Odkazy živůtků nebyly shledány ani v jednom rokycanském kšaftu. Mužský oděv se skládal z nohavic, dlouhé nohavice byly v průběhu 16. století zatlačeny krátkými kalhoty a punčochami. Zhotovovaly se z kůže a šamlatu.⁴⁹³ Barva převládala černé.⁴⁹⁴ V rokycanském odkazu se kalhoty objevily v barvě popelaté.⁴⁹⁵ Oblečení se většinou nosilo, přešívalo a dědilo tak dlouho, dokud se úplně nerozpadlo. Doklad o tom přinesly rokycanské testamentsy, ve kterých někteří testátoři nezapomněli

⁴⁸⁸ Haras znamená lehká vlněná látka. Srov. F. Šimek, Slovníček staré češtiny, Praha 1947, heslo haras, s. 23.

⁴⁸⁹ V. Bůžek – H. Bůžková – J. Stejskalová, Interiéry, s. 118.

⁴⁹⁰ Např. Bárta Skušek odkázal sukni blankytnou. Václav Kužka kšaftoval sukni modrou. SOkA Rokycany, AMRO II, Kniha kšaftů 1517-1828, fol. 6, „Testamentu[m] Bartholomei dicti Skušek,“ Tamtéž, fol. 22, „Testamentu[m] Wenceslau cognomine Kužka.“

⁴⁹¹ Např. Anny, schovanka Matěje Železného, ve své závěti uvedla, že vlastnila dvě sukně, jednu černou a druhou višňové barvy. Tamtéž, fol. 5, „Kšaft Anny schovanice Matěje Železného, kteráž jest sloužila u Tornusa v Blovicích.“

⁴⁹² V. Bůžek – H. Bůžková – J. Stejskalová, Interiéry, s. 118-119.

⁴⁹³ Šamlat byla tkanina z velbloudí srsti. Srov. A. Kamiš a kol., Malý staročeský slovník, heslo šamlat, s. 496.

⁴⁹⁴ V. Bůžek – H. Bůžková – J. Stejskalová, Interiéry, s. 118-119.

⁴⁹⁵ Kšaft Jana Kohouta podává svědectví o mužském odívání: „Kubovi, bratru svému vlastnímu, aby mi dali, nohavice popelaté a kožíšek malý. Janovi Klenovic aby dali dvoje punčochy.“ SOkA Rokycany, AMRO II, Kniha kšaftů 1517-1828, fol. 10, „Testamentu[m] Johanis dicti Kohout.“

upozornit na to, v jakém stavu jejich oblečení je.⁴⁹⁶ Jak bylo řečeno, kromě sukni se často odkazovaly kožichy liščí, kuní nebo spratkové. Mohly být podšity harasem nebo sukнем. Bohatší měšťané vlastnili kožichů několik.⁴⁹⁷ Kromě kožichů se kšaftovaly kabáty a pláště.⁴⁹⁸ Vlastnictví kožichu dokládá u Rokycanských míru bohatství měšťanů. U méně majetných měšťanů nebylo kšaftování kožichů shledáno. U chudých lidí mohlo být pár kusů oblečení často jediným majetkem, který měli.⁴⁹⁹

Poslední skupina předmětů, kterou Rokycanští kšaftovali, zahrnovala cennosti a klenoty. Tyto předměty, které poskytují doklad o teauraci majetku, se v rokycanských testamentech nevyskytovaly často. Odkaz šperků nebo jiných pro tehdejšího člověka vzácných předmětů uvedlo sedm pořizovatelů posledních vůlí. Ze šperků bývají zmiňovány prsteny, řetězy a perlovce – perlové šňůry. Z liturgických předmětů se často odkazovaly růžence – páteře. Bible byla shledána pouze v jednom kšaftu.⁵⁰⁰ Mezi cennosti by se daly zařadit odkazy jiných peněz, než byly groše české nebo míšeňské. Kšaftující vždy vypočítával jejich přesný počet, obvykle jedna až šest, a

⁴⁹⁶ Učinil tak i Jíra Cvrček: „Janovi, Lipoltovu synu, sukni svou dobrou.“ Tamtéž, fol. 3, „Testamentu[m] Georgi sartoris dicti Cvrček.“ Petr Babka odkázal svým dvěma strýcům: „... po jednom kabátu, které nejlepší mám.“ Tamtéž, fol. 25, „Testamentu[m] Petri Babka braseatoris.“ Doklad o tom, že se nekšaftovaly jen nové šaty, přinesla závěť Jana Telecího: „Otcí svému odkazují sukni starou višňovou.“ Tamtéž, fol. 26, „Testamentu[m] Joannis fabri cognomine Telecí.“

⁴⁹⁷ Anna Železná vlastnila pět kožichů a všechny je odkázala svým blízkým příbuzným: „Odkazují Janovi, manželů svému kožich liščí černým sukнем podšitý s vysokým obojkem... Dorotě, sestře své, odkazují dva kožichy, jeden kuní podšitý černým sukнем a druhý liščí podbřiškový podšitý a dvě sukničky nejlepší, pláštík harasový... Matce své dva kožichy, jeden lalokový kuní a druhý spratkový a sukničku harasovou.“ Tamtéž, fol. 14, „Testamentu[m] Anne uoris Johannis Ferrei.“

⁴⁹⁸ Barbora Svašková si přála: „Magdaleně nožičce jednu kopu [grošů českých] a k tomu pláštík [z] sukna dobrého, Bláhové krejčičce jednu kopu [grošů českých] a k tomu kabát [z] sukna, Dorochavlové kožich šedý, Janovi Lipoltovi kožich černý harasem podšitý.“ Tamtéž, fol. 20, „Testamentu[m] Barbare coniungis supradicti Johannis Svašek.“

⁴⁹⁹ Dokladem mohl být kšaft Anny, schovanky Matěje Železného: „Kteréž mám statky, jmenovitě dvě sukně, jednu černou a druhou višňové barvy a čtvery rukávce, rubáš osm loket a roušku, to všecko odkazují Železným dětem.“ Tamtéž, fol. 5, „Kšaft Anny schovanice Matěje Železného, kteráž jest sloužila u Tornusa v Blovicích“

⁵⁰⁰ Anna Železná odkázala Bibli svému manželovi. Srov. Tamtéž, fol. 14, „Testamentu[m] Anne uoris Johannis Ferrei.“

poručil je blízké osobě. Tyto peníze měly soužit spíše k uchování památky na testátora. V těchto případech byly shledány odkazy uherských zlatých nebo rýnských zlatých.⁵⁰¹

Z hlediska vlastnictví cenných předmětů měly největší výpovědní hodnotu kšafy Jana zámečnicka a Jiříka Babince. Oba muži byli jediní testátoři, kteří odkazovali šperky – růžence a perlové šňůry. V kšaftu Jana zámečnicka byly navíc zmíněny lžice se stříbrnými řapíky.⁵⁰² Jiří Babinec své skvosty velmi důkladně popsal.⁵⁰³ Odkazy růženců byly také oblíbené v novověké Soběslavi, jak ukázal výzkum Aleny Štěpkové.⁵⁰⁴ Honosné růžence, zhotovené ze zlata, stříbra, perel a někdy vykládané drahými kameny, ztrácely svoji liturgickou funkci a stávaly se dekorací měšťanských reprezentačních prostor – mázhausů. Při porovnání s jinými raně novověkými městy vyšlo najevo, že rokycanští měšťané vlastnili poměrně málo cenností. Vůbec zde nebyly shledány odkazy pozlacených pásů nebo pečetních prstenů, které se vyskytovaly v raně novověké Kutné Hoře.⁵⁰⁵ Pásky sloužily jako dekorace měšťanského oděvu, které mělo, podle honosnosti provedení, dokládat vyšší měšťanova postavení.⁵⁰⁶ Ze studovaných kšaftů vyplynulo, že v rokycanských domácnostech se, narozdíl od Tábora,

⁵⁰¹ Příkladem mohla být výpověď Václava Ženíška: „Jakož jsem dal schovati Lidmile, manželce mé, něco zlatých rejnských a něco uherských.“ Tamtéž, fol. 18, „Testamentu[m] Wenceslai Ženíšek braseatoris.“

V testamentu Tomáše Dědiny stálo: „Mám u Pauluse dva zlatý uherský a tři zlatý rejnský a dva jáchymovský.“ Tamtéž, fol. 16, „Testamentu[m] Thome Dyednia.“ Zlatý rýnský měl podle sněmovního usnesení z roku 1485 hodnotu 21,5 grošů českých, zlatý uherský měl platit za 29 grošů českých. Jáchymovský tolar se začal razit roku 1520, kdy Štěpán Šlik získal povolení k ražbě větší stříbrné mince v hodnotě rýnského zlatého a jeho dílů (poloviny a čtvrtiny). Srov. Z. Petráň – P. Radoměřský, Encyklopedie české numismatiky, Praha 1996, s. 129, 276, 306, 314.

⁵⁰² Jan zámečnick kšaftoval: „Jest 13 lžic s řapíky stříbrnými, páteř s trošty a perlovec, to odkazuji manželce své s dítkami svými.“ SOKA Rokycany, AMRO II, Kniha kšaftů 1517-1828, fol. 11, „Testamentu[m] Johanis dicti seratoris.“ Páteř s trošty, znamená růženec se zavěšeným klenotem. Srov. A. Kamiš a kol., Malý staročeský slovník, heslo páteř, s. 296.

⁵⁰³ V kšaftu Jiřího Babince se vyskytlo největší množství šperků a klenotů ze všech rokycanských testamentů. Tyto skvosty byly důkladně popsány: „Anně, dceři své, odkazuji... a k tomu páteř, kterež mam v zástavě od pana Letmského... Ze všech jiných troštů a prstenů i druhé dva páteře též odkazuji Anně. Jablko a dva uzly perlový jsa k tomu velikému páteři. Regině, dceři své, odkazuji... dva perlovce... V perlovci jest kamenů deset: dva modrý, tři bílý, dva zelený, dva červený, jeden brunátný. Každý kámen vsaděn v uherský zlatý. Prstýnek jeden na menším páteři jest.“ SOKA Rokycany, AMRO II, Kniha kšaftů 1517-1828, fol. 11, „Testamentu[m] Georgi sartorus cognomine Babinec.“

⁵⁰⁴ A. Štěpková, Svět soběslavských měšťanů, s. 84.

⁵⁰⁵ M. Menoušková, „Leže v kázni Boha,“ s. 138-140.

⁵⁰⁶ V. Bůžek – H. Bůžková – J. Stejskalová, Interiéry, s. 119.

neobjevovaly dekorativní předměty, které sloužily k prezentaci majetku měšťana, jako byly stříbrné nebo pozlacené koflíky, ořechy a jablka.⁵⁰⁷ Odkazy svícňů, koberců, čalounů, váz a dalších dekorativních předmětů také nebyly shledány. Rokycanské kšafty poskytují jen kusé informace o předmětech, které měly sloužit k reprezentaci měšťanů a demonstraci jejich postavení. Nelze říct, že pokud nejsou tyto předměty uvedeny v testamentu, měšťané je nevlastnili. Příčinou nedostatečných informací o hmotné kultuře rokycanských domácností mohl být dosud příliš nerozvinutý testamentární zápis, který kšaftujícímu nedával příliš prostoru k podrobnému vyjádření o svém majetku.

Rokycanské testamety nedovolují hlubší poznání hmotné kultury raně novověkých měšťanských domácností. Jsou pramenem nedostatečným, neboť jejich vypovídací hodnota s ohledem na hmotnou kulturu je malá. Neukazují veškeré vybavení domácností, ale pouze ty předměty, které připadaly kšaftujícímu důležité nebo je považoval za nejhodnotnější v celé domácnosti. Pro detailnější studium by bylo potřeba porovnat tento pramen s dalšími prameny, zvláště s pozůstalostními inventáři. Pak by bylo možné podat přesnější obraz o majetnosti obyvatel a umělecké hodnotě jednotlivých předmětů.

⁵⁰⁷ M. Polanská, Každodenní život, s. 149.

6. Závěr

Studium měšťanských testamentů se v poslední době těší mezi badateli značné oblibě. Dokladem toho mohou být jiné práce, které vznikly v Historickém ústavu Filozofické fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích.⁵⁰⁸ Další centrum výzkumu raně novověkých kšaftů představuje okruh kolem Michaely Hrubé na Univerzitě Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem.⁵⁰⁹ Cílem předkládané práce bylo prostřednictvím kšaftů nahlédnout do světa rokycanských měšťanů v předbělohorské době. Heuristicky práce vyšla z bohatého souboru badatelsky nevyužitých testamentů měšťanů Rokycan, které se dochovaly v Knize kšaftů z let 1517 – 1828. Autorka práce si vybrala období let 1517 – 1550. Z této doby se v knize kšaftů dochovalo 92 závětí. Kšaft, který představuje pramen hromadné povahy, nelze zkoumat jako jednotlivinu. Musí být studován v souvislosti s dalšími desítkami nebo stovkami testamentů. Teprve tehdy může být brán jako hodnotný pramen, který poskytuje přehled o vývoji kolektivní mentality lidí. Pro další výzkum by bylo vhodné rozšířit okruh zkoumaných závětí, aby mohla být lépe postižena proměna v myšlení lidí a vývoj pořizovatelů po materiální stránce. Tato práce měla mít komparativní charakter, proto byla bádání provedená pro jiná česká města využita ke srovnání. Při porovnávání s jinými městy byly zjištěny nepatrné odchylky hlavně v testamentárním zápisu, který byl pro Rokycany značně jednoduchý a strohý, ve většině případů chyběla osobní zpověď testátora, jeho úvahy o životě a smrti, o vnímání Boha. Výzkumy z jiných raně novověkých měst podaly lepší svědectví o raně novověkém umírání a pohledu na Boha a lépe odrážely vlastní postavu testátora a jeho osobní výpověď, neboť vyšly z doby zhruba o padesát let mladší než bádání provedené v Rokycanech.

Svojí formální soukromoprávní podobou ukazuje testament kšaftovní praxi, která vycházela z tehdy platných právních kodifikací Brikcího z Licka a později Pavla Kristiána Koldína. Zápisy v rokycanské knize testamentů měly podobnou formu jako listina. Kšafy vznikly pravděpodobně nejdříve jako listina a do knihy byly městským písařem vepsány až dodatečně po vysvědčení. Žádná původní závěť v listinné formě se ovšem nedochovala. V Rokycanech nebyl nalezen kšaft, který by se svým zněním lišil

⁵⁰⁸ M. Polanská, Každodenní život; A. Štěpková, Svět soběslavských měšťanů; M. Menoušková, „Leže v kázni boha.“

⁵⁰⁹ M. Hrubá, Nedávej statku žádnému; P. Hoffmannová, Rodina, s. 107-122; V. Smetanová, Ústečtí měšťané, s. 123-131.; M. Štainerová, Testamenty, s. 87-106.

od tehdy platných městských práv. Odklonem od tehdejší právní normy by kšaftující uškodil svým dědicům, neboť taková poslední vůle by nemusela být uznána za platnou. Testátoři se snažili, aby forma zápisu byla co nejjasnější. Chtěli tak zabránit různorodému výkladu kšaftu, který by vedl k napadení posledního pořízení. Důležitou roli při pořizování poslední vůle měli svědci, kteří v případě vzniku odporu dosvědčili pravost závěti. Počet kšaftovních svědků byl podle platných právních norem minimálně dva, rokycanští měšťané se ve většině případů spolehli na svědky tři. Čtyři relátoři byli shledáni jen v několika málo případech.

Kromě svědků byla důležitá role poručníků, kteří byli ustanoveni hlavně tehdy, když po kšaftujícím zůstávaly nedospělé děti. Poručník nemusel být přítomen vlastnímu sepsání závěti. Jeho úkolem bylo dohlédnout na správné naplnění poslední vůle po smrti testátora. Měl poskytnout ochranu pro sirotky a vdovu před zbylými příbuznými, kteří by mohli kšaft napadnout. Stanovit poručníka nebylo povinností testátora. V Rokycanech této možnosti využila jedna třetina kšaftujících. Počet poručníků nebyl stanoven, ale ve většině případů, byli určeni dva. Většinou pocházeli z blízké rodiny testátora nebo šlo o členy městské rady.

Hlavním důvodem k sepsání závěti byla snaha kšaftujícího zajistit hladký přechod rodinného jmění do rukou dědiců. Testátoři se snažili rozdělit svůj majetek mezi ty lidi, kteří si to z jejich pohledu zasloužili. Největší podíl majetku získávali příbuzní z nukleární rodiny – děti a manželka. Děti představovaly pokračovatele rodu a přirozené dědice. Mohly majetek nabytý smrtí rodičů dále zvětšovat a šířit dobré jméno rodiny. V závětech osamělých osob byl okruh dědiců větší, častěji zde jako příjemci vystupovali vzdálenější příbuzní nebo osoby bez zjevného příbuzenského vztahu. Pokud se příbuzní s kšaftujícím jednali hrubě, nepomáhali mu nebo jejich chování bylo podle tehdejších měřítek neslušné, mohli být vydědění. Šlo o krajní řešení a pro Rokycany nebylo shledáno. Také v jiných výzkumech se nevyskytlo příliš často. Testátoři možná nechtěli v závěti poukazovat na případné neshody v rodině, které by mohly poškodit její jméno v očích veřejnosti.

Poslední vůle se ukázaly jako vhodný pramen pro zkoumání dějin žen.⁵¹⁰ Přinášejí pohled na ženu jako testátorku a dědičku. Raně novověké ženy byly závislé na rozhodování svých mužů, mohly však svobodně nakládat se svým majetkem.

⁵¹⁰ K tomuto studiu využily testamenty například Jana Ratajová a Barbora Sládková. Srov. J. Ratajová, Pražské testamenty; B. Sládková, Pražské měšťanské vdovy.

V Rokycanech byla shledána jedna třetina ženských závětí. To je číslo, ke kterému došly i výzkumy provedené v jiných městech.⁵¹¹ Na rozdíl od šlechticů, nerozlišovali měšťané mezi mužskými a ženskými dědici a snažili se, aby jejich děti obou pohlaví získaly stejný díl majetku. Rozdíl byl vidět pouze v kšaftovaných předmětech. Mužští dědici častěji získávali dům, pozemky, živnost a peníze, neboť byli pokračovateli rodu. Dědicům ženského pohlaví byly odkazovány peníze, lůžkoviny, nádobí a jiné vybavení. Bylo to dáno tím, že po svatbě žena odcházela z rodného domu a zakládala s manželem vlastní domácnost.

Kromě odkazů ve prospěch dětí, partnera, příbuzných a přátel se v mnoha kšaftech vyskytly v roli příjematelů odkazů různé instituce. Nejčastěji šlo o záduší rokycanského kostela nebo kaple a špitál. Těmito odkazy se testátor snažil pojistit si svůj vstup do nebeského království a obhájit vlastnictví majetku před tváří Boha. Aby byl člověk přijat v nebi, musel se zřici svých pozemských statků. Kšaft představoval prostředek, pomocí kterého toho mohl dosáhnout. Zatímco o duši testátora projevovali starost, osud jejich tělesné schránky jim byl lhostejný. Rokycanský vzorek neposkytl obraz o vnímání smrti, neboť v první polovině 16. století nebyl testamentární zápis ještě příliš rozvětvený, jako tomu bylo o padesát let později, kdy vznikala pořízení, která začínala být ovlivněná barokní zbožností.⁵¹² Pro vnímání smrti byly proto použity výzkumy z jiných měst.⁵¹³ Na jejich základě lze říct, že raně novověký člověk chápal smrt jako bránu do dalšího lepšího života. Nebyla tedy něčím hrozným. Strach vzbuzovala pouze náhlá smrt, na kterou se člověk nemohl důkladně připravit.

V omezené míře poskytují testamenty doklady o hmotné kultuře raně novověkých měšťanských domácností. V kšaftech pořizovatelé uvedli předměty, které pro ně byly důležité z hlediska finanční hodnoty, nebo k nim měli citový vztah. Jen malý počet rokycanských měšťanů umožnil nahlédnout do svého hmotného zázemí. Rokycanští nejčastěji kšaftovali pozemky, dobytek a lůžkoviny. Odkazy šperků a luxusních dekorativních předmětů byly zanedbatelné. Přínosné by bylo doplnit studium o inventáře pozůstalostí, které by vypověděly více o vybavení měšťanských domácností,

⁵¹¹ Výjimku představovaly pouze výzkumy provedené v Kadani v letech 1465-1603, kdy Petr rak uvedl jednu čtvrtinu ženských kšaftů. Jana Ratajová pro prahu shledala počet ženských testamentů jednu polovinu. Srov. P. Rak, Kadaňské knihy, s. 71-74; J. Ratajová, Pražské testamenty, s. 94-97.

⁵¹² Srov. M. Hrubá, Nedávej statku, s.138-140.

⁵¹³ Srov. M. Menoušková, „Leže v kázni Boha.“ s. 70-79; M. Polanská, Každodenní život, s. 69-100; A. Štěpková, Svět soběslavských měšťanů, s. 43-59.

neboť by obsahovaly soupis veškerého majetku, který testátor vlastnil. Byly pořizovány městskými úředníky po smrti testátora. Chybí v nich tedy osobní výpověď testátorů. Pro Rokycany se tento pramen nedochoval.

Kšaft byl nejdříve bádán jako pramen, který poskytoval informace o hospodářské a právní oblasti. V současné době nastala změna jeho čtení a pomáhá historikům odkrýt dějiny mentalit a každodenního života rodiny i myšlení jednotlivých měšťanů. Náměty, které byly vymezeny v úvodu práce, nelze zkoumat pouze na základě testamentů. Bylo by nutné doplnit výzkum o jiné prameny – o svatební smlouvy či knihy šacuňků. Předložená práce otvírá cestu pro další hlubší studium rokycanských měšťanů.

PŘÍLOHA – VÝBĚROVÁ EDICE

7. Výběrová edice

Cílem historikovy práce by mělo být i zpřístupňování historických pramenů. V české historické vědě vznikly mnohé ediční práce na konci 19. století, kdy byly vydány prameny především právní a diplomatické povahy.⁵¹⁴ Na přelomu 19. a 20. století se objevily první edice pramenů osobní povahy.⁵¹⁵ Ve čtyřicátých letech 20. století vyšla řada edic, které k vydání připravil Zdeněk Kalista.⁵¹⁶ Sedmdesátá a osmdesátá léta 20. století přinesla edice deníků a pamětí českých šlechticů.⁵¹⁷ Kromě pramenů osobní povahy byly zpřístupněny spisy českých kronikářů.⁵¹⁸ Čeští historici se nezaměřili jen na zpřístupňování pramenů za šlechtického prostředí, dokladem toho může být edice Simony Binkové a Josefa Polišenského.⁵¹⁹ V současné době jsou zpřístupňovány převážně prameny osobní povahy ze šlechtického prostředí.⁵²⁰

⁵¹⁴ Např. J. Jireček (ed.), Pavel Kristián z Koldína, Práva městská království českého a markrabství moravského spolu s krátkou jich sumou, Praha 1876; H. Jireček (ed.), Obnovené Právo a zřízení zemské dědičného království Českého, Praha 1888; J. a H. Jireček (edd.), M. Briecího z Licka Práva městská, Praha 1880; Titíž (edd.), Zřízení zemská Království českého XVI. věku, Praha 1882; Sněmy české od léta 1526 až po naši dobu I. – XV., Praha 1877.

⁵¹⁵ Např. F. Dvorský (ed.), Zuzana Černínová z Harasova. Dopisy české šlechtičny z polovice 17. století, Praha 1886; Týž (ed.), Dopisy Karla st. ze Žerotína 1591 – 1610, Archiv český 27, Praha 1904; J. Glücklich (ed.), Václava Budovce z Budova korespondence z let 1579 – 1619, Praha 1908.

⁵¹⁶ Srov. Z. Kalista (ed.), Korespondence Zuzany Černínové z Harasova s jejím synem Humprechtem Janem Černínem z Chudenic, Praha 1941; Týž (ed.), Korespondence císaře Leopolda I. s Humprechtem Janem Černínem z Chudenic, Praha 1936; Týž (ed.), Cesty ve znamení kříže : dopisy a zprávy českých misionářů XVII.-XVIII. věku ze zámořských krajů; Praha 1941.

⁵¹⁷ A. Bejblík (ed.), Příhody Václava Vratislava z Mitrovic, Praha 1977; L. Petráňová a kol. (edd.), Příběhy Jindřicha Hýzrla z Chodů, Praha 1979; N. Rejchrtová (ed.), Karel starší ze Žerotína. Z korespondence, Praha 1982.

⁵¹⁸ J. Porák - J. Kašpar (edd.), Ze starých letopisů českých, Praha 1980; J. Pánek (ed.), Václav Březan, Životopisy posledních Rožmberků I-II, Praha 1985; J. Janáček (ed.), Pavel Skála ze Zhoře, Historie česká. Od defenestrace k Bílé hoře, Praha 1984; J. Kolár (ed.), Marek Bydžovský z Florentina, Svět za tři českých králů, Praha 1987.

⁵¹⁹ S. Binková – J. Polišenský, Česká touha cestovatelská. Cestopisy, deníky a listy ze 17. století, Praha 1989.

⁵²⁰ M. Koldinská – P. Mařa (edd.), Deník rudolfinského dvořana. Adam ml. Z Valdštejna 1602-1633, Praha 1997; P. Král (ed.), Mezi životem a smrtí. Testamenty české šlechty v letech 1550–1650, České Budějovice, 2002; J. Ratajová (ed.), Alžběta Lidmila z Lisova. Rodinné paměti, Praha 2002; P. Marek (ed.), Svědectví o ztrátě starého světa. Manželská korespondence Zdeňka Vojtěcha Popela z Lobkovic a

Předkládaná práce vyšla ze studia 92 rokycanských testamentů z let 1517 – 1550. Nejlepším řešením by bylo edičně zpřístupnit všechny kšafty, které autorka použila při bádání. Edice závětí z městského prostředí by byla přínosem pro rozšíření znalostí o měšťanském životě a chodu městské kanceláře. Zpřístupnění celé rokycanské Knihy kšaftů z let 1517 – 1828 představuje práci na několik let. Z časových důvodů bylo přistoupeno k výběrové edici studovaných testamentů, která má ilustrovat, jak vypadala rokycanská testamentární praxe. Ve vybraných zápisech lze nalézt osobní postoje kšaftujících měšťanů. Bylo vybráno pět posledních vůlí z počátku zkoumaného období – z let 1521-1525. Pět závětí pochází ze závěru studovaného časového úseku.

7.1. Ediční poznámka

Protože pro předkládanou výběrovou edici je důležitá obsahová stránka a nikoliv jazyková, byly testamenty transkribovány podle moderních edičních zásad, které ve své edici navrhl Pavel Král.⁵²¹ Byla logicky doplněna interpunkce, velká písmena ve vlastních jménech a na začátku vět. Psaní i/í a y/ý bylo přizpůsobeno, tak aby se shodovalo s dnešní normou českého jazyka. Použití koncovky „ej“ bylo ponecháno, stejně jako rozkolísaný zápis sem/jsem. Podle soudobého užívání byla spřežka rz nahrazena ř (mateř namísto materz). Psaní diftongů bylo přizpůsobeno dnešnímu úzu. Užití ie bylo změněno podle významu na í nebo ě (chodící za chodíecí, dědina místo diedina), ia bylo přepsáno na á (žádný namísto žiadný). Četnost samohlásek byla upravena podle současného pravopisu ee nahradilo é (mé za mee), uo bylo změněno na ů (svůj místo suoj), ss bylo přepsáno jako dnešní š (šaty namísto ssaty). Dvojhlaska au byla opravena na dnešní ou (soukeník za „saukeník). Užití s/z v předložkách a předponách bylo upraveno, aby odpovídalo dnešnímu užívání (z dítkami nahrazeno s dítkami). Podle soudobého úzu bylo w změněno v (povolav za powolaw). Tam, kde bylo třeba, byly doplněny háčky a čárky (užívaje namísto uzivaje). Psaní slova purgmistr bylo nahrazeno moderním purkmistr. V hranatých závorkách [] je rozepisován text, který byl zkrácen (míše[ňských], am[en], it[em]). Stejně závorky byly použity pro doplnění chybějících písmen (p[ro]sím, své[mu]). Římské číslice byly přepsány na arabské. Zkratka gl byla rozepsána jako groše a značka ß jako kopa grošů českých nebo míšeňských. Do složených závorek {} byly psány vsuvky a vpisky na

Polyxeny Lobkovické z Pernštejna, České Budějovice 2005; J. Pánek (ed.), Jan Zajíc z Házmburka. Sarmacia aneb zpověď českého aristokrata, Praha 2007.

⁵²¹ P. Král, Mezi životem, s. 106-111.

okraji textu. Kulaté závorky () byly součástí originálního textu. Ve špičatých závorkách <> byly uváděny zápisy, jež byly v originále škrtnuty. Použití <###> označuje text, který byl nečitelný.

7.2. Vlastní edice

Soupis vydaných kšaftů:

1. Testament Bartoloměje řečeného Skuška z roku 1521
2. Testament Jiřího Součka z roku 1522
3. Testament Václava bývalého kováře z roku 1523
4. Testament Matouše mlynáře z roku 1524
5. Testament Markéty Korandové z roku 1525
6. Testament Anny Kojátkové z roku 1546
7. Testament Martina Nápravníka z vsi Újezda z roku 1547
8. Testament Jana kováře jménem Telecího z roku 1548
9. Testament Bartoloměje Chomele z roku 1549
10. Testament Anny, manželky Martina bečváře, z roku 1550

1.

Bartoloměj řečený Skušek sepsal svou poslední vůli. Nejprve odkázal rokycanskému kostelu Panny Marie Sněžné 25 zlatých uherských, kapli svatého Petra a Pavla na předměstí Pátku jednu kopu grošů míšeňských. Stejná částka byla určena i kapli svaté Anny. Své děvečce Markétě kšaftoval sukni, svému synovci Janovi deset zlatých rýnských. Jeden zlatý uherský poručil do cechu sladovníků. Zbýlý majetek odkázal svému schovanci Ondrovi a neteři Dorotě. Ondra navíc dostal dědinu za Plzeňskou bránou a hospodářství.

Datováno 8.3. 1521.

SOkA Rokycany, AMRO II, Kniha kšaftů 1517-1828, fol. 5, „Testamentu[m] Bartholomei dicti Skušek,“ originál, papír, česky.

Testamentu[m] Bartholomei dicti Skušek

Ve jméno svaté a nerozdílné trojice, amen. Léta Páně 1521 v pátek po středopostí.

Bátra Skušek, vida krátkost života své[h]o, jsa nemocen na těle a užívaje dobré paměti a pravého rozumu, povolav k sobě moudrých a opatrných Jana zámečníka, jsa toho času panem purkmistrem, Říhy Růžičky z pánů, učinil své vdole psané rozkázání.

Item což mám kolivěk dluhů, ty má Vondra v registrech svých zaznamenáno a jináč se najíti nemá. I[te]m nejprve odkazuji zde v Rokycanech na Boží dům k Matce Boží 25 zlatých uherských.⁵²² I[te]m k svatě[mu] Petru na Pátek jednu kopy míšeň[skou]. I[te]m k svatě Anně zde v Rokycanech na ambit jednu kopy míšeň[skou]. I[te]m Markétě, děvce kteráž u mne, blankytnou sukni nebožky Markéty, schovanice mé. I[te]m Janovi do Nezbazvetic,⁵²³ synu bratrona mého, odkazuji deset zlatých rýnských.⁵²⁴ I[te]m na oltář k svatě[mu] Václavu do cechu sladovnického zlatý uherský. I[te]m Vondrovi, schovanci své[mu], odkazuji hospodářst[ví] a dědinu za Plzeňskou bránou.⁵²⁵ A vostaték což jest málo nebo mnoho i s hotovými [penězi] i což piva v pivnici jest, též [odkazuji] Vondrovi, schovanci své[mu] a Dorotě, bratranici své, kterouž jsem k sobě přijal, aby jich o to poručníci spravedlivě podělili.

A toho činím mocné poručníky Vávru Krka a Havlíka soukeníka. Jim toho věřím, že podle tohoto mého rozkázání jich podělí. A při tomto mém rozkázání byli jsa svrchu psaní páni Jan zámečník, jsa toho času pane[m] purkmistr[em], Říha Růžička. A p[ro]sil sem moudrých a opatrných pánův purkmistra a rady, aby toto mé rozkázání městskou pečeti podle města práva potvrditi ráčili.

2.

Jiří Souček ve svém testamentu odkázal veškerý svůj movitý a nemovitý majetek své manželce. Vymínil si, aby bylo dáno půl druhé kopy grošů českých do kostela Panny Marie Sněžné v Rokycanech a jedna kopa na oltář svatého Václava. V kšaftu přiznal dluh jedné kopy grošů českých, který má u Víta řezníka.

Datováno 10.11.1522.

⁵²² Zlatý uherský měl hodnotu 29 grošů českých. Srov. Z. Petráň – P. Radoměský, Encyklopedie české numismatiky, Praha 1996, s. 314.

⁵²³ Nezbazovice vesnice, které se nacházela v okrese Blovice a patřila pod plzeňské hejtmanství. Dnes spadá po okres Plzeň-město. Srov. Ottův slovník naučný, svazek XVIII., s. 278.

⁵²⁴ Zlatý rýnský měl podle sněmovního usnesení z roku 1485 hodnotu 21,5 grošů českých. Z. Petráň – P. Radoměský, Encyklopedie, s.276.

⁵²⁵ Dědina znamená zděděnou půdu, pole nebo pozemek. A. Kamiš a kol., Malý staročeský slovník, Praha 1979, heslo dědina, s.40.

SOkA Rokycany, AMRO II, Kniha kšaftů 1517-1828, fol. 7, „Testamentu[m] Georgi Souček,“ originál, papír, česky.

Testamentu[m] Georgi Souček

Léta Božího tisícého pětistého dvacátého druhého v pondělí před s[va]tým Martinem.

Jíra Souček, leže na smrtelné posteli, jsa dobré paměti, užívaje pravého rozumu, povolav k sobě moudrých a opatrných pana purkmistra Václava Křimnického, Jana zámečníka, Jíry Malé[ho], učinil jest své rozkázání.

Item odkazuji všecken statek svůj, movitý i nemovitý, keréhož mi milý Bůh popřítí ráčil, dědický dům, chmel, mouku a cožkolivěk, málo neb mnoho, jest Kateřině, manželce své. I[te]m odkazuji k Matce Boží na vosk zde v Rokycanech půl druhé kopy [grošů českých] a jednu kopy [grošů českých] k svatému Václavovi na oltář zde v Rokycanech. I[te]m Vítovi řezníku dlužen sem jednu kopy [grošů českých]. A nato má u mého <###> třetinu za dvě vobilí. A měl jest mi z polí svézti od fůry, musil sem sám zplatiti.⁵²⁶

A toto mé rozkázání prosil sem moudrých a opatrných pánův purkmistra a rady, aby městskou pečetí podle města práva potvrditi ráčili.

3.

Václav kovář předstoupil před plnou městskou radu, aby učinil svůj ústní kšaft. Svě dceři Důře odkázal dům se vším, co v něm je, louku a zahradu. Druhá dcera Markéta získala dědinu pod Žďárem, tři kopy grošů českých, případně krávu v té samé ceně, čtyři žejdlíky a stolec. Dědinu mají užívat Vít spolu s Bláhou a později jenom Bláha. Mohlo by se jednat o manžele jeho dcer.

Datováno 26.6. 1523.

SOkA Rokycany, AMRO II, Kniha kšaftů 1517-1828, fol. 8, „Testamentu[m] Wenceslai fabri antiqui,“ originál, papír, česky.

Testamentu[m] Wenceslai fabri antiqui

⁵²⁶ Fůra neboli vůz určovala plochu louky podle množství sklizeného sena. Jedna fůra byla průměrně 0,33 ha. Srov. G. Hoffman, Metrologická příručka pro Čechy, Moravu a Slezsko do zavedení metrické soustavy, Plzeň 1984, s. 97.

Léta Božího 1523 v pátek den svatých Jana a Pavla.

Za pana purkmistra Jana zámečníka a jiných pánův konšel: Václava Křimnického, Říhy Růžičky, Jana Klivce, Jíry Malého, Jana Svaška, Jana Markovice, Pavla soukeníka, Petra Boudelovice, Jana bečváře, Václava Vlaška, Matouše řezníka. Václav kovář jsa zdrav, užívaje pravého rozumu, předstoupil před nás do plné rady. <učinil jest své rozkázání> Toto j[es]t ozná[mil].

Item nejprve <odkazuji> dávám Důře, dceři své, dům a louku s zahrádkou a to vše, což v domu jest. I[te]m Markétě, dceři své, dědinu pod Žďárem⁵²⁷ a k tomu tři kopy [grošů českých] aneb krávu za tři kopy [grošů českých], čtyři žejdlíky a stolec menší. I[te]m na té dědině aby osení sám Vít užíval. A potom druhou syji aby spolu s Bláhou tu dědinu oseli a užili. A potom aby sám Bláha užíval aneb bude li se moci sám o to urovnati.

4.

Matouš mlynář kšaftoval své manželce Barboře 20 kop grošů míšeňských a krávu s teletem, které měla mít společně s nedospělým dítětem. Pokud by se znovu vdala, neměla dostat nic. Svému synovi Pavlovi přiřknul deset kop grošů míšeňských. Syna Jana určil mocným hospodářem a měl získat zbytek majetku.

Datováno 24.2. 1524.

SOkA Rokycany, AMRO II, Kniha kšaftů 1517-1828, fol. 8, „Testamentu[m] Mathej molendinatoris,“ originál, papír, česky.

Testamentu[m] Mathej molendinatoris

Léta Božího 1524 v[e] středu u vigilis svatého Matěje.

Matouš mlynář, ačkoliv tělem jsa nemocen, v boží kázni leže, ale duší svou jsa při plném rozumu, s dobrým rozmyslem a s dobrou pamětí, toto jest rozkázal. Poslední z[e] své vůle učinil ze vše[ho] své[ho] statku, kterého jest jemu Pán Bůh všemohoucí z[e] své štědrosti popřítí ráčil.

I[te]m nejprve dlužen jsem Janovi Svaškovi dluhu nebožce Cvrkova 70 grošů. I[te]m Šimkovi soukeníkovi 12 grošů. I[te]m odkazuji Barboře, manželce své, aby jí z toho statku vydáno bylo 20 kop míšeň[ských], jedna kráva a tele, aby to s dítětem společně měla. Pakli by se táhla na smlouvu svatební, aby těch 20 kop ani ta kráva

⁵²⁷ Vrch jihovýchodně od města Rokycan ležící brdském předhůří.

s teletem dána nebyla. I[te]m Pavlovi, synu mé[mu], aby vydáno bylo z toho statku deset kop míšeň[ských]. I[te]m Janovi, synu mé[mu], cožkolivěk zůstane, málo neb mnoho, je[mu] všecko odkazuji a mocné[ho] hospodáře činím.

A tohoto mého rozkázání mocné poručníky činím Bláhu krejčího a Jindřicha mlynáře. A prosím moudrých a opatrných pánův purkmistra a rady, aby toto mé rozkázání městskou pečetí po mé smrti podle města práva potvrditi ráčili. A při tomto při všem rozkázání byli jsa opatrný Václav Vozák, jsa toho času panem purkmistrem, Pavel soukeník z konšel, Bláha krejčí, Jindřich mlynář.

5.

Markéta Korandová si ve své závěti přeje, aby Anička Pražská užívala krávu, za kterou má dávat do kostela každý rok libru vosku. V závěti pamatuje na svoji vnučku Lidmilu, které odkázala ložní prádlo, půl louky, cínové nádoby a truhlu i s obsahem. Dceři Anně kšaftovala šaty chodící a nádoby. Peníze, které zbudou si mají rozdělit dcera Anna a vnučka Lidmila. Pokud bude v Rokycanech kališnický kněz, má obdržet měděnici, která jinak případně vnučce Lidmile.

Datováno 26.3. 1525.

SOkA Rokycany, AMRO II, Kniha kšaftů 1517-1828, fol. 9, „Testamentu[m] Margharete Korandové,“ originál, papír, česky.

Testamentu[m] Margharete Korandové

Léta božího 1525 v neděli po slavném hodu zvěstování Panny Marie.

Markéta Korandová, ležící na smrtelné posteli, užívajíc pravého rozumu i dobré paměti, učinila jest své rozkázání.

Item nejprve odkazuji krávu na kostel, aby z těch peněz koupili, kteréž mám za grunt bráti. Té aby Anička Pražská požívala do své vůle a z té krávy aby kostelům dávala libru vosku každý rok. Item půl louky vedle Vlaška pod Kotlem⁵²⁸ to odkazuji Lidmile, vnučce své. Jestliže více dítek Pán Bůh dceři mé dá, aby jim to společné bylo a [z] jednoho na druhé spadlo. Té louky aby Koranda s manželkou svou do let dětí užívali. I[te]m šátky ložní odkazuji Lidmile, vnučce své, a chodící Aničce, dceři své. I[te]m těch peněz, kterežž mám za grunt bráti, což jich pozůstalo, z těch odkazuji Pavlovým písařovým dětem pět kop míšeňských. Vostatek těch peněz odkazuji Aničce,

⁵²⁸ Vrch jižně od města Rokycan ležící brdském předhůří.

dcěři své, a Lidmile, vnučce své, aby jich o to páni podělili a k sobě přijímali. I[te]m odkazují Lidmile, vnučce své, dvě mísy cínové, jednu větší a druhou menší. I[te]m velikou konev a druhé dvě mísy, jednu větší a druhou menší, Pavlovi písáři. I[te]m dvě konve, jednu třížejdklíkovou a druhou půlpinty,⁵²⁹ Aničce, dceři své. I[te]m měděnici velikou odkazují, bude li kněz zde pod obojím způsobom, aby mu ji dali. Pakli by nebyl, aby dána byla vnučce. Kožich liščí Korandovi. I[te]m truhlu se vším, což jest v koli v ní, buď málo nebo mnoho, odkazují Lidmile, vnučce své.

A p[ro]sim pana purkmistra a pánův, aby toto mé rozkázání městskou pečeti potvrditi ráčili. A při tomto mém rozkázání byli jsa opatrní Pavel soukeník, jsa toho času panem purkmistrem, Havel soukeník a Jíra Kapsa.

6.

Anna Kojátková ve svém kšaftu odpustila všem svým dlužníkům. Veškerý svůj majetek rozdělila mezi své přítelkyně a přátele. Určila, aby byly dány peníze na skla do kostela a na Boží muka. Ty peníze, které po rozdělení mezi přátele zbudou, poroučí konšelům Pavlu soukeníku a Ambrožovi Ounorovi, aby je rozdělili mezi chudé.

Datováno 9.4. 1546.

SOkA Rokycany, AMRO II, Kniha kšaftů 1517-1828, fol. 24, „Testamentu[m] Anne Kojátkové,“ originál, papír, česky.

Testamentu[m] Anne Kojátkové

Léta Božího tisícého pětistého čtyřicátého šestého v pátek po svatým Ambroži.

Anna Kojátková, ačkolivěk jsoucí nemocná na svém těle, užívaje rozumu pravého a zdravého i tudíž paměti dobré, však smrtelnost a nebezpečnost lidské znamenající a na to zřízení mající, že nic jistějšího není než smrt a nejistějšího jako hodina smrti. Nechtěje, aby o můj zůstalý statek který svárové a nesnáze vznikly, s dobrým rozmyslem, povolavši k sobě moudrých a opatrných Benedikta Křimického, toho času pana purkmistra, Ambrože Ounora, Pavla soukeníka oba z konšel, učinila své rozkázání a to takové.

⁵²⁹ Žejdlík byla objemová míra, jeden žejdlík odpovídal jedné čtvrtině penty. dnes přibližně 0,49 litru. Pinta odpovídala čtyřem žejdlíkům, tj. asi 1,95 litru. Srov. G. Hoffman, Metrologická příručka, s. 80 a 98.

Item nejprve truhlu velikou tu odkazuji Kazi Vítkové s tím vším, což jest v ní, a o šaty ložní aby se rozdělila s paní Annou Vavřincovou rovně. I[te]m co se dluhův dotejče, kteréž sepsaný mám, ty všecky odpouštím všem. I[te]m z peněz hotových mých toto poroučím. I[te]m nejprve aby na skla do kostela, což nyní opravují, dáno bylo a na Boží muky kamenné, také to poroučím Ambrožovi. I[te]m vodkazuji Anně Vavřincový 30 kop [grošů českých]. I[te]m Pavlovi, bratru jejímu, 20 kop [grošů českých]. Barboře do Blovic⁵³⁰ deset kop [grošů českých]. I[te]m Kazi Malý pět kop [grošů českých]. I[te]m Jiříkovi na Bibli pět kop [grošů českých]. I[te]m na křtitelnici u soukeníků 15 kop [grošů českých]. I[te]m Matějovi, Pavelovu synu, deset kop [grošů českých]. Místo té truhlice [h]moždíř paní Pavlový a truhlici do kostela k chování kalichu. A cožkoliv zbývalo by hotových peněz, to poroučím Pavlovi a Ambrožovi, aby přijmouce to s chudými se podělovali, aby za mě Pána Boha prosili.

A prosím a žádám pana purkmistra a pánův, aby toto mé rozkázání po mé smrti pečetí městskou potvrditi ráčili.

A umřela jest táž Anna Kojátková po tomto rozkázání léta [15]47 ten pátek před svatým Jiřím.⁵³¹

7.

Martin Nápravník z Újezda ve své závěti ustanovil hlavní dědičkou svoji manželku Annu a jejich syna Víta. Annu určil mocnou poručnicí, dokud jejich syn nedospěje. Pokud by se potom matka a syn nemohli urovnat o dům, má matce Vít vyplatit 30 kop grošů českých a vydat lůžkoviny. Svě dceři Barboře odkázal 20 kop grošů míšeňských a výpravu. Z kšaftu vyplývá, že celkem dluží 12 kop a 45 grošů českých a 9 kop a 20 grošů míšeňských.

Datováno 13.7. 1547.

SOkA Rokycany, AMRO II, Kniha kšaftů 1517-1828, fol. 24, „Testamentu[m] Martini Napravnik de villa Újezd,“ originál, papír, česky.

Testamentu[m] Martini Napravnik de villa Újezd⁵³²

Léta Božího 1547 v sobotu před hodem slavným Panny Marie na nebe vzetí.

⁵³⁰ Blovice jsou okresní město jižně od Rokycan, dříve v hejtmanském plzeňském. Srov. Ottův slovník naučný, svazek III., s. 189.

⁵³¹ 22.4. 1547. K dataci všech testamentů byla využita příručka M. Bláhové, Historická chronologie, Praha 2001.

⁵³² Dnes samostatná obec Kamenný Újezd.

Martin Nápravník z Újezda jsa při dobré paměti, užívaje pravého rozumu, povolav k sobě opatrných pana Vondry Rabického a pana Víta Kohouta, učinil své rozkázání a to takové.

I[te]m nejprve zůstal sem k obci do Rokycan dlužen 80 grošů míšeň[ských]. I[te]m z letošního nájmu vybral sem od Jámného, od Procházky, od Lozourový, od Čížka, od Valichaře. I[te]m dlužen sem Svaškovi devět kop deset grošů [českých]. I[te]m Trnovi tři kopy deset grošů [českých]. I[te]m Jírovi Kuželovi jednu kopy pět grošů [českých]. I[te]m Procházkovi 20 grošů [českých]. I[te]m Janovi, bratru svému, dlužen sem dílu jeho osm kop míšeňských a co se jiných bratří dotejče, to jest mezi námi urovnáno. I[te]m odkazuji k svatému Petru na Pátek krávu mladou s prvním teletem. I[te]m Barboře, dceři své odkazuji, aby jí vydáno bylo z toho statku 20 kop míšeňských a k tomu vejprava. I[te]m jakož jest mi Valenta mlynář dlužen pět kop, ty jemu odpouštím. I[te]m vostaték, co mám málo nebo mnoho, to odkazuji Anně, manželce své a Vítovi, synu mému a jejímu, společně. Jestliže by Pán Bůh z nich kterého neuchoval, tehdy spadni z jednoho na druhé[ho]. A v tomto mém statku Annu, manželku svou, činím mocnou hospodyní do let došlých Víta, syna mého. A jestliže by se snést nemohli, aby Vít, syn můj, vydal Anně, manželce mé a matce své, 30 kop [grošů českých] a s postel šatů.⁵³³

A pana Víta Kohouta a Jana Černíka činím mocné poručníky a jich za to prosím, že manželce mé s dítkami mými budou radni a nápomocni.

8.

Jan Telecí povoláním kovář kšaftoval 30 kop grošů míšeňských své manželce a dětem. Tyto peníze se po jeho smrti nenašly. Dům na Pátku měl zůstat v užívání jeho rodičů podle předchozí smlouvy. Svému otci kšaftoval oblečení. Kromě svých peněz měl ještě v držení peníze sirotků po Šnopovi.

Datováno 31.7. 1546.

SOkA Rokycany, AMRO II, Kniha kšaftů 1517-1828, fol. 26, „Testamentu[m] Joanis fabri cognomine Telecí,“ originál, papír, česky.

Testamentu[m] Joanis fabri cognomine Telecí

⁵³³ Jedná se o lůžkoviny. Srov. Kolektiv, Staročeský slovník, Díl 4, Paběničský – pravý, Praha 1996, heslo postel.

Léta božího 1548 v sobotu před Sněžnou Matkou Boží.

Jan kovář příjmením Telecí, jsa nemocen, povolav k sobě moudrých a opartných panův Jana Strejce, toho času pana purkmistra, Vondřeje Rabického, Vavřince Dumeta, Václava tkadlce z konšel, učinil své rozkázání a to takové.

I[te]m mám hotových peněz 30 kop míšeň[ských]. Ty odkazuji Dorotě, manželce své, s dítkami našimi společně. Též dům na Pátku, který sem koupil od otce svého, což k tomu dvoru náleží a tu aby otec a máť má v tom dvoru do smrti své byli a užívali tak, jakž se jest trh mezi námi stal. I[te]m otcí svému odkazuji sukni starou višňovou a kabát višňový a <###> kabát s rukávy. Pakli by Pán Bůh kterého dítěte neuchoval, spadni z jednoho na druhé k živejm obdržení. I[te]m přijal sem k sobě sirotků peněz nebožtíka Šnopa 30 kop míšeň[ských] a dvě krávy. Ty sem prodal Janovi z Jámy a <###> za šest kop [grošů českých], pšenice 15 korců⁵³⁴ po 18 groších míšeňských.

A při tom prosím a žádám aby toto mé rozkázání pečetí městskou stvrzeno bylo.

Jakož jest Jan kovář odkázal manželce své s dítkami jeho a jejími 30 kop [grošů míšeňských], ty jsou se nenašlo po smrti jeho.

9.

Bárta Chomele rozdělil svůj majetek mezi své příbuzné a přátele. Dům a grunt získala Dorota, dcera Čoužkova, a její děti. Své sestřenici Anně kšaftoval 15 kop grošů českých, ložní prádlo a šaty. Martin, Čoužkův syn, obržel deset kop grošů českých a louku v Klabavě. Bárta Chomele pamatoval i na chudé ve špitále a na kostel Panny Marie Sněžné v Rokycanech. Manželka Holého ze Smědčic a Vaněk řezník z Mýta mají u testátora dluh za pivo.

Datováno 9.7. 1549.

SOkA Rokycany, AMRO II, Kniha kšaftů 1517-1828, fol. 27, „Testamentu[m] Bartholomej Chomele,“ originál, papír, česky.

Testamentu[m] Bartholomej Chomele

Léta Božího 1549 v sobotu po svatým Prokopu.

⁵³⁴ Korec jednotka objemu, která se užívala hlavně pro obilí. Jeden český korec měl objem čtyř věrtelů, což je dnes 93,5 litru. Srov. G. Hoffman, Metrologická příručka, s. 65.

Bárta Chomele, jsa nemocen, v kázni Boží leže, užívaje pravého rozumu a s dobrou pamětí, nechctěje, aby po smrti jeho jaký různice a svárové byly, povolav k sobě moudrých a opatrných pánův Jana Strejce, toho času pana purkmistra, Jana Matějovice, Vavřince Dumeta oba z konšel, učinil své rozkázání a to takové.

I[te]m odkazuji Anně, sestřence své, která na tento čas dítě chová, 15 kop [grošů českých] a k tomu s lože šatův, dvě sukně a pláštík, aby jí koupilo. I[te]m Martinovi Čoužkovu synu, deset kop [grošů českých] a k tomu louku v Klabavě.⁵³⁵ I[te]m Kazi Pavlový čtyři kopy [grošů českých]. I[te]m Barboře, dceři její, dvě kopy [grošů českých]. I[te]m Mandě, Bendelovy dceři, jednu kopu [grošů českých]. I[te]m dlužna mi Holýho žena v Smedčicích⁵³⁶ za polouvozí⁵³⁷ piva pět kop [grošů českých] a na první polouvozí zůstala mi osm grošů. I[te]m Vaněk řezník za polouvozí piva v Mejtě⁵³⁸ pět kop [grošů českých]. I[te]m Podšibeničná jednu kopu [grošů českých]. I[te]m odkazuji do špitála zde chudým pět kop [grošů českých]. I[te]m zde k Matce Boží na kostel deset kop [grošů českých]. I[te]m dům i s grunty, což mám málo nebo mnoho, ostatek, to všecko odkazuji Dorotě, dceři Čoužkově, s dítkami jejími.

A prosím moudrých a opatrných panův purkmistra a rady, aby toto mé rozkázání po smrti mé městskou pečetí stvrditi ráčili a v knihy městské, jakož toho obyčej jest, vepsat.

10.

Anna, manželka Martina bečváře, kšaftovala svůj majetek dceři Barboře, kterou učinila mocnou poručnicí. Barbora má ze statku vydat ložní prádlo Bezdíčkově dcerám. Svému vnukovi Zikmundovi odkázala liščí kožich. Jan Bezděk jí dluží 30 kop grošů českých, deset kop mu odpustila a zbytek má připadnout jejímu synu Janu a Voršile s dětmi. Louku dostal k užívání její zeť Jakub.

Datováno 6.5. 1550.

SOkA Rokycany, AMRO II, Kniha kšaftů 1517-1828, fol. 27, „Testamentu[m] Anne, Martini doleatoris uroris,“ originál, papír, česky.

⁵³⁵ Klabava ves asi 3 km západně od Rokycan.

⁵³⁶ Smědčice obec ležící severozápadně od Rokycan. Dnes v okrese Rokycany.

⁵³⁷ Polouvozí jednotka objemu neboli sud veliký, do kterého se vešlo 16 věder, což je dnes 744 litrů. Srov. G. Hoffman, Metrologická příručka, s. 80.

⁵³⁸ Mýto v Čechách, dříve ves v hejtmánství Hořovice v okrese Zbiroh, dnes spadá pod okres Rokycany. Srov. Srov. Ottův slovník naučný, svazek XVII., s. 950.

Testamentu[m] Anne, Martini doleatoris uroris

Léta Božího 1550 na den s[vatého] Jana v oleji vroucího.

Anna bečvářka Martinová, měšťka v Rokycanech, jsoucí nemocná, s dobrou pamětí, užívaje pravého rozumu, povolavši k sobě Jana Strejce, toho času pana purkmistra, Vavřince Dumeta z konšel, učinila své rozkázání a to takové.

I[te]m šátky ložní, které jsou mý, ty odkazuji dcerám Bezdíčkovým, aby jim Barbora, dcera má, dochovala. Pakli jich Pán Bůh neuchová, tehdy ty šaty aby rozděleny byly mezi děti Jana bečváře, syna mého. I[te]m kožich vodivací liščí odkazuji Zikmundovi, synu Doroty, dcery mé v Bílině.⁵³⁹ I[te]m jakož jest mě Jan Bezděk dlužen 30 kop [grošů českých], deset kop [grošů českých] jemu odpouštím a 20 kop [grošů českých] jako jest odkázáno Janovi, synu mému, Voršile, dětem jejím. Ale abych já tý dědiny užívala za zdraví svého a jakož jest ji letos osyl Jakub Klivec, zeť můj. Toho osení a užitku, což jest na ní, aby užil Jakub, zeť můj, poněvadž jest na to náklad učinil. I[te]m vostatek, což mám málo nebo mnoho, to odkazuji Barboře, dceři své, a jí mocně poroučím.

A při tom žádám pana purkmistra a pánův, aby ráčili tuto mou poslední vůli městskou pečeti stvrditi.

⁵³⁹ Bílina 1) Město ležící v severních Čechách, v Ústeckém kraji, okrese Teplice.

2) Vesnice v okrese Milevsko. Srov. Ottův slovník naučný, svazek III., s. 59.

8. Seznam použitých pramenů a literatury

Nevydané prameny:

- SOkA Rokycany, Archiv města Rokycany, AMRO II, Kniha kšaftů 1517-1828, inv. č. 84.

Vydané prameny:

- Jireček, Josef (ed.), Pavel Kristián z Koldína, Práva městská království českého a markrabství moravského spolu s krátkou jich sumou, Praha 1876.
- Jireček, Josef – Jireček, Hermenegild (edd.), M. Brikcího z Licka Práva městská, Praha 1880.
- Král, Pavel, Mezi životem a smrtí. Testamenty české šlechty v letech 1550–1650, České Budějovice, 2002.

Literatura:

- Ariès, Philippe, Dějiny smrti I-II. Praha 2000.
- Auer, Jan, Příspěvek ke komunikaci měst v rudolfínské době na příkladu korespondence z Rokycan do Plzně (1589-1592), Ústí nad Labem 2005 (diplomová práce).
- Bednařík, Karel – Havelková, Věra, Česky psané závěti z fondů Státního archivu v Dražďanech, SAP 34/2, 1984, s. 439-511.
- Bělohlávek, Miloslav, Staré míry, váhy a peníze (Stručný přehled), Plzeň 1984.
- Bláhová, Marie, Historická chronologie, Praha 2001.
- Borovský, Tomáš, Odkazy brněnských měšťanů církevním institucím v letech 1410-1530, SPFFBU, C 46, Brno 1999, s. 79-96.
- Bůžek, Václav – Král, Pavel, (edd.), Člověk českého raného novověku, Praha 2007.
- Bůžek, Václav – Bůžková, Hana – Stejskalová, Jana, Měšťanské domácnosti v předbělohorských jižních Čechách (Prameny, metody, stratifikace) JHS 59, 1990, s. 65-80.
- Bůžek, Václav – Bůžková, Hana – Stejskalová, Jana, Interiéry domů v jihočeských předbělohorských městech (Životní styl měšťanů v době pozdní renesance a manýrismu), JHS 59, 1990, s. 113-127.

- Cironis, Petros, Historie města Rokycan 1. díl, Rokycany od 10. století do třicetileté války, Rokycany 1993.
- Cironis, Petros, Stručný přehled nejdůležitějších historických událostí Rokycan a okresu od nejstarších dob do roku 1848, Rokycany 1974 s. 3-10.
- Cironis, Petros, Popis nejstaršího vyobrazení Rokycan z roku 1536, in: Mínulostí Rokycanska 15/2002, Rokycany 2002, s. 25-41.
- Cironis, Petros, Rokycany na cestě od vesnice k městu, 890 let od první písemné zprávy a 710 let městem, Rokycany 2000.
- Delumeau, Jean, Strach na západě ve 14. - 18. století I-II, Praha 1997-1999.
- Dülmen, Richard van, Kultura a každodenní život v raném novověku I, Praha 1999.
- Gurevič, Aron Jakovlevič, Nebe, peklo, svět. Cesty k lidové kultuře středověku, Praha 1996, s. 254-255.
- Hlaváček, Ivan – Kašpar, Jaroslav – Nový, Rostislav, Vademecum pomocných věd historických, Praha 1994, s. 175-78.
- Hoffmann, František, České město ve středověku, Praha 1992.
- Hoffmann, František, Rozšíření Koldínových Práv městských v českých, německých a latinských podobách (Ke 400. výročí vydání práv městských), StR 18, 1979.
- Hoffman, Guatav, Metrologická příručka pro Čechy, Moravu a Slezsko do zavedení metrické soustavy, Plzeň 1984.
- Hoffmannová, Petra, Rodina v 16. století z pohledu testamentů královského města Louny, in: M. Hrubá (ed.), Města severozápadních Čech v raném novověku, AUP, Philosophica et Historica IV., Ústí nad Labem 2000, s. 107-122.
- Hofman, Karel, Rokycany 1110-1986, 25 nových pohledů do historie města, Rokycany 1991, s. 1-20.
- Holinková, Jiřina, Měšťanská kultura v předbělohorské Olomouci, OH 1, 1991, s. 165-177.
- Horská, Pavla a kol., Dětství, rodina a stáří v dějinách Evropy, Praha 1990.
- Horký, Václav, Město Rokycany a okres, Praha 1938, s.3-33.
- Hrachová, Hana, Kriminalita na Rokycansku v letech 1590 – 1595, Diplomová práce FF UK v Praze, Praha 1997.

- Hrachová, Hana, Městská správa v Rokycanech a její představitelé v letech 1573 – 1699, Disertační práce FF UK v Praze, Praha 2007.
- Hrubá, Michaela, Nedávej statku žádnému, dokud duše v těle. Pozůstalostní praxe a agenda královských měst severozápadních Čech v předbělohorské době, Ústí nad Labem 2002.
- Hrubá, Michaela, (ed.), Města severozápadních Čech v raném novověku, AUP, Philosophica et Historica IV., Ústí nad Labem 2000.
- Jíšová, Kateřina – Doležalová, Eva, (edd.), Pozdně středověké testamenty v českých městech: prameny, metodologie a formy využití, Praha 2006.
- Kamiš, Adolf a kol., Malý staročeský slovník, Praha 1979.
- Kolektiv, Staročeský slovník, Díl 4, Paběničský – pravý, Praha 1996.
- Kolektiv, Politický a školní okres Rokycanský, Rokycany 1898, s. 289-294.
- Král, Pavel, Smrt a pohřby české šlechty na počátku novověku, České Budějovice 2004.
- Kubák, Jaroslav, Závěti budějovických měšťanů v druhé polovině 16. století, JSH 34, 1965, s. 96-103.
- Malý, Karel, (ed.), Městské právo v 16.-18. století v Evropě, Sborník příspěvků z mezinárodní konference uspořádané právnickou fakultou UK ve dnech 25.-27. září 1979 v Praze, Praha 1982.
- Menoušková, Markéta, „Leže v kázni boha všemohúcího, dobrého jsa rozumu...“ K výpovědní hodnotě kutnohorských kšaftů předbělohorské doby, diplomová práce FF JU, České Budějovice 2006.
- Němec, Igor, Slova a dějiny, Praha 1980, s. 76.
- Nodl, Martin – Šmahel, František, (edd.), Člověk českého středověku, Praha 2002.
- Ohler, Norbert, Umírání a smrt ve středověku, Praha 2001.
- Ottův slovník naučný, Svazek I-XXVIII, Praha 1888-1909.
- Pešek, Jiří, Pražské knihy kšaftů a inventářů. Příspěvek k jejich struktuře a vývoji v době předbělohorské, PSH 15, 1982, s. 63-92.
- Pešek, Jiří, Pozůstalostní inventáře jako pramen k poznání kultury každodenního života, OH 1, 1991, s. 30-42.
- Petrůň Zdeněk – Radoměský, Pavel, Encyklopedie české numismatiky, Praha 1996.

- Polanská, Martina, Každodenní život obyvatel královského města Tábora ve světle testamentů, diplomová práce HÚ JU, České Budějovice 2004.
- Rak, Petr, Kadaňské knihy trhů a testamentů z let 1465-1603 a testamentární praxe v Kadani do počátku 17. století, SAP 48, 1998/2, s.3-106.
- Ratajová, Jana, Pražské testamety (1600-1620) jako pramen k dějinám rodinných struktur, PSH 30, 1998, s. 90-125.
- Sedláček, August, Hrady, zámky a tvrze Království českého. Díl třináctý, Plzeňsko a Loketsko, Praha 1998, s. 216-218.
- Sedláček, August, Archiv města Rokycan 1362-1849 (I. oddělení), Rokycany 1976.
- Sládková, Barbora, Pražské měšťanské vdovy na přelomu 16. a 17. století v síti rodinných a sociálních vztahů, diplomová práce HÚ JU, České Budějovice 2005.
- Smetanová, Vítězslava, Ústečtí měšťané v Liber testamentorum z let 1509-1585, in: M. Hrubá (ed.), Města severozápadních Čech v raném novověku, AUP, Philosophica et Historica IV., Ústí nad Labem 2000, s. 123-131.
- Spáčilová, Libuše, Testamety olomouckých měšťanů, in Hlobil-Perůtka (edd), od gotiky k renesanci, III., Olomouc 1999, s. 110-118.
- Srb, Adolf, Královské město Rokycany, Popis města a okolí, Praha 1896.
- Stejskalová, Jana, Kšaft jako pramen pro studium úrovně měšťanské domácnosti, OH 1, 1990. s.74-80.
- Stránský, Václav, Z minulosti města v 16. století, Plzeňsko 9, 1927, č. 4, s. 69-77.
- Šára, Jan, O přijetí Rokycan do třetího stavu roku 1584, in: XXXIII. Výroční zpráva státního reálného gymnázia za školní rok 1930-1931, Rokycany 1931, s. 5-10.
- Šára, Jan, Rokycany v minulosti a přítomnosti, Procházka městem a vzpomínky, Historické a kulturní skizy, in: Výroční zpráva městské spořitelny v Rokycanech, Rokycany 1934, s. 17-34.
- Šimek, František, Slovníček staré češtiny, Praha 1947
- Štajnerová, Michaela, Testamety litoměřických měšťanů z let 1527-1576 jako pramen k dějinám rodinných struktur, in: M. Hrubá (ed.), Města

severozápadních Čech v raném novověku, AUP, Philosophica et Historica IV., Ústí nad Labem 2000, s. 87-106.

- Štěpková, Alena, Svět soběslavských měšťanů ve světle jejich testamentů 1549-1651, diplomová práce HÚ JU, České Budějovice 2005.
- Tytl, Antonín, Rokycany, královské svobodné město. Místopisné vypsání se stručným podáním historickým, Plzeň 1890, s.9-42.
- Winter, Zikmund, Řemeslnictvo a živnosti 16. věku v Čechách (1526-1620), Praha 1909.
- Winter, Zikmund, Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a v XV. Století, Praha 1906.
- Winter, Zikmund, Z rodiny a domácnosti staročeské, Praha 1912.

9. Seznam zkratek

AMRO	Archiv města Rokycany
AUP	Acta Universitatis Purkynianae
ČČH	Český časopis historický
ČSPSČ	Časopis Společnosti přátel starožitností
FF JU	Filozofická fakulta Jihočeské univerzity
FF UK	Filozofická fakulta Univerzity Karlovy
fol.	folie
HÚ JU	Historický ústav Jihočeské univerzity
JHS	Jihočeský sborník historický
OH	Opera historica
PF UJEP	Pedagogická fakulta Univerzity Jana Evangelisty Purkyně
PSH	Pražský sborník historický
SAP	Sborník archivních prací
SH	Sborník historický
SMM	Sborník Matice Moravské
SNM	Sborník Národního muzea
SPFFBU	Sborník prací filozofické fakulty brněnské university
SOKA	Státní okresní archiv